

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Ayşe FARSAKOĞLU

TÜRK NİNNİLERİNDE İSLAMİ MOTİFLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Naci OKÇU

ERZURUM – 2006

TEZ KABUL TUTANAĐI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĐÜNE

Bu alışma, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalının Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(İMZA)

Prof.Dr. Naci OKÇU

Danışman/Jüri Üyesi

(İMZA)

Doç.Dr. Turgut KARABEY

Jüri Üyesi

(İMZA)

Doç.Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar adı geçen ğretim üyelerine aittir. 13 / 07 / 2006

(İMZA)

Prof.Dr. Vahdettin BAŞCI

Enstitü Müdür V.

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO:

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
1. KONUNUN ÖNEMİ VE ARAŞTIRMANIN GAYESİ	1
2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODOLOJİSİ	4
3. KAYNAK TANITIMI	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE NİNNİ TÜRÜ EDEBİ ESERLER HAKKINDA	
GENEL BİLGİLER.....	9
1. 1. TÜRKLERDE VE DİĞER MİLLETLERDE NİNNİ KAVRAMI	9
1. 1. 1. Kelime anlamı olarak ninni	9
1. 1. 2. Ninninin çeşitli dillerdeki karşılıkları.....	10
1. 1. 3. Terim olarak ninni	11
1. 2. ÖRF, ADET VE GELENEKTE NİNNİ	14
1. 3. NİNNİLERLE İLGİLİ BAZI TASNİFLER	17
1.3.1. Amil Çelebioğlu’nun tasnifi.....	17
1.3.2. Ali Berat Alptekin’in tasnifi.....	19
1.3.3. Doğan Kaya’nın tasnifi	19
1.3.3.1. Yapılarına Göre Ninniler.....	20
1.3.3.1.1. Hecelerine göre ninniler	20
1.3.3.1.2. Mısralarına göre ninniler	20
1.3.3.2. Konularına göre ninniler	20
1.3.3.3. söylenilen kişilere göre ninniler	21
1.3.3.4. söylenme zamanı ve ortamına göre ninniler.....	21
1.4. ANONİM OLMAYAN (TAKLİDİ) NİNNİLER.....	22

1.4.1. Türk Edebiyatı Sahasında Ninni Şiirlerle ilgili genel bilgiler	22
1.4.1.1. klasik türk edebiyatında ninni şiirler	22
1.4.1.2. yeni türk şiiri sahasında ninni şiirler	23
1.4.1.3. klasik türk edebiyatı ve yeni türk şiirinden ninni şiir örnekleri ...	23
1.4.2. Ninninin Diğer Edebi Türlerle İlişkisi.....	25
1.4.2.1. Ninni ilahiler.....	26
1.4.2.2. Ninni ağıt.....	27
1.4.2.3. Ninni mani	28
1.4.2.4. Ninni tekerleme	29
1.4.2.5. Ninni türkü	29
1.4.2.5.1. Mısra veya bent sonlarında ninni bağlantısı getirilerek söylenenler	31
1.4.2.5.2. Kına gecesinde söylenen ninni türküler	32
1.4.2.5.3. “Ninni ninni” nakaratıyla, ölenler için söylenen ağıt türküler	33
1.4.2.6. Ninni-efsâne	33
1.4.2.7. Ninni halk hikâyesi.....	34
1.4.2.8. Mesleklerle ilgili ninni şiirler	36
1.4.2.9. Ninni-kahramanlık şiirleri	38
1.4.2.10. Ninni-hezl.....	42
1.4.2.11. Ninni-şarkı.....	43
1.4.2.11.1. Çocuğun muhatap alındığı ninni şarkılar	43
1.4.2.11.2. Annenin muhatap alındığı ninni şarkılar	44

İKİNCİ BÖLÜM 45

2. NİNNİLERİN İÇERİKLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI VE NİNNİLERDEKİ İSLÂMÎ MOTİFLER..... 45

2.1. NİNNİLERİN KONULARINA GÖRE GENEL BAŞLIKLARI.....	46
2.2. DUA MAHİYETİNDEKİ NİNNİLER	47
2.2.1. Uyku dileğinde bulunulan ninniler.....	48
2.2.2. Ömür dileğinde bulunulan ninniler	48

2.2.3. Allah'tan çocuğunu saklamasını, esirgemesini ve kendine bağışlamasını isteyen ninniler.....	49
2.2.4. Büyüme ve yürüme dileğinde bulunulan ninniler	50
2.2.5. Hak'tan yardım dileğinde bulunulan ninniler	51
2.2.6. Musibetlerden korunma dileği.....	51
2.2.7. Analı babalı büyüme dileği ihtiva eden ninniler	52
2.2.8. Yokluktan korunma temennisi ihtiva eden ninniler	53
2.2.9. Çaresiz görülen çeşitli hastalıklarla ilgili ninniler.....	53
2.2.10. Allah'tan mutlak anlamda dilekler ihtiva eden ninniler	54
2.3. ALLAH'IN YÜCELİĞİ, ÇOCUĞUN ALLAH'TAN İSTENDİĞİ, ÇOCUĞUN VE ONUN GÜZELLİĞİNİN HAK VERGİSİ OLDUĞUNA DAİR NİNNİLER	55
2.3.1. Allah'ın yüceliğiyle ilgili ninniler	55
2.3.2. Annelerin evlatlarını Allah'tan istediklerine dair ninniler	56
2.3.3. Çocuğun ve onun güzelliğinin Allah vergisi olduğuna dair ninniler ..	56
2.4. “HU” VE “TEVHİT” GİRİŞLİ VEYA NAKARATLI NİNNİLER	57
2.4.1. Hu girişli ve nakaratlı ninniler.....	57
2.4.2. Tevhit girişli ve nakaratlı ninniler	58
2.5. BEDDUA İÇEREN NİNNİLER.....	59
2.6. PEYGAMBERLERDEN, MELEKLERDEN, HALİFELERDEN, EVLİYALARDAN YARDIM VE HİMMET DİLEĞİNDE BULUNULAN NİNNİLER	60
2.6.1. Peygamberimiz (s) ile ilgili ninniler.....	60
2.6.2. İsmail Peygamberden bahseden ninniler.....	60
2.6.3. Hızır motifli ninniler	61
2.6.4. Meleklerden himmet istenen ninniler.....	62
2.6.5. Hz. Ömer ile ilgili ninniler	63
2.6.6. Hz. Ali ile ilgili ninniler	63
2.6.7. Çeşitli evliyadan himmet dileyen ninniler.....	64
2.7. DERVİŞLER VE ONLARIN ÇEŞİTLİ VASIFLARIYLA İLGİLİ NİNNİLER	64
2.7.1. Dervişlerden uyku dileğinde bulunulan ninniler	65
2.7.2. Dervişlerin ibadet, yeme içme özellikleriyle ilgili ninniler.....	66
2.7.3. Dervişlerle ilgili çocuğu tehdit mahiyetinde ninniler.....	67
2.8. DİNİ TABİR VE DEYİMLERLE İLGİLİ NİNNİLER	67

2.8.1. Şehitlik temalı ninniler	67
2.8.2. Sabır temalı ninniler	68
2.8.3. Çocuğu ve anneyi çeşitli vasıflarından dolayı hûrî ve meleğe benzetmelerin bulunduğu ninniler	70
2.8.4. Çocukların beden yapıları üzerinde çeşitli benzetmelerin yapıldığı Ninniler	71
2.9. ÇEŞİTLİ GELENEK GÖRENEK VE İNANÇLARLA İLGİLİ NİNNİLER	72
2.9.1. Alevilik inancından ve alevî ayinlerinden bazı motifler içeren ninniler	72
2.9.2. Müslümanların bazı özelliklerini konu alan ninniler	73
2.9.3. İlim tahsiline verilen kıymetle ilgili ninniler.....	73
2.9.3.1. Çocukların tahsiline verilen önemle ilgili ninniler.....	74
2.9.3.2. Dayıların ve dedenin okumuş olduğunu ifade eden ninniler.....	75
2.9.4. Alın yazısı, talih, kader, nazar ile ilgili ninniler.....	76
2.9.4.1. Nazarla ilgili ninniler.....	76
2.9.4.2. Alınyazısı baht ile ilgili Allah’a naz ü niyaz ihtiva eden ninniler	77
2.9.4.3. Alın yazısının iyi olması dileğini ihtiva eden ninniler:	78
2.9.5. Mübarek gün ve geceler motifli ninniler.....	78
2.9.6. Muska ile ilgili ninniler	79
2.9.7. Ölüm ve ayrılık temalı ninniler	80
2.9.8. Muhtelif adaklar ihtiva eden ninniler	81
2.9.9. Çeşitli ibadetler ve ibadethânelerle ilgili ninniler	82
2.9.10. Taş bebek ve boş beşik ninnileri	84
2.9.11. Meslekler, bazı gelenekler ve etnik yapı ile ilgili ninniler	85
2.9.11.1. Mesleklerle ilgili ninniler	85
2.9.11.2. Geleneklerle ilgili ninniler.....	86
2.9.11.3. Etnik kökenle ilgili ninniler.....	87
2.9.12. Sünnet törenleri ile ilgili ninniler	88
2.9.13. Deyim ve atasözleri içeren ninniler.....	89
2.9.14. Renklerle ilgili ninniler	90
2.10. DÜNYAYA BAKIŞ AÇISININ İŞLENDİĞİ NİNNİLER	91
2.11. NİNNİNİN FONKSİYONU İLE İLGİLİ NİNNİLER	92

2.12. ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİN HAYATINDAKİ YERİ VE EBEVEYNLERİN ÇOCUKLARIYLA İLGİLİ BEKLENTİLERİ.....	93
2.13. GURBETTEKİ YAKINLARIN, ÖZELLİKLE DE BABALARIN DÖNÜŞÜNÜ TEMENNİ EDEN NİNNİLER.....	94
2.14. ANNENİN ÇOCUĞUNU KENDİSİNE DERT ORTAĞI GÖRÜP, ONUNLA DERTLEŞTİĞİ NİNNİLER	95
2.15. VA'D VE TEHDİT İHTİVA EDEN NİNNİLER.....	96
2.16. HAYAT ŞARTLARINI İHTİVA EDEN NİNNİLER	97
2.17. ANİMİST YAKLAŞIMLI NİNNİLER	98
SONUÇ.....	100
KAYNAKLAR.....	102
ÖZGEÇMİŞ.....	108

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ**
TÜRK NİNNİLERİNDE İSLAMİ MOTİFLER**Ayşe FARSAKOĞLU****Danışman: Prof. Dr. Naci OKÇU****2006-SAYFA: X+108****Jüri: Prof. Dr. Naci OKÇU****Doç. Dr. Turgut KARABEY****Doç. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU**

Bu çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ninni kavramı ve bu kavramın çeşitli milletlerdeki karşılıkları incelendi. Ayrıca ninni konusunda yapılan tanım ve tasniflerden önemli gördüklerimizden bazılarını ve taklidi ninniler(çeşitli konulardaki ninni şiirler)’i de bu bölümde ele aldık.

Bu ninni şiirlerden bir bölümü, tespit edebildiğimiz kadarıyla, ilk defa bu çalışma kapsamında yeni harflere çevrilip Türk okuyucusunun istifadesine sunulmaktadır. Ayrıca bu bölümde, ilk defa araştırmamız kapsamında oluşturulan, “ninni-kahramanlık şiirleri”, “ninni- mesleklerle ilgili şiirler” ve “ninni- hezl” olmak üzere üç yeni ninni şiir türüne yer verilmektedir.

İkinci bölümde ise anonim ninniler işledikleri konulara göre tasnif edilmiştir. Bu ninnilerdeki İslami, milli, ahlaki motifler tespit edilip, bağlantılı olduğunu düşündüğümüz ayet, hadis ve tarihi olaylara işaret edilerek konuyla ilgili örnekler verilerek, değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmamızın hazırlanış amacı ise yeni nesle eşsiz kültür hazinemizin bir parçası olan ninnilerimizi tanıtmak ve onlarda işaret edilen değerlerle ilgili hassasiyetin dini ve milli kaynaklardaki yerini tespit edip, ortaya koymaktır.

ABSTRACT

MASTER THESIS
THE ISLAMIC MOTIVES ON TURK'S LULLABIES

Ayşe FARSAKOĞLU

Supervisor: Prof. Dr. Naci OKÇU

2006-PAGE: X+108

Jury : Prof. Dr. Naci OKÇU

Assoc.Prof.Dr. Turgut KARABEY

Assoc.Prof.Dr. O. Kemal TAVUKÇU

This work consists of two parts. In the first part we examined the concept of lullaby and its equivalents in the other cultures. We also dealt with different definitions and also imitative lullabies (lullaby poems about different topics).

As we figure out some of these lullaby poems have been changed into Latin alphabet from the Arabic alphabet for the first time by us and presented for the use of Turkish reader. In this part we also gave place three different kinds of lullabies which are; epic lullabies, lullabies about different professions and ironic lullabies.

In the second part of this work the anonymous lullabies have been classified according to their themes. The Islamic, traditional and moral motives in them have been examined and identified with similar verses of kuran and records of Mohammed and historical events. And they have been evaluated by giving examples related to the subject matter.

The aim of our work is to introduce our lullabies which are a part of our priceless cultural treasure to the new generations and also to show them the values of our religious and traditional sources.

ÖNSÖZ

Anne ile çocuğun bulunduğu her yerde anneler çocuklarını avutmak, uyutmak, sevmek ve oyalamak için çeşitli yöntemler üretmişlerdir. Ninni işlevselliği ve ömrü açısından değerlendirildiğinde icat edilen yöntemlerin en uzun ömürlüsü, anne ve çocuk açısından en faydalısı olarak görülebilir.

Anne ve çocuk arasında diğer birlikteliklerdeki bağlarla kıyaslanamayacak ölçüde üst bir duygusal yoğunluk ve fedâkarlık içeren farklı bir bağ vardır. Bu bağ ninnilerle daha bir pekişir. Zira anne çocuğuna ninni söylerken maddi manevi duygularını, dileklerini, ümitlerini, sevinçlerini, üzüntülerini, nefretlerini, korkularını kelimelere dökerek hem kendini rahatlatmakta hem de çocuğuyla bir nevi sırdaş olmaktadır.

Ayrıca annenin kucağında birebir teması veya beşikte tempolu sallayışı ve ona refakat eden sevgi dolu ahenkli sesi çocuğun güven duygusunun ve müzik zevkinin temeli olmaktadır.

Halk edebiyatı ürünü olan ninnilerimiz kültürümüz açısından önemli bir birikimdir.

Çalışmamız anne ve çocuk etrafında oluşan bu muazzam kültür birikimini tespit edip, yeni harflerle yayınlanan ninni ve ninni şiirleri konularına göre sınıflayıp, ayrıca bu konuda eski harflerle yayınlanan malzemeyi yeni harflere aktarıp yeni nesillerle buluşturma ve onları dini ve milli hassasiyetten, tarihi ve toplumsal gerçeklerden haberdar etme amacına yönelik olarak hazırlandı.

İki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde ninnilerle ilgili teknik edebi bilgiler verilirken, ikinci bölümünde ağırlıklı olarak ninnilerde yer alan İslami motif ve mesajlar üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın başlangıcında yeterli malzemeye ulaşp ulaşamayacağımız konusunda tereddütlerimiz vardı. Ancak araştırmamız ilerledikçe halk edebiyatımızın bu türüyle ilgili muazzam bir potansiyel olduğunu gördük. Araştırmamız esnasında ulaştığımız, bu güne kadar yeni harflerle yayınlanmamış ninni şiir türleri ve ninni şiirlerin olması, bize böyle bir çalışma için

cesaret ve heyecan kazandırdı. Hocalarımızın da bu konuda desteğini alınca bu çalışma ortaya çıktı.

Çalışmamızın her safhasında yardım ve desteklerini esirgemeyen muhterem hocam sayın Prof. Dr. Naci OKÇU Beyefendiye en içten ve samimi teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca çalışmamızın oluşumunda büyük katkıları olan hocalarım Doç.Dr. Turgut KARABEY, Doç. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU, Yrd.Doç. Dr. Tacettin ŞİMŞEK, Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK ve Öğrt. Gör. Nafize YAZICI başta olmak üzere çalışmamda emeği geçen tüm hocalarıma müteşekkirim. Çalışmamızın konu belirleme safhasından sonucuna kadar maddi manevi yardım ve desteğini esirgemeyen hocam sayın Prof. Dr. Beşir GÖZÜBENLİ'ye de içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum-2006

Ayşe FARSAKOĞLU

KISALTMALAR

TNH.: Türk Ninniler Hazinesi

ÇEY.: Çocuk Edebiyatı Yıllığı

Bkz.:Bakınız

TFA.: Türk Folklor Araştırmaları

Çev.: Çeviren

t.y.: Tarih yok

md.: Maddesi

DİA.: Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi

TDEA.: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

(n): Nakarat

(s): Sallallahu aleyhi vessellem

(c. c.): Celle celâlühu

TDK.: Türk Dil Kurumu

HEG.: Halk Edebiyatına Giriş

Haz.: Hazırlayan

AHŞ.:Anonim Halk Şiiri

Vd. : Ve Devamı

NŞA. : Ninni Şiirleri Antolojisi

GİRİŞ

1. Konunun Önemi ve Araştırmanın Gayesi

Anne ile bebeği arasında, maddi kalıplarla ölçülemeyecek mahiyetteki fitri ve samimi şefkatin, sevginin, duygu yoğunluğunun dış âleme taşmasının yansımaları ve tezahürleri olan ninnilerin, hayatımızda çok özel bir yeri bulunmaktadır. Ninnilerin hayatımızdaki bu özel önemi çok yönlüdür. Bunların en önemlilerinden birisi şüphesiz eğitimidir.

Eğitim bilimciler eğitimi, bir milletin değerlerini yeni nesillere benimsetme faaliyetinin tümü olarak tarif etmektedirler. Eğitim süreci bir sosyalleşme sürecidir. Bireyler bu süreçte, kalıtımla getirdikleri özelliklerini, çevre faktörüyle biçimlendirir ve sosyalleşerek topluma uyumlu bireyler haline gelirler.¹

Kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonucunda oluşan kişilik özellikleri, insanların yaşamları boyunca ayrılmaz parçalarıdır. Bireyler kişilik özelliklerine göre çevreye uyum sürecinde çeşitli davranış modelleri geliştirirler. İnsan hayatında özel önemi haiz kişilik ve karakter gelişiminin temelleri çocukluğun ilk yıllarında atılır. Bu kapsamda, konunun uzmanlarının tespitlerine göre, çocuğun altı-yedi yaşlarında karakterinin ana çizgileri oluşup, belirginleşmektedir.²

Konunun uzmanlarınca bu sahada yapılan son araştırmalar, bebeğin üzerindeki çevre etkisinin çok daha önceden başladığı sonucunu ortaya koymaktadır. Araştırmaların sonucuna göre; annenin ruhi durumu, mutlu veya huzursuz olduğu zaman dilimleri, beslenmesi, alkol sigara vb. zararlı alışkanlıkları, maruz kaldığı kimyasal ve radyoaktif maddeler ve ortamlar (röntgen vb., hatta saç boyası bile), dinlediği müzik türü, konuşurken kullandığı olumlu ve olumsuz ifadeler, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir.³

¹ Eğitim tarifleri hakkında bkz., Hilmi Ziya Ülken, *Eğitim Felsefesi*, İstanbul – 1967, II-VI vd.

² Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul- 2000, 349 vd. ; Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Ankara – 1979, ; Don E. Hamachek, *Ergen Benliğinin Psikolojisi ve Gelişimi* (Çev., Ö. Hakan Erseven), *Ergenliği Anlamak* isimli derleme kitap içinde yayınlanmış makale, İmge Yayınları, Ankara – (t. y.), 120; Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun-1998, 18; Nils G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul-2004, 91 vd. ; Imanuel Kant, *Pedagoji Üzerine*, İstanbul-2005, 29, 71 vd

³ Cüceloğlu, age, 341.

Bu açıdan bakıldığında anne, çocuğun hayatında her haliyle en önemli varlıktır. Anne ve çocuk, çocuğun gelişiminin belli bir dönemine kadar, sen ben olarak iki ayrı canlı değil, birbiriyle özdeş tek bir bütündür. Çocuğun gelişim evrelerindeki her bir değişim anneyi, annenin her bir durumu da bebeği etkilemektedir. Dolayısıyla annenin beden ve ruhen sağlıklı bir hamilelik geçirmesi ve bebek dünyaya geldikten sonra sevgi, şefkat ve akıl dengesinin sağlandığı bir terbiye ve eğitim modeli geliştirmesi çocuğun kişilik gelişimi üzerinde hayati önemi haizdir.

Anneler, dini ve ahlâki öğretileri evlatlarının kulaklarında ve gönüllerinde kalıcı hale getirmek için ezanla başlayan eğitim sürecini ninnilerle devam ettirmektedirler. Anneler evlatlarını uyuturken, severken veya ağladıklarında avutmak için ninni söylemekteydiler. Fakat onlar ninninin kısa vadede sonucu görülen işlevlerine ek olarak uzun vadede meyvelerini veren başka görevleri olduğunun farkındadırlar. Anneler, ninnilerinde evlatları için dualar etmekte, onlarla dertleşmekte, onlara dini ve ahlâki ilk derslerini ninnilerinde vermektedirler.

Çocuk, ilk müzik deneyimini, kelime hazinesini, dini ve ahlâki duyarlılığını annesinin ninnilerinden duyar, dinler ve kazanır. Böylece çocuğun zihninde değerlerle ilgili davranış kalıpları, şemalar oluşur.

Ninniler anne çocuk arasında özel bir iletişim şekli, aynı zamanda çocuğun maddi ve manevi gıdasıdır. Ninniler çocuk eğitiminde temel olmaları hasebiyle büyük önemi haizdir. Annelerin ninni terennümleri sadece uyutulmak istenen bebeğin değil, evde bulunan diğer çocukların da kulağında, zihninde ve gönlünde ahengiyle yer etmektedir.⁴

Bu terbiye ve eğitim modelinin geliştirilmesi ve kişiye mal edilmesinde, Türk İslam kültüründeki, çocukların geçiş törenlerinde (gelişim sürecinde belirli dönemlerde uygulanan törenlerde), dinî – ahlakî yönü olan pek çok merasim de önemli fonksiyonlar icra etmektedir. Nitekim sırasıyla, bebek dünyaya gelmeden önce, beşik takımları ve nazarlıkların besmeleyle hazırlanıp, doğduktan sonra kulağına ezan okunarak isim verilmesi, ilk sütün besmele ve dualarla verilmesi bu kapsamdaki merasimlerdenidir. Ayrıca bu kapsamda, ebeveynlerin, Allah'a,

⁴ Amil Çelebioğlu, *Ninnilerimize Dair, Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, İstanbul - 1987, 83.

kendilerine verdiği çocuktan dolayı bir şükür ifadesi ve çocuklarının olumsuzluklardan korunması için, bir dilek ifadesi olan akıka kurbanı kesilir.

Bir başka geçiş töreni de, erkek çocuklar için yapılan sünnet merasimidir. Bu merasim çocuğun İslam toplumuna girişı ve erkek olma yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi bizim toplumumuzda genellikle sünnet olayı, mevlit okutularak ve çeşitli eğlenceler yapılarak gerçekleştirilen törenlerle kutlanmaktadır.

İnsan hayatındaki önemli geçiş noktalarından biri de okula başlamaktır. Çocuk aile ortamının dışında yepyeni bir ortama girmektedir. Osmanlı kültüründe özellikle varlıklı aileler, hayattaki bu çok önemli safhaya başlamayı özel törenlerle kutlamışlardır. Kültür tarihimizde, bu vesileyle düzenlenen törenlere âmin alayları denildiği bilinmektedir. Bu törenlerin karakteristik özelliklerinden birisi, okumaya başlayacak çocukların ilahilerle mektebe götürülmesi olup; mektepteki ilk günkü dersin ise, tamamen sembolik ve de öğrenciyi bu ortama ısındırma faaliyeti mahiyetinde karşılıklı tanışmalar, hoca ve öğrencinin besmele ve “rabbi yessir” duasını sesli olarak herkesin huzurunda okuyup tekrarlamaları, bu esnada öğrenci velisinin ekonomik durumuna göre hocaya hediyeler takdim etmesi ve çevredekilere de bahşışler dağıtmasıyla sona ermektedir. Pek çok Türkçe ninnide bu âmin alaylarına farklı boyutlarıyla atıflar yer almaktadır.

Türk kültüründeki örf ve geleneklerin şekillenmesinde büyük ölçüde İslâmî inanç ve değerlerin belirleyici olduğu bilinmektedir. Çocuğun geçiş törenlerindeki dini unsur ve motifler, tümüyle, eğitim sürecinde verilmek istenilen dini - ahlaki değerleri, öncelikle öğretip benimsetmeyi hedeflemektedir. Veliler, çocuklarına değer verdiklerinin göstergesi olarak bu törenlere hassasiyetle katılırlar. Bu törenlerdeki dini motifler aynı zamanda, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili hedef ve temennilerini de yansıtmaktadır.

Anne babaların temennilerinin başında çocuklarının dindar bir insan, hayırlı bir evlat ve vatanına milletine ve tüm insanlığa faydalı bireyler olmaları gelmektedir.

Geçiş törenlerindeki dini unsurların yoğunluğu toplumun bu konudaki hassasiyetini göstermektedir.⁵

Temel dini değerler ve düşünce kalıplarının oluşmasında erken çocukluk dönemlerinde öğrenilip benimsenen edebi dini metinlerin önemli bir rolü vardır. Zira bu metinlerdeki dini ve milli motifler, çocukların sonraki zamanlarda sahip olacakları ülkü ve ideallerin şekillenmesinde belirleyici faktör ve kültürel altyapı oluşturacaktır. Bütün bunlar dikkate alındığında ninniler ve ninnilerdeki İslâmî motiflerin kültürümüz açısından ne derecede önemi haiz olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmamız esnasında çeşitli yörelere ait ninniler üzerinde çalışıldı ve görüldü ki; ninnilerin büyük çoğunluğu İslâmî ve ahlâki motifler taşımaktadır. Anneler ninni söylemeye bazı yörelerde temsili törenlerle başlasalar da ninni söyleme geleneği diğer geçiş törenleri gibi kısa süreli bir tören değildir. Bilakis annelerin ninnileri psikologların ve eğitim uzmanlarının, bazı konularda kritik dönem olarak adlandırdıkları dönemleri kapsayan ve yıllarca süren bir gelenektir. Çalışmamızın, konuyla ilgili birikimi farklı boyutlarıyla günümüz insanına tanıtmaya açısından önemli olacağı kanaatindeyiz.

2. Araştırmanın Kapsamı ve Metodolojisi

Çalışmamızın edebiyat alanını ilgilendirdiği gibi din bilimlerinin de birçok alanını yakından ilgilendirdiği kanaatindeyiz. Türk Halk Edebiyatı, Klasik Türk Edebiyatı başta olmak üzere, İslâm ahlâkı, din eğitimi, çocukta dini inanç ve düşüncenin gelişimine dair bilimsel çalışmalar ile antolojiler, divanlar ve bu çalışmalarda referans gösterilen ayet ve hadisler temel malzemelerimizdir. Kur'an ve hadis kitapları da temel başvuru kaynaklarımızdır. Anonim ninniler ve ninni mahiyetli

⁵ Evliyâ Çelebi bu konudaki duyarlılığın sebebine çocukluğunu anlatırken vurgu yapmaktadır: “Bu hakîr riyâsız evliyâ, ana rahminden dünya yüzüne çıktığımızda merhum Sun’ullah Efendi evimizde imiş. Kulağımızda küpe olmak için ezân-ı Muhammedîyi yüksek sesle okumuşlar ve akika kurbanımızı da Mevlevî Şeyh İsmail Efendi kesip ‘İsmail kurbanıdır’ buyurmuşlar”. Bu ifadeleri dikkate alarak denilebilir ki; ebeveynler bebekleri dünyaya geldiğinde, onların kulağına ezân-ı Muhammedîyi okuyarak isimlerini veriyorlardı. Zira anne babalar, çocuklarının, yaşamlarında “ezân”ın ihtiva ettiği anlamı kılavuz alıp o çerçevede yaşamalarını arzu etmekteydiler. Zira onların sahip olduğu ahiret (öldükten sonra dirilme ve dünyadaki yaşantısının hesabını verme) inancı bunu gerektiriyordu. Bkz., Evliya Çelebi, Seyahatname, (Türkçeçeltiren, Zuhuri Danışman), İstanbul -1969, II, 64.

eserler (ninni mahiyetli şiirler, ilâhiler, ağıtlar, mani ve tekerlemeler vb.) farklı kriterlerle sınıflandırılarak İslâmî motifler ve referansları tespit edilip bu eserlerin İslâm kültüründeki önemi çeşitli açılardan değerlendirilecektir.

Anonim Halk Edebiyatı'nda 'türkü' genel maddesinin alt başlığı olarak sınıflandırılan ninnilerde maddi ve manevi hemen her konu tema olarak işlenmektedir. Bu durumun sonucu olarak ninniler konu itibariyle çok geniş bir çerçeveye sahiptir. Bu sebepten çalışmanın kapsamı Türk ninnilerinde İslâmî motifler olarak sınırlandırıldı. Ayrıca İslâm kültürüyle özdeşleşmiş bazı gelenek ve adetler de çalışmaya dâhil edildi.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri dışında iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; incelenen konunun önemi ve araştırmanın gayesi, kapsamı ile, son olarak da, metodoloji ve kaynak tanıtımı yer almaktadır.

Türk kültüründe ninni kavramının incelendiği Birinci Bölüm iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda öncelikle; Türk kültüründe ninni kavramının tanımı ve çeşitli açılardan yapılan sınıflandırmalar ile ninninin Türk halkının örf, adet ve geleneğindeki yeri ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise, anonim olmayan ninnilerle ilgili olarak verilen genel bilgiden sonra ninninin, Türk Halk edebiyatı, Klasik Türk edebiyatı bünyesindeki diğer bazı türlerle olan ilişkisi ele alınmakta ve bu konuda örnekler verilmektedir. Bu ürünlerin ortaya çıkmasındaki sebepler tarihsel süreç ve gelenekler göz önünde bulundurularak tetkik edilmekte, konularla ilgili ayet ve hadisler kaynak gösterilmekte, atasözü ve deyimlere yer verilmektedir.

İkinci bölüm ise, çalışmamızın çıkış noktası diye de tanımlayabileceğimiz, tezimizin ana konusu olan ninnilerdeki İslâmî motifleri kapsamaktadır. Ninniler, içerdikleri islâmî motifler kriter alınarak konularına uygun başlıklar altında sistematize edilmiştir. Çalışmamızda, bu edebi türlerde işlenen temalar ve sık kullanılan ifadelerde referans gösterildiğini tahmin ettiğimiz ayet ve hadisler, asli kaynaklarından tespit edilerek verilmiştir. Ayrıca çalışmamızda, zamanla İslâm kültürünün ve değerler sisteminin bir parçası haline gelen bazı geleneklere de, bu yönleriyle atıfta bulunulmuştur. Bütün bunlara ek olarak, ninni türü edebi ürünlerde doğrudan veya dolaylı olarak göndermelerde bulunulduğunu tahmin ettiğimiz, tarihi süreç içerisinde yaşanan olumlu ve olumsuz hadiselerle işaret edilip, bunlar o günün şartları içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, günümüz neslinin

bilinçlenmesine katkı sağlayacağı umuduyla, konuya ilişkin çok önemli gördüğümüz, ninnilerin tarihimizdeki ibret-âmîz olaylarla ilgili bağlantılarına da yer verilmiştir.

Burada önemle işaret etmek istediğimiz bir husus da, çalışmamızda yer verdiğimiz örnekler arasında, ilk defa yeni harflerle Türk okuyucusuna sunulan ninni şiirlerin de bulunmuş olduğudur. Bu özellikteki şiirler, özel önemine binaen bölüm içinde ayrı bir başlık altında verilmektedir.

3. Kaynak Tanıtımı

Çalışma konumuz Türkçe ninnilerdeki İslâmî motiflerin incelenmesi olduğundan, başvuru kaynaklarımızın başında, konunun edebi yönü açısından, halk edebiyatı ve çocuk edebiyatına dair eserler; dini başvuru kaynakları açısından ise, ayet ve hadisler ile İslam âlimlerinin yazdığı temel dini bilgilere dair kaynak eserler gelmektedir.

Kültür tarihimiz incelendiğinde çocuk edebiyatı alanında oldukça zengin bir birikime sahip olduğumuz görülecektir. Bu konudaki birikimimizin önemli bir kısmını eski harflerle basılmış kitap ve dergiler oluşturmaktadır. Özellikle Tanzimat sonrası yayınlanan çocuk dergileri, bu alanda özel önem arz eden başvuru kaynaklarımız arasında yer almaktadır.

Çocuk eğitime yönelik, eski harflerle yayınlanmış kitap ve broşürler de çalışmamızda önemli başvuru kaynaklarımızdandır. Eski harflerle yayınlanmış başvuru kaynaklarımız arasında, çocuklara yönelik şiir kitapları ile, çocuklara müzik eğitime dair eserler ise, konumuz açısından özel önem arz etmektedir.

Bu kapsamda, Ahmet Kemal Rodoslu tarafından yayınlanan “Vatan Yavrularına Ninni” isimli (İstanbul-1331) kitap, çalışmamızda, eski harflerle yayınlanmış temel başvuru kaynaklarımızdan birisi olmuştur. Nitekim bu eserde yer alan ninni şiirler, tespit edebildiğimize göre, şimdiye kadar yeni harflerle Türk okuyucularına sunulmamıştır.

Almanca’dan tercüme edilip eski harflerle yayınlanan “Türkmen Aşiretleri” isimli (İstanbul -1324) kitap da çalışmamızda faydalandığımız önemli kaynaklardan birisidir.

Konuyla ilgili yeni harflerle yayınlanmış başvuru kaynakları arasında ise, başta Amil Çelebioğlu'nun “Türk Ninniler Hazinesi” (İstanbul -1995) isimli eseri yer almaktadır. Eser ninnilerle ilgili yapılmış olan en kapsamlı çalışmadır. Çelebioğlu'nun eserinde, öncelikle ninni kavramıyla ilgili çeşitli açılardan bilgiler verildikten sonra, ninniler farklı kriterlerle geniş bir tasnife tâbi tutulmakta ve her bir sınıftaki ninnilerden tespit edilebilenler Türk okurunun istifadesine sunulmaktadır. Ayrıca, eserde başka milletlere ait ninnilerden de örnekler yer almaktadır. Bu çalışma, hem edebiyatta ninni kavramının tanıtılması, önemi, fonksiyonlarını ortaya koymamız ve de çalışmamızı sistematize etmemizde, hem de konuyla ilgili emsalsiz ölçüde zengin materyale ulaşmamız yönüyle en fazla yararlandığımız kaynakların başında yer almaktadır.

Ninnilerle ilgili önemli gördüğümüz ve çalışmamızda sıkça başvurduğumuz kaynaklardan birisi de, Sabri Koz tarafından hazırlanan “Her Güne Bir Ninni – Türk Halk Ninnileri” (İstanbul – 2005) isimli kitaptır. Eserde yılın on iki ayının her günü için bir ninni yer almaktadır. Renkli ve çocuklara yönelik resimler ninnilerin konusuyla bağlantılı olarak sayfalara yerleştirilmiştir. Ayrıca eser, içinde bulunan ninnilerden bir kısmının yorumlandığı bir de CD'ye sahiptir.

Çocuk edebiyatı konusunda çalışmaları olan Mustafa Ruhi Şirin'in ninni ile ilgili eseri ise, genel anlamda faydalandığımız kaynaklar arasında bulunmaktadır. Bu yazara ait “ Ninni Bebeğim Ninni - Ninni Şiirleri Antolojisi” isimli (Ankara – 1990) eser, her ne kadar isim yönüyle kapsamlı bir çalışma olduğu imajı uyandırsa da, muhteva yönüyle olduğu gibi, metodolojik açıdan, özellikle de şekil yönüyle istifadeden uzak bir formatta yayınlandığından, fazlaca yararlanılamamıştır.

Özellikle, konuyu tanzim etmemiz açısından yararlandığımız kaynaklardan birisi de, Bekir Onur'un “Türkiye’de Çocukluğun Tarihi” (Ankara – 2005) isimli kitabıdır. Onur'un eseri doğrudan ninnileri konu alan bir eser olmamakla birlikte, Türkiye’de çocukluğun tarihi seyri konusunda, alanında yapılan ilk sistematik ve kapsamlı çalışma olması açısından önem arz etmektedir. Yazar bu eserinde, Türkiye tarihinde savaş dönemleri dâhil, önemli geçiş zamanlarını canlı tanıklarla anlatmakta ve özellikle de çocukluk dönemiyle ilgili geçiş törenlerine ayrıntılı yer vermektedir.

Bunların dışında Beyza Bilgin'in İslam'da Çocuk (Ankara-1987);Kerim Yavuz'un Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi(Ankara-1987) isimli eserleri de konuyu düzenlerken yararlandığımız önemli kaynaklar arasındadır.

Yeni harflerle yayınlanmış çocuk edebiyatına dair eserler ile çocuk ansiklopedisi de önemli başvuru kaynaklarımız arasındadır. Bu kapsamda özellikle, HECE dergisinin Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı (Ankara – 2005), Çocuk Edebiyatı Yıllığı (1987), Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Türk Folkloru Dergisi ve Milli Kültür Dergisinin çeşitli sayıları, burada zikredilmesi gereken önemli başvuru kaynaklarımızdandır. Doğan Kaya'nın Anonim Halk Şiiri (Ankara - 1999) kitabı da çalışmamızda faydalandığımız eserler arasındadır.

Çalışma konumuzla ilgili malzeme toplama safhasında bunların dışında konuyla ilgili pek çok kaynak tarandı. Bu kapsamda, farklı alanlarda yazılmış doğrudan ve dolaylı olarak ninni konusunu ilgilendiren kitaplar, ansiklopedi maddeleri, makaleler ve derlemeler bulunmaktadır. Fakat kütüphanelerde taradığımız kaynaklar arasında, ninnilerdeki İslâmî motiflerle ilgili yüksek lisans veya doktora düzeyinde bir tez çalışmasına rastlanmadı. Ayrıca YÖK kütüphanesindeki kayıtlarda da, bu alanda yapılmış bir teze rastlanmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE NİNNİ TÜRÜ EDEBİ ESERLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. 1. Türklerde Ve Diğer Milletlerde Ninni Kavramı

1. 1. 1. Kelime anlamı olarak ninni

Türkçe’de kullanılan “ninni” kelimesinin, menşe olarak hangi dilden geldiği ve hangi kelimedenden türediği bilinemediğinden, sözlük anlamı konusunda da bir netlik bulunmamaktadır. Kaynaklarda, konuyla ilgili pek çok görüş ve nazariye (İtalyanca’dan geldiği vb) ileri sürülmekle birlikte, ağırlık kazanan görüş ninni kelimesinin çocuk dilinde ses taklidi bir kelime olarak teşekkül ettiği yönündedir.⁶ Yani, ninni kelimesi orijin olarak, batı ve doğu kültürlerine izafe edilmekle birlikte, menşei ve yapısı konusundaki belirsizlik tam olarak ortadan kaldırılamamıştır.

Ninni kelimesinin menşei ve yapısı konusunda olduğu gibi, bu kelimenin Türkçe’de ne zaman kullanılmaya başlandığı konusunda da belirsizlik bulunmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Anadolu sahasında bu kelimeyle ilgili olarak en eski kullanım, Karacaoğlan’ın;

“Mestanedir Karacaoğlan mestane,
Güzel olan gül gönderir dostuna,
Yatır beni kız dizinin üstüne,
Nen eyle de kaşın gözün süzerek”

dörtlüğünde, “nen eylemek” şeklindeki kullanımıdır.⁷

Türk ninnileri alanındaki klasikleşmiş eseriyle temayüz eden Amil Çelebioğlu, bu ipucundan yola çıkıp, Divan-ı Lügatü’t- Türk’te⁸, ninni kelimesinin “balu balu” sözüyle karşılandığını da dikkate alarak, bu tabirin Anadolu sahasında XI. Yüzyıldan

⁶ Konuyla ilgili farklı görüş ve değerlendirmeler için, bkz., Amil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi* (TNH), İstanbul -1982, 10-14; Ali Berat Alptekin, “Ninni”, TDEA, VII, 64.

⁷ Müjgan Cumbur, *Karacaoğlan*, İstanbul-2001, 44.

⁸ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugati’t-Türk* (Çeviri ve yayın, S. Erdi – S. T. Yurteser), İstanbul - 2005, 169.

sonra, XVII. Yüzyıldan önce kullanılmaya başlandığı yönünde bir tahmin yürütmektedir.⁹

Temellendirildiği deliller dikkate alındığında, bu tahminin isabetlilik şansının yüksek olduğu görülmektedir.

1. 1. 2. Ninninin çeşitli dillerdeki karşılıkları

Bilindiği gibi, ninni çocuğun anne kucağında yaşadığı ilk müzik deneyimidir. Anneler hayat aynasında gördükleri ve görmek istedikleri yansımaları ninni vasıtasıyla evlatlarına ahenkli bir şekilde anlatırlar. Bu tür anlatımlar, çocuk yetiştirme konusunda işin tabiatı gereği olduğu için, tüm toplumlarda mevcut olmuştur. Bundan dolayı da, tüm dillerde, bu tür anlatımların yansımaları bulunmakta ve de aralarında, fonetik (musiki ve dil zevki eksenli) bir benzerlik bulunmaktadır.

Bu kapsamda, diğer Türk topluluklarında ninni karşılığı olarak, Azeri Türkleri, “laylay”; Çağatay Türkleri, “elle”; Çuvaşlar, “nenne”; Kazak Türkleri, “beşik jırı, bişik cırı, bişik türküsü, eldim, eldiy”; Kerkük Türkmenleri, “leyle, leylev, leyley”; Kırım Türkleri, “ayya (nanıy)”; Türkmenler, “alley (hû – di), huv di, höv dü, huv du, hu di (Allah de)”; Başkurtlar, “söngildök yırı”; Kırgızlar, “aldey – aldey, beşik ırları”; Kosova Türkleri, “nina”; Özbekler, “önlö”; Tatarlar, “bişik (böllü, cırı)”; Uygur Türkleri, “öllöy”; ülkemizdeki Farsak boyları “nenni” kelimelerini kullanmaktadırlar.

Afganistan’ın kuzeyinde yaşayan ve Moğol oldukları halde Türkçe konuşan Hizara oymağı, ninniye “ilahiya”; Almanlar, “wiegenlied (ninne: beşik)”; Fransızlar, “berceuse”; Araplar “nenni, ninna (tehmim, hemheme, becbece: ninni söylemek, bebek avutmak); Bulgarlar, “nanni”; Arnavutlar, “nina”; Farslar, “lâlâi, laylay (edebi dilde; nânû, nanû)”; İngilizler, “lullaby”; İsveç ve Norveçliler, “lulla”; Ruslar, “yankanye”; Yunananlar, “nannarismata, nani”; İtalyanlar, “ninna,

⁹ A. Çelebioğlu,, TNH, 11.

ninne, nenia” kelimelerini kullanırlarken, Latince, “lenes, nenice, noenia” kelimeleri kullanılmaktadır.¹⁰

Konuyla ilgili tespitlerimize göre, her milletin ninnilerinde, ait oldukları milletin kültürel değerlerinin (dini inanç, örf ve adetler, gelenek ve görenekler gibi) izleri de açıkça görülmektedir. Ninnilerde genel hatlar bütün milletlerde benzerlik gösterse de, özele doğru inildikçe farklılıklar belirginleşmektedir. Fakat ninni kelimesine karşılık kullanılan tabirler birkaç istisna dışında hep iki kelimenin (laylay ve ninni) farklı versiyonları ya da türevleri gibi görünmektedir.

Ülkemizin çeşitli yörelerine ait ninni metinleri incelendiğinde, bu konuda oldukça zengin bir kelime dağarcığı bulunduğunu görmekteyiz. Yani, Anadolu’da ninniye karşılayan kelime yörelere göre değişmektedir. Nitekim Erzincan ve Erzurum’da “elo” kelimesi kullanılırken, Kars’ta ise, Azerbaycanla etkileşimden dolayı olsa gerek, ninni yerine “laylay ve nanay” sözcükleri de kullanılmaktadır. Konya yöresinde ninnilerin nakarat kısımlarında ninninin yanı sıra “evve” tabiri; Giresun yöresinde ise, “övve” sözcüğü kullanılmıştır.

Ninni kelimesinin anlam olarak farklı kullanıldığı bazı yöreler de vardır. Muğla’da küçük çocuk, Isparta’da oyuncak bebek, Malatya’da gözbebeği anlamlarında kullanılmaktadır.¹¹

1. 1. 3. Terim olarak ninni

Ninni konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde, ninninin üç ayrı bakış açısına göre tanımlandığı görülmektedir. Bu farklı bakış açılarına göre yapılan tanımlar da, teknik tanımlar, fonksiyonel tanımlar ve bir de hem teknik, hem de fonksiyonel (karma) tanımlar olarak nitelendirilebilir.

¹⁰ Ninninin farklı millet ve kültürlerdeki karşılıkları hakkında bkz., Amil Çelebioğlu, TNH, 11-12; Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri* (AHŞ), Ankara - 1999, 339-340; Esma Şimşek, *Azerbaycan Ninnileri (Laylaları)*, Erciyes Aylık fikir ve Sanat Dergisi, 1991, 17; Mahmut R. Gazimihal, *Ninni ve Bir Netice*, TFA, 1960, sayı, 131; Ali Ekrem Varnacı, *Türk Ninnileri*, TFA, 1966, 3981; Freilitz – Raulig, *Türkmen Aşiretleri*, (Orijinali Almanca olan bu kitabın Türkçe çevirisi, Habil Adem Bey tarafından yapılmıştır.) İstanbul – 1334, 303.

¹¹ Bkz., A. Çelebioğlu, TNH, 13.

Ninnilerin sadece şekil özelliklerini içeren tanımları, teknik tanımlar; yalnızca kullanım alanında açıklama yapılan tanımları, fonksiyonel tanımlar; her iki konuyu da kapsayan tanımları ise, karma (teknik- fonksiyonel) tanımlar olarak değerlendirilebilir.

Hem ninni kavramını netleştirmek ve hem de bu ninni tanımlarıyla ilgili değerlendirmemiz hakkında bir fikir vermesi açısından, tespit edebildiğimiz ninni tanımlarından bazılarının burada zikredilmesi yararlı olacaktır.

a. Teknik tanımlar: Dört mısrası yahut birinci, ikinci ve dördüncü mısraları arasında kafiyeli olmak; bir veya iki bendi bulunmak, ya da birbirleriyle kafiyeli üçer mısralık parçalardan sonra yine bir veya iki mısralık bentleri taşımak (4+4=8, 4+3=7) vezinler ile yazılmak suretiyle, en çok anneler ve bazen da babalar tarafından vücuda getirilen halk edebiyatı karakteristiğini haiz manzumelerdir.¹²

b. Fonksiyonel tanımlar: Ninni, yalnız evlad muhabbetine istinat eden ve bir Türk için dinlenmesinde daima sevim mevcut olan eş'âr ve nâgâmât-ı beytiyedendir.¹³

bb- Annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgiyle söyledikleri manzum ve mensur sözlerdir.¹⁴

bc- Annelerimizin çocuklarını uyutmak için söyledikleri türkülerdir ki, sabit şekli ve edebi kıymeti yoktur.¹⁵

bd- Ağlayan çocuğu susturmak veya uyku saati gelen çocuğu uyutmak için anne kucağında, dizinde veya beşikte söylenen ezgilerdir.¹⁶

be- Bizde ihmal edilen en mühim vesait-i terbiyeden biri de ninnidir. Ninni, yalnız beşikteki bir masumun değil, bütün ailenin ruhuna hâkim bir mürebbidir.¹⁷

c. Karma (teknik-fonksiyonel) tanımlar: ca- Annelerin çocukları uyutmaları için söyledikleri, nağmeleri birer kıtalık halk şiiridir.¹⁸

¹² Doğan Kaya, AHŞ, 340-341 (M. . Nasih Güngör'den naklen).

¹³ Ignacz Kunoş, *Halk Edebiyatı Numuneleri Türkçe Ninniler*, İstanbul-1341, 1.

¹⁴ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara-1986, 271.

¹⁵ Ahmet Talat Onay, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İstanbul-1928, 94.

¹⁶ Ali Berat Alptekin, *Ninni*, TDEA, İstanbul-1990, VII, 63-65.

¹⁷ Ahmet Kemal Rodoslu, *Vatan Yavrularına Ninni*, İstanbul-1331, 1.

¹⁸ D. Kaya, AHŞ, 340 (Enver Behnan Şapolyo'dan naklen).

cb- Ninni, annelerin yavrularını uyutmak için söyledikleri bir kıtalı ezgili şiiirlerdir.¹⁹

cc- En az iki üç aylıkken üç dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak için yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir.²⁰

cd- Anne, nine, teyze, hala, abla ve benzeri yakınlar tarafından çocukları uyutmak, bazen de sevmek için söylenen, başında “hu hu”, sonunda “ee ee, ninni ninni” gibi nakaratların yer aldığı ezgilendirilmiş sözlerdir.²¹

ce- Ağlayan çocuğu susturmak veya uyutmak için hanımlar tarafından hususi bir name ile söylenen ve sonunda “Eee..., uyu yavrum uyu, ninni yavrum ninni, hi hu hu vs” bulunan; bazen bir, bazen da daha fazla bent/ dörtlükten meydana gelen manzumelerdir.²²

cf- Ninniler, uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve bir takım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına bir takım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir.²³

Ninni tanımları üzerinde bir değerlendirme yapılacak olduğunda, karma tanımların sadece fonksiyonel veya yalnızca teknik tanımlara nazaran daha kapsamlı ve daha kullanışlı olduğu görülecektir. Takdir edilir ki, ninniler şekil, söz, ezgi ve yerine getirdiği fonksiyonla ayrılmaz bir bütündür.

Sözü edilen bu bütünlük ön planda tutulmak kaydıyla, yukarıdaki tanımlardan da faydalanan ninni kavramını şu şekilde de tanımlamak mümkündür:

“Ninniler, annelerin veya diğer yakınların genellikle bebeği uyuturken bazen de onu sevip oyalarken, kendilerine has ezgi ile söyledikleri, çoğu kere söyleyenin

¹⁹ A. E. Varnacı, X, 3981.

²⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 9.

²¹ D. Kaya, AHŞ, 341 (Nilüfer Zeynep Özçörekçi'den naklen).

²² Esma Şimşek, Çukurova (Kadirli- Kozan) Ninnileri Üzerine Bazı Düşünceler, Milli Folklor, 1989, 18-19.

²³ D. Kaya, AHŞ, 341.

çocuk hakkında dilek ve umutlarını yansıtan, ayrıca çocuğun ve söyleyenin o andaki durumlarını yansıtan, genellikle dörtlüklerden oluşan, başlarında ve sonlarında ahengi tamamlayan, dolgu ve klişe sözler ihtiva eden halk edebiyatı mahsulleridir”.

1. 2. Örf, Adet ve Gelenekte Ninni

Türk milletinin köklü tarihi, doğumla ilgili geleneklerinde de kendini göstermektedir. İstanbul’da ve Anadolu’da doğumla ilgili adetler çeşitli törenleri ve eğlenceleri içermektedir. Özellikle dünyaya gelen çocuk ilk çocuksa bu doğumun daha büyük bir coşkuyla kutlandığı kaynaklarda aktarılmaktadır.

Doğumla birlikte anne ve çocuk doğum öncesindeki birlikteliklerinden farklı bir şekilde yeniden buluşmaktadır. Doğum anne ve bebek açısından yeni bir hayatın başlangıcıdır. Bebek beraberinde eve yeni bir renk, farklı bir tat getirir. Bebeğin gelişi de aile bireyleri ve yakın çevreleri tarafından özel törenlerle kutlanır. İncelediğimiz kaynakların bir kısmında doğumla ilgili törenler hakkında az da olsa bilgi verilmektedir. Törenlerin içeriğinde çocuğun ilk ninnisinin söylendiği bir tören de yer almaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden ninni kavramının, bebeklerin hayatına girişinin temsili töreni olan beşik törenleri konumuz açısından önem arz etmektedir. Bu sebepten İstanbul ve Anadolu’da, merasimlerin uygulanışı ile alakalı birkaç örnek vermenin adetin kapsamı ve uygulama aşamalarının açıklığa kavuşması açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Çeşitli kaynaklarda konuyla ilgili olarak ulaşılabildiğimiz örnekler şunlardır:

Türk anaları çocuğun hîni tevellüdünden tâ dış çıkardığı zamana kadar birkaç devir sayarlar; lohusanın yedisi (yedinci gün) sırf anaya mahsus bir gün olup ana o gün yataktan kalkar. Bu müddet zarfında kırmızı şekerle yapılmış renkli ve sıcak şerbet lohusayı ziyarete gelen her misafire takdim edilmek âdât-ı mühimmedendir. Tanıdık misafirler de lohusayı ziyaretlerinde birer münasip hediye verirler; yedinci günü dahi kına gecesi tabir olunan bir eğlence tertip edilir. Yedinci günden sonra bir de kırkinci gün vardır ki ana da çocuk da o gün ilk defa olarak sokağa çıkar ve hamama giderler. Bu iki günde (yedi ve kırk) bir takım eğlenceler yapmak da adet hükmündedir. Çocuk

kırk hamamından sonra beşiğe veya salıncağa yatırılır. Çocuk beşiğe yatmakla beraber ninni de başlar. Epey zaman hatta üç dört yaşına gelinceye kadar devam eder.²⁴

Kuzey Anadolu’da çocuğun beşiğe yatırıldıktan sonra ilk ninnisi, toplantı içinde ve merasimi mahsusa ile ebesi tarafından söylenir. Söylenilen bu ilk ninni aşağı yukarı umumi ve an’anevi bir özellikte olup, mezkûr ninninin her parçası ebe tarafından söylendikçe, ismi söylenenin para atması da âdettir. An’anevi ninninin tesbit edebildiğimiz şekli şöyledir:

Al bağırdağa belediğim ninni
Seni Hak’tan dilediğim ninni

Alnı meydan sinisi ninni
Kaşları kudret kalemi ninni
Ağzı kudret kilidi ninni

Gözleri endam aynası ninni
Elleri yaprak sarması ninni
Kolları bumbar dolması ninni
Seni Hak’tan dilediğim ninni

Yük dibinde salkım üzüm ninni
Uyusana iki gözüm ninni
Dâneleri dizim dizim ninni
Seni Hak’tan dilediğim ninni.²⁵

Ebe hanım çengillerle birlikte aşağı kata iner. Beşiği muhafaza edildiği odadan çıkarırlar; önünden ve arkasından iki kadın tutmuş, soygun denilen ve düğünlerde hizmetçilik eden hamam ustaları, beşiğin dört tarafında, kırmızı yeşilli fitilli mumları ellerine almış ve ebe hanım renk renk askılarla süslenmiş beşiğin önüne düşmüş olduğu halde, çalgıcılar çalarak ve çengiller oynayarak yavaş yavaş yukarı kata çıkarlar. Alay misafir hanımların önünden geçerek lohusanın odasına girer. Beşik odanın ortasına konur. Ebe hanım baş tarafına oturarak ince sesle ninni söylemeye başlar. Buna çalgı da katılır. Beşiğin etrafında dönerler. Bu esnada aile fertleri

²⁴ I. Kunoş, *Türkçe Ninniler*, Türk Folkloru, Aralık – 1986, sayı, 89, 13.

²⁵ M. Şakir Ülkütaşır, *Anadolu’da Doğum Adetleri*, TFA, Kasım-1962, sayı, 160, 2885; Anadolu’daki doğum adetleri hakkında ayrıca bkz., Süha Ülgen, *Doğum Adetleri*, Folklor, yıl 3, sayı 25, 13 vd; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas-1940, 117 vd; A. Yılmaz, *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara-1948, 35 vd; Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul -1973, 187 vd.

tarafından, çengilerin her birine çeşitli kumaşlardan askılar asılır, misafirler tarafından altınlar yapıştırılır. Sıracıların defleri bahşişlerle dolar.²⁶

Geçmişte canlı bir şekilde icra edilen doğumla ilgili gelenekler, bu günkü yoğun ve mekanik hayat şartlarında kitapların sayfaları arasında güzel birer anı olarak yer almaktadırlar. Bir kısım geleneklerin yeni yaşam tarzında hayatîyetini kaybedip unutulması yazarlarımızdan bazılarını derinden etkilemiştir. Geleneklerle iç içe olan yaşam tarzındaki değişikliklerden üzüntü duyduğunu ifade eden yazarlarımızdan biri de Sâmiha Ayverdi'dir. Yazar salıncağın beşiğin yerine geçmesine ve kırk hamamlarının unutulmasına üzülme ve eski günleri hasretle yâdetmektedir. 'İstanbul gecelerinin pek tatlı, pek mûnis ve mevsimlere bağlı olmayan seslerinden biri de artık rağbetten düşmüş beşiklerin yerine geçen salıncak gıcırıltıları ve nâmahreme taşmasından çekinildiği için yavaştan söylenen ninni sesleri idi. Çok defa çocuk uyur, ninni susar, fakat salıncak iplerinin halkaları zorlayışından çıkan o dertli inleyiş sürüp giderdi...'".²⁷

Ayverdi'nin o dönemde yenilik olarak gördüğü salıncaklar da günümüzde teknolojik gelişmelerin hayatımızın her noktasına nüfuz etmesinin sonucu olarak yerlerini elektronik beşiklere bırakmışlardır. İlk bakışta bireylerin kendilerine ve çevrelerine daha fazla zaman ayırmasına hizmet edecek gibi görünen teknolojik gelişmelerin, yeni yaşam tarzında bu işlevleri yeterli olmamaktadır. Çocukların birçoğu bakıcılarda veya şartların gerektirdiği bir sektör olarak ortaya çıkan kreşlerde büyümektedirler. Kreş dönüşü ise akşama kadar yorulmuş olan annenin ne ağıt dinlemeye ne beşik sallamaya ne de ninni söylemeye tākâtı kalmamaktadır. Dolayısıyla günümüz çocukları beşik ve ninni ile tanışma şansını pek bulamamaktadırlar.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde yaşam şartlarında meydana gelen değişikliklerin doğum törenleri geleneğinin uygulamaya geçirilmesini güçleştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Hayata geçirilmesi güçleşen bu geleneksel törenler en azından sayfalar arasında hayat bulsunlar, okuyucularıyla buluşup unutulmasınlar dileğinin sonucunda bu çalışma ortaya çıktı.

²⁶ D. Kaya, AHŞ, 342 (Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey'in Bir Zamanlar İstanbul İsimli eserinden naklen).

²⁷ Bekir Onur, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, Ankara – 2005, 193.

Zira ninniler çocukların ilk müzik tecrübesi, anneleriyle yakın oldukları, onun sevgi dolu sesini dinleyip avundukları tatlı uykularına daldıkları sükûnet zamanlarının habercisidirler. Bahtiyar Vahabzâde'nin ifadesiyle:

‘(...)

Beşik ilk menzirim, ilk yuvam benim

Laylalar (ninniler) dünyası ilk dünyam benim...’²⁸

Ninni sesine alışan çocuk bazı sesleri çıkarmaya başladığı zaman uyuması için yatırıldığında ninnideki ses tekrarlarının da yardımıyla annesine, ninni söylemeye başlaması hususunda uyarı mahiyetinde ‘eee...’ diye mırıldanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla çocuk ninnideki dilekleri, ümitleri, duaları anlamasa da duruma verdiği tepki onun ninniler dünyasından hoşlandığını göstermektedir.

1. 3. Ninnilerle İlgili Bazı Tasnifler

Her milletin kültüründe, edebi metinler içinde zengin ninni türleri bulunduğu bilinmektedir. Milletlerin kültüründeki ninni türü edebi metinler hakkında sistematik bir bakış açısı sağlamak açısından, çeşitli kaynaklardaki konuya ilişkin tasnifleri de dikkate alarak, mevcut birikimin farklı kriterlerle, çeşitli açılardan tasnife tabi tutulması yararlı olacaktır.

Türkçe’deki ninnilerle ilgili çalışmaların teknik kısmında yer alan bu tasnifler hakkında kısaca bilgi verip, bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz. Bu kapsamda, Türk kültüründeki ninnilerle ilgili tasniflerden, örnek olarak, Amil Çelebioğlu, Ali Berat Alptekin ve Doğan Kaya’nın çalışmalarındaki tasnifler üzerinde durulacaktır.

1.3.1. Amil Çelebioğlu’nun tasnifi

Çelebioğlu’nun ninnilerle ilgili eseri, konuyla ilgili sonraki çalışmalara model ve temel referans kaynağı olduğundan, bu eserin sistematığı de, sonraki çalışmalar

²⁸ Sevinç Çokum, “Çocuklar Şiirdir” (bu makalede Bahtiyar vahabzâde’den naklen), Çocuk Edebiyatı Yıllığı, İstanbul-1987, 232.

üzerinde etkili olmuştur. Çelebioğlu'nun, ninnilerle ilgili tasnifinde, aşağıda da görüleceği gibi, öncelikle mevcut materyal üç ana grupta toplanıp, bunlar da kendi aralarında alt başlıklara ayrılmıştır.

a- Bazı şekil hususiyetleri: Ninnilerin kafiye düzeni ve mısra sayısı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Netice olarak ise, ninnilerin genellikle mani tarzında teşekkül ettiği sonucuna varılmaktadır.

b- Bazı ifade ve üslup hususiyetleri: Ninnilerin kendilerine mahsus ifade kalıpları olduğu belirtilmekte ve son kısımda kullanılan kalıplardan örnekler verilmektedir. Üslupla ilgili olarak iki konuya temas edilmektedir. Bunlardan ilki; annenin ninnide çocuktan başka muhataplara hitap etmesi; diğeri ise, çocuğunu uyuttuğu esnada ortamda bulunan uyarıcılardan etkilenip onları ninniye dahil etmesidir.

c- Bazı muhteva hususiyetleri: Ninniler içeriğine göre üç ayrı tasnife tabi tutulmuşlardır

ca- Çocukların cinsiyeti dikkate alınarak söylenen ninniler:

caa- Kız çocukları için söylenen ninniler,

cab- Erkek çocukları için söylenen ninniler,

cac- Erkek çocuklara da kız çocuklara da söylenen ninniler.

cb- Ninni söylenen durumlara göre yapılan gruplandırmalar: cba- Çocuğu uyuturken söylenen ninniler:

cbb- Bebeğin kundağını açıp hoplatıp onu sevmek için söylenen ninniler, hoppalamalar, okşamalar, avutmaçlar;

cbc- Bebeğin emeklemesi, yürümesi, konuşmaya başlaması, dişinin çıkması vs. dolayısıyla söylenen ninniler, okşamalar;

cbd-Çocuğun veya yakınlarının hastalanması veya ölümü sebebiyle söylenen ninniler.

cd- İşlenen temalar açısından ninniler:

cda- Dini, kudsi ve fikri mahiyette ninniler,

- cdb- Efsane ve ağıt türünde ninniler,
- cdc- Dilek ve temenni mahiyetinde ninniler,
- cdd- Sevgi ve alaka ifade eden ninniler,
- cde- Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler,
- cdf- Şikayet ve teessür ifade eden ninniler,
- cdg- Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler,
- cdh- Va'd mahiyetinde ninniler,
- cdi- Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler.²⁹

Çelebioğlu, konuyla ilgili eserini bu sistematığı esas alarak hazırlamıştır.

1.3.2. Ali Berat Alptekin'in tasnifi

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisine “ninni” maddesini yazan Ali Berat Alptekin'in sınıflaması da konumuz açısından önem arz etmektedir. Bu maddede yapılan ninni tasnifi hakkında da kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır.

Alptekin'in ninnilerle ilgili tanzimi, büyük ölçüde Çelebioğlu'nun tasnifiyle benzerlik arz etmekle birlikte, kısmen daha dar kapsamlı olduğu söylenebilir. Alptekin de ninnileri tasnif ederken, çocuğun cinsiyetine, ninninin söyleniş sebeplerine ve ninnide işlenen temalara göre gruplandırmıştır.³⁰

1.3.3. Doğan Kaya'nın tasnifi

Anonim Halk Şiiri kitabının “ninni” bölümünde, Doğan Kaya, ninnilerle ilgili sistematik bilgiler verirken, bu kapsamda konuyla ilgili mevcut materyalin tasnifini de yapmaktadır. Ancak, bu tasnifin de öz itibarıyla Çelebioğlu'nun meşhur tasnifine dayandırıldığı görülmekle birlikte, mezkûr tasnifin daha sistematik hale getirilmiş hali olduğu söylenebilir. Diğer bir anlatımla Kaya'nın tasnifinde de Çelebioğlu'nun tasnifinin esas alındığı görülmektedir.

²⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 14-20.

³⁰ A. B, Alptekin, 60-61.

Hem ninnilerle ilgili tasnif hakkında bir fikir vermesi ve hem de ninni türü edebi eserlerin duygu, ifade ve muhteva zenginliğini göstermesi açısından, Kaya'nın tasnifini de burada zikretmek yararlı olacaktır:

Kaya'ya göre ninniler, a- Yapılarına göre ninniler b- İhtiva ettiği konulara göre ninniler c- Söylenilen kişilere göre ninniler d- Söylenme zamanı ve ortamına göre ninniler olmak üzere birkaç yönden tasnife tabi tutulabilir.

1.3.3.1. Yapılarına Göre Ninniler

1.3.3.1.1. Hecelerine göre ninniler

Bu kısımda klişe sözler ninni metninden ayrı düşünülmüş ve ninnilerin çoğunluğunun yedi heceli olduğu ve mani şeklinde kafiyelendiği ifade edilmiştir. Ayrıca beş, sekiz ve onbir heceli ninnilerin de olduğu belirtilmiştir.

1.3.3.1.2. Mısralarına göre ninniler

Bu bölüm ikilik şeklinde ninnilerle başlayıp onsekiz mısralı ninnilerle sona ermektedir.

1.3.3.2. Konularına göre ninniler

Kaya'nın tasnifinde konularına göre ninniler aşağıdaki alt başlıklara ayrılmıştır

- 1- Geleceğe ait hayaller, umutlar, arzular, dilekler ve idealler,
- 2- Öğütler,
- 3- Geçmişte cereyan eden hadiseler,
- 4- Peygamber ve velilerden beklenen yardım,
- 5-Ölümün doğurduğu acı ve dertler,
- 6- Hayvanlar,
- 7-Dua – beddua,

- 8- Sevinç – acı,
- 9- Sevgi ve ilgi,
- 10- Akraba,
- 11-Övgü – yergi,
- 12- Şikayet –teessür,
- 13- Ayrılık –gurbet,
- 14- Kan davası – kin – düşmanlık,
- 15- Va'd,
- 16-Tehdit – korkutma,
- 17Giyim – kuşam,
- 18- Din ve kutsallık,
- 19- Efsane ve ağıt türünde ninniler.

1.3.3.3. söylenilen kişilere göre ninniler

- 1- Kız çocukları için söylenen ninniler,
- 2- Erkek çocukları için söylenen ninniler,
- 3- Hem kız hem de erkek çocuklar için söylenen ninniler,
- 4- Ebedi uykuya yatan ölümler için söylenen ninniler.

1.3.3.4. söylenme zamanı ve ortamına göre ninniler

- 1- Çocuk uyuturken söylenen ninniler,
- 2- Hoppalamalar, okşamalar, avutmaçlar mahiyetinde çocuk uyandıktan sonra onu severken söylenen ninniler.

3- Bebeğin emeklemesi, yürümesi, konuşmaya başlaması, dişinin çıkması hususlarında söylenen ninniler.³¹

1.4. Anonim Olmayan (Taklidi) Ninniler

1.4.1. Türk Edebiyatı Sahasında Ninni Şiirlerle ilgili genel bilgiler

1.4.1.1. klasik türk edebiyatında ninni şiirler

Ninniler orijin olarak anonim halk edebiyatı ürünleridir. Ninnilerin halk edebiyatı ürünü olması, klasik türk edebiyatı sahasında orijinal ninni şiir örnekleri verilmesine engel teşkil etmemiştir. Nitekim klasik Türk edebiyatında da birçok ninni şiir kaleme alınmış ve tespit edebildiğimiz kadarıyla, bu alandaki ilk ninni şiir örneğine 18. yy da rastlanmıştır. Klasik türk edebiyatı alanında ninni formunda yazılmış ilk şiir Şeyh Galib (1757–1799)’ın 1782/83 de kaleme aldığı Hüsni ü Aşk isimli mesnevisinde tespit edilmiştir. Bu muhammes (tardiye) Hüsni ile aynı gece doğan ve beşikte acılar içinde kıvranan Aşk’a dadısı tarafından okunur. Bu şiir, arûzun mef’ûlü mefâ’ilün feûlün kalıbıyla muhammes tarzında yazılmıştır.³²

Bu tarihten on üç yıl sonra da Şâkir Aşkîyye, “Aşknâme” adlı mesnevîsinde anonim şiire biraz daha yakın üslûpla kaleme aldığı ‘nenni ağam neni paşam nenni’ tekrarına dayanan bir şiire yer vermiştir.³³

Hanım şairler de bu tarzda güzel örnekler kaleme almışlardır. Nitekim Şair Şeref Hanım ninni şiir örneği bulunan hanım şairlerimizdendir. Şeref Hanım’ın dîvânında kasîde tarzında kâfiyelenmiş üç adet ninni bulunmaktadır. Ayrıca; C. Arife, Remziye Binti Ahmet, Rabiâ, Nuhkuyulu Naciye, Nigâr Hanım gibi şair hanımların kaleme aldıkları ninniler de bulunmaktadır.

³¹ D. Kaya, AHŞ, 363.

³² Bkz., Şeyh Galib, *Hüsni ü Aşk*, (Haz., Orhan Okay – Hüseyin Ayan), İstanbul-1975, Kaya Bilgegil’in, “Hüsni ü Aşk’a Dair” başlıklı bu kitaba giriş yazısı, VII- XLVII; Naci Okçu, *Hüsni ü Aşk*, DİA, XIX, 29-31; Nihat Sami Banarlı, *Hüsni ü Aşk*, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul-1971, 775-776.

³³ Doğan Kaya, AHŞ, 375.

1.4.1.2. yeni türk şiiri sahasında ninni şiirler

Tevfik Fikret ve Mehmet Celâl'in ninni isimli şiirleri, Ziya Gökalp'in Şehid Haremi ve ninni şiirleri, Âsım, Ali Ekrem Bolayır, Ali Ulvi Elöve, Mehmet Emin Yurdakul, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet C. Emre, Coşkun Ertepinar, Ceyhun Atıf Kansu, Ahmet Oktay, Hasan Ali Yücel, Basri Gocul, Mustafa Ruhi Şirin, Nezihe Araz, Ali Akbaş'ın ninni isimli şiirleri bulunmaktadır.³⁴

1.4.1.3. klasik türk edebiyatı ve yeni türk şiirinden ninni şiir örnekleri

Ninni başlıklı şiirlerin asırlardır birçok şair tarafından işlenmesi konunun önemine işaret etmektedir. Ninni şiirlerde de anonim ninnilerle benzer olarak; çocukla ve yaşamla ilgili dualara, iyi dileklere, umutlara yer verilmektedir. Ninni şiirler, âşık edebiyatında da yer almaktadır.

Bu bölümde ninni şiir tarzının ilk örneği olması sebebiyle Şeyh Galib'in eserindeki tardiye ve bu tarzda yazılmış olan diğer örnekler konusunda fikir vermesi açısından Şeref Hanım'ın ninni şiirlerinden de örnek verilecektir. Ayrıca yeni Türk şiirinde ninni hakkında bir fikir vermesi açısından Ali Akbaş'ın, "ayın ninnisi" isimli çalışmasına da yer verilecektir.

1-Şeyh Galib

Ey mâh uyu uyu ki bu şeb
Gûşunda yer ede Bang-i yâ Rab
Mâlûm değil eğerçi matlab
Öyle görünür ki hükm-i kevkeb

Sîh-ı siteme kebâb olursun

Ey gonca uyu bu az zamandır
Çarhın sana maksadı yamandır
Zîrâ katı tünd ü bî amândır
Lütf etmese de velî gümândır

Havfim bu ki pek harâb olursun

³⁴ Çelebioğlu, TNH, 367–397; Tacettin Şimşek, *Çocuk Edebiyatı*, 2004-Konya, 39–40; Alptekin, TDEA, 65;

Ey nergis-i aşk hâb-ı nâz et
 Dâmân-ı kazâya düş niyâz et
 Bin havf ile çeşm-i cânı bâz et
 Encâm-ı belâdan ihtirâz et

Bâzîçeî inkılâb olursun

Gel mehd-i safâda râhat eyle
 Birkaç gececik ferâgat eyle
 Fikreyle sonun inâyet eyle
 Süt yerine kana âdet eyle

Peymâne-keş-i itâb olursun

Mehd içre uyu ki ey semen-ber
 Kalmaz bu revîşte çarh-ı çenber
 Bir hâl ile gerdiş etmez ahter
 Seyr et sana az vakitte neyler

Seyl-i gama âsiyâb olursun

Bîdârlık ile etme mûtâd
 Uyhudan olur olursa imdâd
 Bir zehr sunup bu çarh-ı cellâd
 Gâlip gibi kârın ola feryâd

Bezm-i eleme rebâb olursun.³⁵

2-Şair Şeref Hanım

...

...

Ninniyle eğleyeyim
 Ben de sefa eyleyeyim
 Kendini bil söyleyim
 Sonra Nakiyem sana

Sana niyazım budur
 Sûz ü güdâzım budur
 Âdeme lâzım budur
 Yaz oku suph u mesa

Vakti ile işle iş
 Öğren edep hem nakış

³⁵ Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, İstanbul, 1975, 62–64

Gâhice de dik dikiş
Olmaya vaktin heba.

...

Şimdi ciğer pâreme
Geldi zamanı dua
Ömrü kemâlin ziyâd
Tali ü bahtın küşad.

Gönlünü gayretle şâd
Ede Cenabı Hüdâ.³⁶

3- Ali Akbaş

Pencereden süzülürüm
Ağlarsanız üzülürüm
Süt sağarım bebeklere
Ben çobanım bulut sürüm

Ninni iyiye güzele
Ninni dünyamız düzele

...³⁷
...

1.4.2. Ninninin Diğer Edebi Türlerle İlişkisi

Türk Edebiyatı sahasında manzum ve mensur olarak birçok edebi tür bulunmaktadır. Bu edebi türlerin bir kısmı yazılıp, söylenirken zaman zaman diğer edebi türlerden de yararlanılmaktadır. Özellikle, anlatımın daha etkileyici ve canlı kılınması, ilavenin konuyla direk bağlantısı gibi gayeler, bu konudaki etkileşimin sebepleri arasındadır.

Bu açıdan bakıldığında ninnilerin pek çok edebi türle ilintili olduğu görülmektedir. Çalışmamızda bu edebi türlerden, konumuzla ilgisi bulunanlara dair örnekler verilecektir.

³⁶ Yusuf Mardin, *Şair Şeref Hanım* (1808-1861), Ankara – 1994, 224-225.

³⁷ Ali Akbaş, *Kuş Sofrası*, Ankara – 1996, 9.

1.4.2.1. Ninni ilahiler

Anneler çocuklarına ninni söylerken zaman zaman ninniye ara verip mani tekerleme ağıt veya ilahi söylemektedirler. Ninni arasında söyledikleri diğer türlere de, çoğu kere, ninnilerde kullanılan klişe sözleri de eklemektedirler. Bunun sonucunda ninni ilahi ismi verilen edebi mahsuller ortaya çıkmaktadır. Ninni ilahilerin en çok bilinenleri, Peygamberimizi konu alan ilahilerdir. Bu ilahiler şekil bakımından genel olarak üçlüklerden oluşur. Ayrıca ninni sözlerini ihtiva eden iki mısralı nakaratları bulunmaktadır.

Örnek:

Hak Teâlânın habîbi
Dertlilerin tabîbi
İki cihânın habîbi

Nenni Muhammed'im nenni
Uyu can Ahmed'im nenni.

Hak seni seviyordu
Kur'an-ı azîmi indirdi
Kundağ ile göğ'e attı

Nenni Muhammed'im nenni
Uyu can Ahmed'im nenni

Âmine Hatun annesi
Halîme Hatun dâyesi
Cümle peygamberin canı
(n)
Halime Hatun evine aldı
Evin içi anber doldu
Hak seni sevdi diledi
(n)
Cebrâil bardağın(bağırdığın) bağladı
Yahya beşiğin salladı
Göklere cevân eyledi
(n)
Arş u kürsî seyr eyledi
Ümmet için çok ağladı
Ümmetini af ettirdi
(n)³⁸

³⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 45.

1.4.2.2. Ninni ağıt

İnsan hayatında doğum, yetişkinlik, evlenme ve çocuk sahibi olma gibi evreler bulunmaktadır. Tüm bu evrelerin sonunda ise, bütün gerçekliği ve engellenemezliğiyle ölüm bulunmaktadır. İnsanlar aralarından ayrılan yakınları için, eski Türklerde sagu, klasik Türk edebiyatında mersiye, halk edebiyatında ise ağıt ismi verilen bir edebi tür oluşturmuşlardır. Bu ağıtların bir kısmı ninni formatında edebi ürünlerdir. Ninni ağıt diye isimlendirilen bu tür edebi ürünlerin, ölen çocuklar için yakılmış olanları olduğu gibi, ölen büyükler için de yakılmış olanları bulunmaktadır.

İnsanlar söyledikleri ağıt ninnilerle bir taraftan acılarını hafifletmeye çalışırken diğer taraftan da ebedi istirahatgâhına çekilen kişiyle ilgili duygu, dilek ve hatıralarını dillendirmektedirler. Bunlardan biri Mehmet'in ağıdıdır. Mehmet, Düziçi'nin Böcekli köyünden iki evli, yakışıklı ve kabadayı birisiymiş. Bir gün atıyla Aliboşlu köyünden geri dönerken Sabun çayından geçmek üzeredir. Düşmanları Mehmet'i suyun tam orta yerinde atının üzerinde vurdururlar. Mehmet suya düşer ve suda epeyce sürüklenerek ölür. Devrisi günü cesedini suda arayarak bulurlar. Hâdise, adı sahibi elli yaşında olduğuna göre, bundan elli küsur sene kadar evvel olmuştur. Mehmet'in bacası cenazenin başında şöyle söylemiştir:

Nenni babam oğlu nenni

Sabın'ın geççeği enni

Öldürmüşler bir gardaşı

Sular akar ala gannı.

...³⁹

Yine Çukurova'da, yaz mevsiminde bir ailenin sıtmadan iki çocuğu ölür. O sırada cenazenin bulunduğu yerden geçmekte olan ağıtçı Hüseyin ölen çocuklara ninniler söyleyerek şu ağıdı yakar:

³⁹Düziçi 28 Mart Yıllık Dergi, Mart – 2003, Ankara, 39 (İsmail Görkem'in Çukurova Ağıtları isimli eserinden naklen).

Çek oğlum göçü güç olsun
 Buda bize bir suç olsun oy
 İki kardeş bir de bacı vay yavrum
 Beni de koyun üç olsun
 Ninni de oy, ninni de oy, ninni de oy.

Bizim yayla safi çiçek
 Kalk yavrum yaylaya göçek oy
 Emmi dayı gerek oldu vay yavrum
 Yavrulara kefin biçek
 Ninni de oy ninni de oy ninni de oy

Adana'nın bayırına
 At örkledim çayırına oy
 Ünü büyük Güveloğlu vay yavrum
 Kefin salmış hayırına
 Ninni de oy, ninni de oy, ninni de oy.

Tavladaki bağlı atlar
 Böğrüşür gelir inekler oy
 Alır yaylaya giderim vay yavrum
 Sehilde komaz sinekler
 Ninni de oy ninni de oy ninni de oy.⁴⁰

1.4.2.3. Ninni mani

Ninniler edebi türlerin içerisinde en çok manilerle benzerlik göstermektedirler. İki türün ayırt edilmesindeki en bariz özellik, ninnilerin başlarında ve sonlarında ihtiva ettikleri klişe sözlerdir.

Örnek:

Ninni diyem yatasın,
 Çabucak boy atasın,
 Baban beni döğende,
 Sende ona çatasın.
 Biri biri biri biri

Ninni dedemin adına,
 Allah yetsin dâdına,
 Büyüyüp yetişende,
 Beni de sal dadına.
 Ninni yavruma ninni.⁴¹

⁴⁰ Doğan Kaya, AHŞ, 378–379.

⁴¹ Doğan Kaya, AHŞ, 377.

1.4.2.4. Ninni tekerleme

Edebi sanatlardaki aynı ve benzer seslerin mısra ve parça bütünlüğü içerisinde tekrarlanması olarak tanımlanan aliterasyon tekerlemelerde sıkça görülmektedir. Aliterasyon ihtiva ettiği ses benzerliğiyle tekerlemelerde ahenk kazandırmaktadır. Anneler için çocuklarını uyuturken gerekli olan unsur da ahenkli söyleyiştir. Böylece anneler tekerlemelerin sonlarında bulunan ninni yavrum ninni ve benzeri ifadeleri ilave ederek onları da ninni formunda söylemişlerdir.

Örnek:

Karga fındık getirmiş
Fare yemiş bitirmiş
O fareyi napmalı
Minareden atmalı
Ninni benim yavruma ninni
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni.⁴²

Pöt pöt pötücek
Pötüceğe ne gerek
Yağmur ile sel gerek
Ver Allahım ver
Oğluma bol bol uyku ver
Ninni yavrum ninni.⁴³

1.4.2.5. Ninni türkü

Türküler anonim halk edebiyatı sahasında önemli bir yere sahiptir. Hemen hepsinin bir hikâyesi bulunmaktadır. İstisnaları olmakla birlikte, türküler genelde yedi sekiz ve onbir hece ile söylenen ahenkli manzum eserlerdir. Ninniler anonim halk edebiyatında türkülerin alt başlığı olarak yer almaktadır. Bu sebepten türküler ninniler açısından özel öneme sahiptir. Ninni türküler, icra yerine, içeriğine ve şekline göre dört ayrı başlıkta incelenmektedir.

⁴² Sabri Koz, *Her Güne Bir Ninni, Türk Halk Ninnileri*, İstanbul-2005, 300.

⁴³ Hüseyin Tuncer – Mehmet Yardımcı, *Anadolu Öğretmen Liseleri İçin Çocuk Edebiyatı*, Ankara-2000, 66.

1-Doğrudan ninni hüviyetinde olanlar: Anadolu Türkmenlerinin şarkı ve rakslarına dair yapılan bir araştırmada şarkılar sekiz bölüme ayrılmıştır. Bu taksimin yedinci başlığı çocuk ninnileri adını taşımaktadır.

Bu eserde Urfa yöresine ait bir bebek türküsüne yer verilmiştir. Türkünün hikayesinde orta Anadolu'nun yüksek ve dağlık arazisinde Avşar aşiretleri varmış. Yaklaşık üç asır kadar önceki bir aşiret beyinin oğlu ile diğer bir aşiretin kızı evlenir. Kızın yedi sene çocuğu olmaz. Bu durum eşi tarafından başına kalkılmaya başlar. Yedinci senenin sonunda bir çocukları dünyaya gelir. Çocuk üç aylık olduğunda aşiretin bir başka yere göç etmesine karar verilir. Gelin çocuğunu bir kilime sarıp beşiğine yatırır; onu da maya (dişi deve) denilen toklu devenin üstüne yerleştirir. Aşiret geceleyin Elmalı dağının karanlık sık ormanlarında yola çıkar. Fakat pek feci bir tesadüf çam dallarından birini masum çocuğun beşiğine takar beşik dalın sessiz bir hareketiyle kalkar ve çamda asılı kalır. Kafiye ise bu durumdan habersiz yola devam eder. Ertesi gün kuşluk vakti obaya gelip konakladıkları zaman anne çocuğuna meme vermek için yavrusunu arar, fakat bulamaz, dövünmeye başlar. Dayısı ve amcasıyla birlikte geldikleri yollara çocuğu aramaya çıkarlar. Fakat çocuk alıcı kuşlara yem olmuştur. Bu feci sahne karşısında anne lisanından şu sözler dökülür:

Elmalıdan çıktım yayan
Bebek of aman aman aman hey
Dayan hey dizlerim dayan
Nenni nenni nenni bebek oy.
Emmim atlı dayım yayan
Bebek oy aman aman hey

Bebek beni del eyledi
Nenni nenni bebek oy
Yaktı yaktı kül eyledi
nenni nenni bebek oy
Ala kilime sardığım,
Yüksek mayaya koyduğum
Yedi yılda bir bulduğum
Bebek beni del eyledi
Nenni nenni nenni bebek oy.

Anne bir dağ yamacında uçuşan kartalları görünce teşeuime başlayarak şöyle der:

Havada kuzgunlar dolaşır
Kargalar üleş bölüşür
Kara haberler ulaşır
Bebek beni del eyledi
Nenni nenni nenni bebek oy.

Dağa ve çocuğa hitapla:
Tabancamın ipek bağı
Babam bir aşiret beyi
Kanlı mı oldun çiçek dağı

Bebek beni del eyledi
Nenni nenni nenni bebek oy
Bir kötüye kul eyledi.

Anne kadın olduğu halde tabancasını istişhadla ve kabile içinde ağlamayı zül
addettiğini söyleyerek dağda bir başına ağlar:

Gelin başım bağlamadım
Top zülümüm yağlamadım
Obamdan utandım ağlamadım
Bebek beni del eyledi
Nenni nenni bebek oy.⁴⁴

1.4.2.5.1. Mısra veya bent sonlarında ninni bağlantısı getirilerek söylenenler

Bazı duygusal metinli türkülerin mısra veya bent sonlarına ninni bağlantısı
getirilerek ninni türü eser haline çevrilmektedir.

Ninni sana hoş mu gelir?
Ela gözden yaş mı gelir?
Baban handan boş mu gelir?
Ninni yavrum ninni,
Ninni kuzum ninni.

Ovada çiftliğin işlesin
Çölde davarın kışlasın
Allah hanene bağışlasın
Ninni yavrum ninni
Ninni kuzum ninni.

Ovada çiftliğin işlesin

⁴⁴Mahmut Ragip Kösemihal, *Anadolu Türkleri ve Musiki İstikbalimiz*, İstanbul-1928, 170-171.

Çölde davarın kışlasın
Allah hanene bağışlasın
Ninni yavrum ninni
Ninni kuzum ninni

Uzun kavak boyun olsun
Salkım söğüt dalın olsun
Benim uykum senin olsun
Ninni yavrum ninni,
Ninni kuzum ninni.⁴⁵

1.4.2.5.2. Kına gecesinde söylenen ninni türküler

Bazı yörelerde, kına gecelerinde gelin olan kız için ninni nakaratlı türküler söylenir. Bu yörelerden biri de Ankara'dır. Ankara, Nallıhan Akdere köyünde kına gecesinde gelinin başına tepsi konup şu türkü söylenir:

Evlerinin önü kümes
Tilki gelir tavuk almaz
Gaynanası goca honaz
Nenni gızımız nenni
Gelin gızımız nenni

Iraftaki tava gulpu
Oğlan bilmez hapi hupu
Bizim gızımız altıntopu
(bağlantı)
Gapının gullebi ağır
Hakının gulağı sağır
İşitmezse pekçe bağır
(bağlantı)
Biner atın alcasına
Gider yolun incesine
Çağırın gelsin amcasına
(bağlantı)
Biner atın garasına
Gider yolun doğrusuna
Çağırın gelsin dayısına
(bağlantı)⁴⁶

⁴⁵ Kemal Özergin, TFA, Temmuz 1975, *Ninniler*, 7364.

⁴⁶ M. k. Özergin, 7368.

1.4.2.5.3. “Ninni ninni” nakaratıyla, ölenler için söylenen ağıt türküler

İnsanlar ölen yakınlarının arkasından türkü formunda ağıtlar yakmışlardır. Yakılan türkülerin nakarat kısımları ninni ifadeleri içerdiği için bunlara ninni türkü ismi verilmiştir. Genel olarak vefat eden çocuklar için yakılmakla birlikte müteveffa büyükler için yakılanları da bulunmaktadır. Örnek olarak alacağımız ninni-türkü, bir annenin kaybettiği evladı için söylediği ninni nakaratlı ağıt türküdür.

Adalardan çıktım yayan
Gardaş atlı bacı yayan
De gel bu dertlere dayan
Nenni nenni nenni nenni
Nenni nenni nenni bebek oy
Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Bey babası gelir Şam’dan
(bağlantı)
Bebeğin beşiği bakır
Yerinden kalkmıyor ağır
Ben sallarım takır takır
(bağlantı)⁴⁷

1.4.2.6. Ninni-efsâne

Efsâne, eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence olarak tanımlanmaktadır. Ninni efsâne ilişkisi yönünden efsâneler değerlendirildiğinde, anlatılan efsânelerin içerisinde uzun ninnilerin yer aldığı görülmektedir. Bu ninniler hem efsânenin konusunu özetlemekte hem de nakarat olarak veya her mısra sonunda ninni ifadeleri ihtiva etmektedir. Bu özelliklerinden dolayı ninni efsâne olarak isimlendirilmektedir. Ninni efsânelerden en yaygın olanı “taş bebek” efsânesidir. Biz de yaygın olmasından dolayı bu bölümde örnek olarak taş bebek efsânesine yer vereceğiz. Öncelikle efsâneyi yazıp, sonra da tamamının çok uzun olmasından dolayı ninninin kısa bir bölümüne yer vereceğiz.

Efsâneye göre taş bebeğin annesi Meryem Hatun, babası Molla Ahmet, Dayısı Hüsam’dır. Taş bebeğin ismi ise Kâmil’dir. Anadolu’nun her tarafında küçük

⁴⁷ D. Kaya, AHŞ, 383.

farklılıklarla bilinen efsâne, Kastamonu ve civarında yaygındır ve bestelenmiştir. Taş bebek efsanesinin ve ninnisinin varyantlarından birisi şu şekildedir:

Kastamonu’da bir yanı dağ, bir yanı bağ şirin bir köy vardır. Bu şirin köyde güzelliği dillere destan bir kız yaşamaktadır. Birçok delikanlı gibi köy ağasının oğlu da bu güzele vurgundur. Durumu öğrenen ağa kıza dünür gönderir. Aileler anlaşır ve gençler dillere destan bir düğünle dünya evine girerler. Fakat aradan yıllar geçmesine rağmen çiftin çocukları olmaz. Ağa torun sahibi olmak için oğlunu yeniden evlendirmeye karar verir. Düğün hazırlıkları başlayınca Meryem meseleyi öğrenir. Kına gecesi evde duramaz. Gözyaşları içerisinde kendisini dışarıya atar. Harman kaşında oturmuş için için Allah’a yalvarırken nur yüzlü aksakallı bir pir karşısına çıkagelir. Niye ağladığını sorar. Meryem derdini anlatır. Bunun üzerine ihtiyar derviş dağarcığından bebek şeklinde ve gök renginde bir taş çıkarıp “Perşembe günün akşamı, yatsıdan önce bu taşı hazırlayacağın beşiğe canlı bir bebek gibi bele, ninni söyle. Allah her şeye kadirdir. Muhyi olan Allah bu taş a can verecek ve seni muradına erdirecektir. ” diye tembihledikten sonra kaybolur. Gelin hemen eve dönüp beşiği hazırlar. Taşı bir bebek gibi beleyerek gönülden Cenab-ı Hakka duaya ve ninnisini okumaya başlar. Bitişik odada gerdeğe girmek üzere olan ağa oğlu birinci karısının odasından bir çocuk sesi, bebek ağlaması duyunca şaşırır ve ilk eşinin odasına gelir. Bu tecelli karşısında ondan özür diler ve ikinci kız köyüne geri gönderilir.

Gelinin okuduğu söylenen ninni şöyledir:

Aktaş diye belediğim ninni
Seni haktan dilediğim ninni
Al bağırdak doladığım ninni
Mevlam sana bir can versin ninni

...⁴⁸
...

1.4.2.7. Ninni halk hikâyesi

Halk hikâyeleri, ortaya çıktıkları dönemin inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Bazı hikâyelerde efsânevi unsurlara da yer verilmekle birlikte hikâyelerin çoğunda dönemlerinin gerçekliklerine işaret edilmektedir. Dolayısıyla halk

⁴⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 69-73.

hikâyelerinde günlük hadiseler ve işlerde basit bir dille anlatılmıştır. Günlük hadiselere ve işlere yer verilen metinlerde, annelerin günde birkaç kez yaptıkları bir iş olan ninni söylemeye de yer verilmesi doğal bir davranıştır. İçinde ninni metinleri geçen halk hikâyelerine ninni halk hikâyesi ismi verilmektedir. Adana Kadirli yöresinden derlenen Esmehan hikâyesi de bu çerçevede değerlendirilmektedir. Hikâye şu şekildedir:

Esmehan'ın Ali, Ömer, Osman adında üç oğlu vardır. Ne var ki Esmehan evde hiç konuşmamaktadır. Ahraz(dilsiz) diye adı çıkar. Onu konuşturmak için kayınbabası bir plan hazırlar, oğlundan bunu uygulamasını ister. Hikâye şöyle devam eder:

Ali yeni dillenmiş, yeni yürüyor. Ne görürse, “o benim olsun” diyor. Kayınbaba oğluna şöyle dedi:

“Git çarşıdan iki tane elma al. Çok parlak olsun elmalar, getir gir hanımıyın odasına. Ömer’le Osman’a ver, Ali’ye de göster, verme” dedi. Ahmet Bey gitti iki tane elma aldı, çok güzel elmaları getirdi.

Ömer, Osman gelin bakalım. Ali beşikte Ali’ye de gösterdi, elmayı öbür çocuklara verdi. Ali; “Ooo” diyor, daha demiyor. Çocuklarda vermiyor Ali’ye. Kapıyı çektiler kapattılar. Esmehan Ali’yi beşiğe koydu. Sallıyor, döşünü veriyor, yok, Ali bağıyor, çağırıyor illa o olacak. Katlanamadı Esmehan, kalktı ve orada ne söyledi, burada arkadaşlar ne dinledi;

Senin baban benim gibi köklüydü
Çok sefillik görmüş derdi çok muydu?
Birde sana alsaydı parası yok muydu?
Nenni Ali’m, kuzum, yavrum nenni oy!...

Bunu duyan padişah kapıyı açmaya kanaat edemedi. Kapıya bir tekme vurunca kapı doksan dokuz parçaya bölündü.

Kim demiş ulan, benim gelinim ahraz diye, söyle yavrum çekinme, dedi. Başladı oynamaya, kocakarıda oynuyor Ahmet beyde bir şakırtı çöktü içeriye şimdi. Fakat Esmehan hiç aldırmadı devam ediyor;

Ömer, Osman kuzum üçü bey idi
Ali’m kuzum onlar ile tay idi
Cebinde parası bile çoğ idi
Nenni Ali’m, kuzum, yavrum nenni oy!..

Babaları kapulardan dinliyor
 Coştı yüreklerim, coştı kaynakıyor
 Zalım imiş karı hemi oynuyor
 Nenni Ali'm, kuzum, yavrum nenni oy!..

Esmehan'ım söylüyor bu acı sözü
 Sefillikte yanmış, yanıyor özü
 Aslımı sorarsan Şamlı Hoca kızı
 Göresim geldi, kuzum nenni oy!..⁴⁹

1.4.2.8. Mesleklerle ilgili ninni şiirler

Meslekler, bireylerin maddi geçim ve sosyal prestij açısından hayata tutunmalarını sağlayan iş kollarıdır. Her dönemin gözde olan meslek grupları vardır. Bazı dönemlerde bazı mesleklerin öne çıkmasında çeşitli sebepler bulunmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu maddi ve manevi durum, dönemin ihtiyaçları, toplumun sosyal yapısı, yaşantısı vb. sebepler bazı mesleklerin öne çıkmasında bazılarının ise popülerliğini kaybetmesinde etkili olmaktadır. Meslek sahibi olmanın insan hayatındaki önemini bilen anneler çocuklarına söyledikleri ninnilerde onların iyi bir meslek sahibi olmaları temennisine de yer vermişlerdir. Bunun sonucunda meslek temalı ninniler ortaya çıkmıştır.

Mesleklerle ilgili anonim ninnilerin devamı olarak ise, dönemin şartları ve sıkıntılarından alınan ilhamla mesleklerle alakalı ninni şiirler kaleme alınmıştır. Bu kapsamdaki araştırmamız esnasında eski harfli çocuk dergilerinden birinde meslek temalı bir ninni şiire rastladık. Bu ninni şiir, tespit edebildiğimiz kadarıyla yeni harflerle daha önce yayınlanmamıştır. Bundan dolayı, ticaret temalı bu ninni şiirin yeni harflerle ilk defa çalışmamızda inceleniyor olması, çalışmamız açısından özel önem arz etmektedir. Ülkenin ekonomik açıdan gelişmiş olmasının önemi hakkında çocuğa verilen nasihatleri ihtiva eden bu “ticaret ninnisi” isimli eser şu şekildedir:

(Senih Muammer'e)
 Büyüyünce oğlum tacir olacak,
 Şu talihsiz yurda amir olacak
 Cebi sarı altunlarla dolacak
 Çalış yavrum tacir ol ninni
 Memur olma amir ol ninni

⁴⁹ D. Kaya, AHS, 388–389.

Saadetle yaşamak'çün dünyada,
İnsanlara para lâzım daima,
Uyu fakat bunu düşün rüyada;
Çalış yavrum tacir ol ninni
Kendine sen amir ol ninni!..

Ticaretle kurtulacak memleket
Kâinata nam verecek bu devlet
Yaşar mı hiç ticaretsiz bir millet
Çalış yavrum tacir ol ninni
Memur olma amir ol ninni!..

Memurluğu düşüncenden sil; unut,
Paşalığı vicdanında sen uyut,
Ticarete muhtaçtır bil bu yurt
Çalış yavrum tacir ol ninni
Kendine sen amir ol ninni!..⁵⁰

Diğer alanlarda ileri ve hükümrân düzeye gelmenin ekonomik refahtan geçtiği bilinmektedir. Ninnide öne çıkan, vurgu yapılan düşünce de budur.

Bu ninniği dini perspektiften değerlendirmekte mümkündür. Zira İslâm dininde, dürüstçe çalışarak geçimini temin etmek yüceltilmiş tenbellik ve gayrı ahlâki davranışlar kınanmış ve yasaklanmıştır. Geçim temininde ticarete önem verilmiştir. Ticaret ayetlerde ele alınmış, Peygamberimiz de hadislerinde bu konuda çeşitli öğütlerde bulunmuştur. Konuyla ilgili olarak, ayet ve hadislerden birer örnek vermekte fayda mülâhaza etmekteyiz.

Konuyla ilgili ayet şu şekildedir: “ Ey inananlar! Mallarınızı aranızda ancak karşılıklı rızaya dayanan ticaretle yiyin, batıl yollarla değil ve de kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir”.⁵¹

Bu konudaki Müslüman davranışlarını formüle eden bir hadiste ise, Peygamberimiz, doğru (dosdoğru) ve güvenilir tüccarın, ahirette Peygamberler, Sıddıklar ve şehitlerle birlikte haşrolacağını ifade etmişlerdir.⁵²

⁵⁰ Çocuk Dünyası, İstanbul-1330, yıl, 2, sayı, 72, 337(Ticaret mektebi âliyesinden Nâzım Beyden naklen).

⁵¹ Nisa Suresi, 4/29.

⁵² Bu hadis ve konuyla ilgili hadisler için bkz., Bağavi, *Şerhu's-Sünne*, Beyrut – 1983, VIII, 5 vd.

Şiirin yayınlandığı dönemdeki ticari gerçekler ülke adına çok acıdır. Türk milleti savaştan savaşa koşup sıkıntılar içerisinde bunalırken ülkedeki ticari ve sanatsal faaliyetler, askerlikten muaf olmaları sebebiyle Yahudi, Rum ve Ermenilerin tekeline geçmiştir. Bu acı gerçeği gören “ticaret mekteb-i âliyesi” muallimlerinden Nazım Bey, bu konudaki hassasiyetini yukarıya aldığımız ninni şiirle dile getirmektedir. Şiirinde, gelecek nesillere, peygamber mesleklerinden biri olan ticareti dürüst bir şekilde yapmalarını bu vesileyle ülkenin düze çıkmasına katkıda bulunmalarını öğütlemektedir.

1.4.2.9. Ninni-kahramanlık şiirleri

Türk milletinin kahramanlığı tarih boyunca onun önemli vasıflarından biri olmuş ve Türkler özgürlüğüne düşkün bir millet olarak tanınmışlardır. İslâm diniyle tanıştıktan sonrada bu özelliklerini devam ettirmişlerdir. Türkler İslâm dinine girdikten sonra kendilerini dini tanıtmak ve yaymakla, î'lâyı kelimetullah'la görevli saymışlardır. Kadınıyla erkeğiyle bu görev bilinciyle yaşamışlar, yeni nesillere de aynı bilinci aktarmak için çocuk doğduğu andan itibaren büyük çaba sarfetmişlerdir. Çocuklarına dini ve milli hassasiyeti kazandırmak için çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Bu yöntemlerden biri de ninnidir. Türk anneleri ninnileri çocuğu maddi âlemde uyutmak, manevi ve duygusal âlemde ise uyandırmak için kullanmışlardır. İslam inancında çocuklar ebeveynlere emanettir. Bu sebepten ebeveynler onları ebedi hayatı kazanacak şekilde yetiştirmeleri gerektiği, aksi takdirde Allah'a karşı sorumlu olacakları bilinciyle yetiştirmeye çalışıyorlardı. Ayrıca onlar sahip olmak istedikleri çocuk sayısını da yaşam şartları doğrultusunda belirliyorlardı. Bundan dolayı onlar daha ilk çocukları doğarken en az dört çocuklarının olmasını arzuluyor, bu isteğin sebebini ise şöyle ifade ediyorlardı: Bir anaya, bir babaya, bir ödek, bir yedek. Bu istek ailenin doğan çocuklardan birinin askerde öleceğini baştan bilmesinden kaynaklanıyordu. Birini ödek saymak bu yüzdendi.⁵³

Anonim ninniler incelendiğinde askerlik mesleğinin önemi ve kahramanlık temalı çok sayıda ninniye rastlanmaktadır. Burada ele alınıp örneklendirilecek olan

⁵³ B. Onur, age, Ankara–2005, 188.

konu ise; askerlik endeksli Türk yaşam tarzından ve bunların anonim ninnilere yansıyan şekillerinden ilham alınarak yazılmış ninni şiirlerdir. Kahramanlık temalı ninni şiirler kaleme alınırken kız erkek ayrımı yapılmamış her iki cinse de özelliklerine göre roller belirlenmiştir. Biz önce kız çocukları için, daha sonrada erkek çocuklar için olan kahramanlık ninni şiirlerinden örnekler vereceğiz. Kız çocuklar için olan örnek şu şekildedir:

Deme kızım kadını ninni
Elinden geleni gör ninni
Harbe giden askere ninni
Saçlarından çorap ör ninni

Tanrı bilir ki başka ninni
Gönlümün yok tasası ninni
Olur, kızım inşallah ninni
Gâzi, şehit anası ninni

Vatan için kadın da ninni
Erkek kadar çalışır ninni
Onun süngüsü varsa ninni
Senin de iğnen vardır ninni
(nakarat)
Ne vakte kadar bu ninni
Hicran bizi dağlasın ninni
Yerde gülerken salıb kızım
Gökte hilâl ağlasın ninni
(nakarat)
Ta ezeli bu hilâl ninni
Nişanlıdır zafere ninni
Ninelerin giderdi kızım
Deden gibi askere ninni⁵⁴
(nakarat)

Erkek çocukları için olan ninni şiirler ise şu şekildedir:

Işıkladı tan yeri ninni
Tan yeri turan yeri ninni
Yürüyelim isterse oğlum
Boyasın al kan yeri ninni

Gelir bir gün inşallah ninni
Kanlı süngün o sabah ninni
Yazar Rus'un alnına oğlum
Lailahe illallah hu... hu...

⁵⁴ A. K. Rodoslu, age, İstanbul 1331, 10–11

Yâr illeri göründü ninni
 Yâr karalar büründü ninni
 O nazlının yolunda oğlum
 Ne ümitler süründü ninni
 (n)
 Elinde ok kalkanın ninni
 Göğsünde Hak Kur'an'ın ninni
 Al öcünü orada oğlum
 Yatan şehit atanın ninni
 (n)
 Vatanımın maralı ninni
 Yanıyor mu yaralı ninni
 Hazin hazin geliyor oğlum
 Çobanının kavalı ninni
 (n)
 Yeşil dağlar gök çaylar ninni
 Baygın bakışlı aylar ninni
 Hasret kaldım görmedim oğlum
 Geçti de yıllar, aylar ninni
 (n)
 Rus'un başı ezilsin ninni
 Kafkas'da hür gezilsin ninni
 Düşümde gördüklerim oğlum
 Göz önüme dizilsin ninni⁵⁵
 (n)

Bu sahadaki edebi ürünler incelendiğinde; M. Emin Yurdakul ve Ziya Gökalp'in ninni şiirleri ve Basri Gocul'un oğuzlamaları kahramanlık konulu ninni şiirlere örnek gösterilebilir. Konuyla ilgili malzemenin fazlalığından dolayı tamamını burada vermek mümkün olmadı. Bu sebepten burada sadece seçilmiş birer örnek verdik. Örnekleri aldığımız metnin özelliği eski harflerle basılmış olması ve çalışmamız için yaptığımız araştırmada, konuyla ilgili başvuru kaynaklarında metne rastlanmamış olmasıdır. Eser 1331'de İstanbul'da yayınlanmıştır. Şair eserin giriş yazısında; ninnilerin, kültür birikimini ve inançları yeni nesillere aktarmada önemli bir araç olduğuna vurgu yapmaktadır. Ninninin en mühim terbiye vasıtalarından biri olduğunu, sadece küçük çocuklara değil bütün ailenin ruhuna hakim bir mürebbi olduğunu ifade etmektedir. Ninniler incelendiğinde Osmanlı-Rus harbi sonrasında yazıldığı izlenimini vermektedir.

⁵⁵ A. K. Rodoslu, age, 3-4-5-6.

Bu bağlamda dünya milletlerinin ninnileri incelendiğinde her milletin ninnilerinde çeşitli va'dler ve tarihlerini hatırlatıcı ifadeler göze çarpmaktadır. Konuyla ilgili olarak bir yunan ninnisi çok manidardır. Çocuğa, yaramazlık yapmadığı ve hemen uyuduğu takdirde şekerli İskenderiye, pirinçli Kahire ve İstanbul'u idare edeceği vaad edilmektedir.⁵⁶ Ermeni ninnilerinde de bu tür vaadlere ve tarihlerini hatırlatıcı ifadelere rastlanmaktadır.⁵⁷ Bu ifadeler her milletin, çocuklarını beşikten başlayarak belli ülküler doğrultusunda yetiştirmeye çalıştığını kanıtlamaktadır. Ülkü ve idealler doğrultusunda yazılan bir diğer ninni şiir ise "Türk kızının öğüdü" ismini taşımaktadır. Bu ninni şiire eski harfli çocuk dergilerinde rastladık. Yeni harflerle yayınlanan eserlerde bu şiire rastlamadığımız için şiirin tam metnini çevirip Türk okuyucularıyla buluşturmayı bir görev addettik. Şiirin metni şu şekildedir:

Ninni yavrum sen uyursan ruhun duyar sesimi

Türk kızımı sınır boyu yemenimin kesimi

Hiç koçunma ben seni de yurdum için sallarım

Rumeli'de akıtılan al kanlara ağlarım

Ninni benim elmas yavrum yüreğimi dağlama

Hain düşman pek alçaktır sesini kes ağlama

Bu dün için yurdum için beşiğini sallarım

Bağrım yanık süngülenen masumlara ağlarım

Ninni benim aslan yavrum vatan senden öc ister

Sen büyü de düşmanlara kılıcını bir göster

İlim öğrensın, fen öğrensın oğlum diye sallarım

Aman Tanrım şu yurttaki cehalete ağlarım⁵⁸

Bu şiirlerde cihad kavramı farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır. Bilindiği gibi İslam dininde cihad sadece savaş anlamına gelmemekte ve birçok varyantı bulunmaktadır. Mal, can, dil ve gönülle yapılanlar bunlardan bazılarıdır. Ayrıca

⁵⁶ Çelebioğlu, TNH, 37.

⁵⁷ Çelebioğlu, TNH, 436

⁵⁸ Turgut Fikri, Çocuk Duygusu, İstanbul, 1329, 1. Sene.

peygamberimiz en büyük cihadın kişinin kendi nefsiyle yaptığı savaş olduğunu söylemektedir.⁵⁹ Zira kendi nefsiyle baş edip iradesine hâkim olan bireyler başkalarının karşısında da güçlü olurlar. İslamda cihadın mantığı, insanların öncelikle dini ve ahlâki konularda kendilerine hâkim olmayı öğrenerek dünya ve ahiret saadetini yakalaması, daha sonra ise bu güzelliği diğer insanlarla da paylaşıp onların da bu güzellikten istifade etmesi için çalışmaktır. Çalışmanın yöntemi ise içinde bulunan dönem neyi gerektiriyorsa o doğrultuda oluşturulur. Yöntemde hiçbir zaman ihmal edilmemesi gereken unsur ise haksızlıktan uzak ve adil olmasının gerekliliğidir.

1.4.2.10. Ninni-hezl

Bilindiği gibi meşhur bir şiirin vezin ve kâfiyesini taklit ederek latife tarzında şiir yazmaya, söz söylemeye hezl denmektedir.⁶⁰ Ahmet Talat'ın ifadesiyle: “hezl, boşboğazlık etmektir. Bir eseri böyle maskara ederek taklide “tehzil” denir. Türkçesi “zenklenmek” tir ki zevzeklenmekle beraberdir”. Ahmet Talat yazısının devamında bu konuda meşhur olan şahıslardan bahsedip aruz şiirlerinde tehzil örneklerinin çok olduğunu vurgulamaktadır. Fakat bizim burada ele almak istediğimiz tehzil örneklerinin aruzla değil hece vezniyle kaleme alınmış olanlarından konumuzu doğrudan ilgilendirenlerdir. Çalışmamızdaki “ninni- hezl” başlığı ile ninni konusundaki araştırmalara yeni bir edebi tür katmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Bu konuda, Ahmet Rasim Bey'in hece vezninde yazdığı ninni-hezl örnekleri şöyledir.

Hu hu hu hu illallah
Kavuşuruz inşallah
Yavruma benim maşallah
Ninni benim oğluma ninni! (Ölçüt alınan örnek)

Sarıklı fesli mebuslar
Doğruya benzer fiskoslar
Yine çıkacakmış casuslar
Ninni benim yavruma ninni!

Hu hu hu hu cici maması

⁵⁹Ali Bardakoğlu - Mustafa Fayda, “*Cihad*” , İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İstanbul-1997, 1, 329-333; Ahmet Özel – Bekir Topaloğlu, “*Cihad*”, DİA, VII, 527-534.

⁶⁰ Tâhir-ül Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul-1994, 53, 154; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul-2006, 2. Cilt, 1255.

Avrupa görmüş bey babası
Çalımına bakma tüy kabası
Ninni benim kuzuma ninni!

Fransa Bulgar Almanlar
Kaldıracak baş dalyanlar
Yunanla Girit kavgası var
Ninni benim gülüme ninni!⁶¹

“Ninni-hezl” lerde işlenen tema bu örneklerin Tanzimat sonrasının ve meşrutiyetin sıkıntılı zamanlarında kaleme alındığını göstermektedir. Bu örneklerde, Osmanlı Devletinin son döneminde yaşanan olaylardan olan; bazı grupların batı hayranlığı, toplumdaki karmaşanın ve görüş ayrılıklarının verdiği bir güvensizlik ve bu karmaşadan faydalanıp Türk ülkesini parselleme hevesi anlatılmaktadır.

1.4.2.11. Ninni-şarkı

Ninni şiirler arasında bestelenenler de bulunmaktadır. Bestelenen ninni şiirlere müzik eğitimi kitaplarında ve çeşitli plaklarda rastlamak mümkündür. Bestelenen eserlerde de muhatap çocuktur, hitap ebeveynin çocuğa hitabıdır. Fakat “Anneye ninni” ismini taşıyan hicaz bestede çocuğun anneye seslenişi vardır. Ninni şarkı başlığı altında her iki hitap şekline de örnek verilecektir. Önce çocuğa seslenilen sonra da annenin muhatap alındığı ninni şarkı örneğini veriyoruz.

1.4.2.11.1. Çocuğun muhatap alındığı ninni şarkılar

Uyu bebeğim! Benim nazlı meleğim
Dağda tavşanlar uyudu
Beşikte kızlar uyudu
Ninni çiçeğim! Ninni güzel ipeğim
Uyu çiçeğim! Benim güzel ipeğim
Gökte yıldızlar uyudu
Beşikte kızlar uyudu
Ninni çiçeğim ninni güzel ipeğim⁶²

⁶¹ Çankırlılı Ahmet Talat, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İstanbul–1928, 155–156.

⁶² Bedri Akalın, *Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi Kılavuzu*, İstanbul–1945, 159.

1.4.2.11.2. Annenin muhatap alındığı ninni şarkılar

Gümüş saçlarına eğdim başımı,
 Şefkât duygusunun meleği anam,
 Ninni say gözümünden sızan yaşımı,
 Gönlümün biricik dileği anam
 Uyu uyu ey gözümün bebeği anam!
 Derdimi bir tuttun kendi derdinle
 Gönlüme teselli kattım seninle
 Başını göğsüme yasla da dinle
 Kalbimin biricik dileği anam

Uyu uyu gözümün bebeği anam!⁶³

⁶³ A. Çelebioğlu, TNH, 393–394.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NİNNİLERİN İÇERİKLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI VE NİNNİLERDEKİ İSLÂMÎ MOTİFLER

Ninniler konuları bakımından tasnife tabi tutulduğunda annelerin pek çok konuda ninni söyledikleri görülmektedir. Ninnilerin konu itibarıyla genel karakteristiği iyi dilekleri içeren dua mahiyetinde ninniler olmalarıdır. Annelerin bebekleri için, hiçbir sanat kaygısı gütmeyen, tamamen doğal olarak söyledikleri ninniler, zaman zaman şikâyet, sızlanma ve sitemler içerse de genel tema iyi şeylerin olması dileğidir. Anneler, evladının uyuması, hastalığının iyileşmesi, büyümesi, yürümesi, okuyup büyük adam olması, Allah'ın onun üzerinden yardımını esirgememesi gibi dilekleri ninnilerinde terennüm etmektedirler. Valideler evlatlarını uyuturken, büyütürken Allah'ı hiçbir zaman dillerinden eksik etmemektedirler. Anne, ninnisinde Allah der, yatırırken “Bismillah”, kaldırırken “maşallah” der.⁶⁴ Bununla beraber çevresindeki, bildiği, duyduğu din büyüklerini evliyalı da unutmaz çocuğu için onlardan himmet ister.

Çalışmamızın bu bölümünde ninniler konularına göre önce genel maddeler olarak düzenlendi. Sonra konular biraz daha özelleştirilerek yeni maddeler oluşturuldu. Her madde içerisinde konuyla ilgili açıklamalara, örneklere yer verildi.

Sınıflamada öncelikli kriter, çalışmamızın ismiyle bağlantılı olarak, ayet ve hadislerdir. Konuyla ilgili gelenekler ve dönemin şartları da değerlendirmelerimizdeki diğer kriterler olarak belirlenmiştir.

Ninniler incelenirken onların yaşamla ne kadar iç içe ve yapmacılıktan uzak, İslâm diniyle, Türk halkının kültürü ve gelenekleriyle içli dışlı olduğu görüldü. Veriler incelendiğinde bu noktada kültür aktarımında ninnilerin rolünün çok büyük olduğu ifade edilebilir. Bebeklerin çevrelerini, sesleri vb. algılayamadıkları görüşü günümüzde yapılan araştırmalarla çürütülmüştür. Günümüzde yapılan araştırma sonuçları bebeklerin değil doğduktan sonra doğmadan önce de annenin dinlediği müziğe, maruz kaldığı şiddete veya mutlu geçirdiği zaman dilimlerine göre bebeğin olumlu veya olumsuz reaksiyon verdiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan annenin

⁶⁴ Behçet Dede, *Türk Ninnilerinde Dile Gelen İstekler*, Milli Kültür, 1984, 69.

hisleri, tutum ve davranışları çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi açısından çok önemli görülmektedir. İslâm kültüründe çocuğun baba üzerindeki haklarından birinin; babanın çocuğunun annesini seçerken namuslu, dindar ve asil bir eş seçmesi olduğu vurgulanmıştır.⁶⁵ Zira çocuğun davranışlarını oluşturan genetik kodlar da dünyaya geldikten sonraki davranışlarının şekillenmesi de anneyle doğrudan irtibatlıdır.

Kültürümüzün bir parçası olan atasözlerinde de çocukların karakter oluşumu ve terbiyeleriyle ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: “Çocuk kırkıyken öğrendiğini kırkında da unutmaz”, “nasıl çocukaksa öyle babacık olur”, şeklindedir. Bütün bunlar göstermektedir ki insan hayatında doğum öncesi dönem ve doğum sonrasındaki çocukluk dönemi büyük önemi haizdir. İlerdeki yaşantıya yön veren bu dönemdir. Kültür birikimimiz incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarının ruh ve beden sağlığı yerinde bireyler olmaları için birçok yöntem geliştirdikleri görülmektedir. Bunlardan bizim konumuzla doğrudan irtibatlı olanı ninnilerdir. Anneler ninnileri öncelikli olarak evlatlarını uyutmak için kullanmışlardır. Fakat ninnilerin konuları, anlamları, onların uyutmaya ek olarak başka işlevlerinin de olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuğun annesinin ahenkli sesiyle güven duygusunu kazanması, dolayısıyla ruh sağlığı yerinde olması, içerdiği dualar ve dini muhtevalı sözlerle çocuğun ve annenin manevi gelişimine katkıda bulunması ninninin uyutmanın dışındaki işlevlerinden sayılabilir. Anneler bebek doğduktan sonra onunla ilgili güzel dileklerini içli sesleriyle, samimi bir şekilde dua tarzında kendilerine has besteleriyle terennüm etmektedirler. Sevgi dolu bir ses ve güzel dileklerle büyüyen çocukların milli ve manevi açıdan daha duyarlı olmaları beklenmektedir. Bu bölümde ninnilerin genel konu başlıkları toplu halde sırasıyla verilecek daha sonra tek tek verilip ayrıntılarına inilecektir.

2.1. Ninnilerin Konularına Göre Genel Başlıkları

1-Dua mahiyetindeki ninniler

2-Allah’ın yüceliği, çocuğun Allah’tan istendiği, çocuğun ve onun güzelliğinin Hak vergisi olduğuna dair ninniler

⁶⁵ İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, Ankara- (t. y.), 53-54.

3-Hû ve Tevhid Girişli veya nakaratlı ninniler

4-Beddua içeren ninniler

5-Peygamberlerden, halifelerden, evliyalardan yardım ve himmet dileğinde bulunulan ninniler

6-Dervişler ve onların çeşitli vasıflarıyla ilgili ninniler

7-Dini Tabir ve Deyimlerle ilgili Ninniler

8-Çeşitli Gelenek Görenek ve İnançlarla ilgili Ninniler

9-Dünyaya Bakış Açısının İşlendiği Ninniler

10-Ninninin Fonksiyonu ile İlgili Ninniler

11-Çocukların Ebeveynlerin hayatındaki Yeri ve Ebeveynlerin Çocuklarıyla İlgili Beklentileri

12- Gurbetteki Yakınların, Özellikle de Babaların Dönüşünü Temenni Eden Ninniler

13- Annenin Çocuğunu Kendisine Dert Ortağı Görüp, Onunla Dertleştiği Ninniler

14- Va'd ve Tehdit İhtiva Eden Ninniler

15-Hayat Şartlarını İhtiva Eden Ninniler

16- Animist Yaklaşımlı Ninniler

Çalışmamızın özünü teşkil eden ninnilerin genel başlıklarını bu şekilde verdikten sonra bu başlıkların detaylarını ele alacağız.

2.2. Dua Mahiyetindeki Ninniler

Anneler Allah'tan çocukları için uyku, ömür, yardım, büyüme yürüme, musibetlerden koruyup saklama gibi dileklerde bulunmaktadır.

İslâm inancında işin gereği yapıldıktan sonra Allah'a tevekkül edilir. Ondan yardım istenir. Anneler Allah'ın her an evlatlarının yardımcısı olması dileğini ninnilerinde ifade etmektedirler. Hadislerde, anne babanın evladına yaptığı ve

mü'minlerin birbirlerinin gıyabında yaptıkları duaların Allah tarafından reddedilmeyeceği şöyle ifade edilmektedir: “Müslüman kimsenin, kardeşi için gıyâbında yaptığı dua müstecâbdır. Dua edenin başucunda ona müvekkel bir melek vardır. Kardeşi için hayır dua yaptıkça bu melek: Âmin, istediğin şeyin bir misli de sana olsun der.”⁶⁶

2.2.1. Uyku dileğinde bulunulan ninniler

Annelerin ninni söylemedeki ilk gayeleri çocuklarını uyutmaktır. Bu vesileyle valideler ninnilerinde Allah’a çocuklarına uyku vermesi için dua ederler. Ninniler şu şekildedir:

İllallahlar özüne ninni
Uyku ver Allah’ım gözüne
Benim yavrum uyusun ninni,
Uyusun da büyüsün ninni! (Çankırı)⁶⁷

hû, hû, hû Allah
Yavrum uyur inşallah
Sen uykular ver Allah
uyusun yavrum ninni! (Daday)⁶⁸

İllallahın özüne
Derman gele dizine
Cümle alemin uykusu
Hep yavrumun gözüne
Nenni yavruma nenni! (Malatya)⁶⁹

2.2.2. Ömür dileğinde bulunulan ninniler

Annelerin ninnilerindeki konularından biri de; Allah’tan evlatları için uzun ömür istemeleridir. Zira ömür konusundaki tasarruf hakkı Allah’a mahsustur. İnsanlar Allah kendilerine ne kadar ömür takdir ettiyse o kadar yaşamaktadırlar. Fakat bu noktada İslam inancında duanın özellikle de anne babanın yaptığı duanın özel önemi bulunmaktadır. Peygamberimizin hadislerinde vurguladığı bu konuyu bilen anneler

⁶⁶ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, 5. Cilt, 40

⁶⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 128

⁶⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 126

⁶⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 128

çocuklarına uzun ömür vermesi için Allah’a ninnilerinde dua ediyorlardı. Özellikle kırsal kesimdeki ebeveynlerin en güçlü çareleri dualarıydı. Zira, geçmişte tıbbi imkanlar ve ulaşım imkanları günümüzdeki gibi gelişmiş değildi. Bu ve benzeri sebeplerden çocukların bazıları doğmadan bir kısmı da doğduktan sonra kaybediliyordu. Bulaşıcı ve salgın hastalıklar karşısında aile çaresiz kalmaktaydı. Anneler bu konudaki çaresizliklerini, sadece kendi yavruları için değil gönül bolluğu ile bütün vatan yavruları için uzun ömür dileyerek ortaya koymaktadırlar. Bu konudaki ninnilerden bazı örnekler şu şekildedir:

Ninni desem aylarla,
Yanı yüğrük taylarla,
Mevlâ’m sana ömür versin
Cemi cümle illerle
Ninni de kuzuma ninni! (Kurşunlu Köyü/Konya)⁷⁰

Ninni diyem uyutayım
Kuzularla yürüteyim
Ninni diyem uykun gelsin
Allah uzun ömür versin (Malatya)⁷¹

Ulu çaylar ömrün olsun
Selvi ağaç boyun olsun
Allah sana ömür versin
Uzak yerden dayın gelsin! (Kise Köyü/Ilgaz)⁷²

2.2.3. Allah’tan çocuğunu saklamasını, esirgemesini ve kendine bağışlamasını isteyen ninniler

Halk arasında “Allah anana babana bağışlasın” veya “Allah evlatlarına bağışlasın” şeklinde dualar vardır. İlk dua Allah seni annenin babanın elinden almasın, ikincisi ise; sağlıklı olarak çocuklarının başında olası anlamlarına gelmektedir. Saklama ve esirgeme kelimeleri, koruma kavramıyla karşılanmaktadır. En büyük koruyucu ise Allah’tır. Valideler evlatları için ellerinden geleni yaptıktan sonra onları en büyük koruyucuya emanet etmişler bunu da ninnilerinde şöyle terennüm etmişlerdir:

⁷⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 109.

⁷¹ A. Çelebioğlu, TNH, 110

⁷² A. Çelebioğlu, TNH, 112

Arkalığın karadan,
Kara bargım yaradan,
Bala laylay, laylay!
Seni Allah saklasın
Yeri göğü yaradan
Bala laylay, laylay! (Kars)⁷³

Dandini dandini danadan
Bir ay doğmuş anadan
Bağışlasın yaradan
eksilmesin aradan
Mini mini yavruma hu ninni
Küçük yavruma hu ninni! (Ankara)⁷⁴

Nenni nenni nen aydan
Bir ay doğmuş aradan
Yarılğasın yaradan
Eksilmesin aradan! (Alanya)⁷⁵

2.2.4. Büyüme ve yürüme dileğinde bulunulan ninniler

Ninni bebek için okunduğu ve annenin gönlünün derinliklerinden kopup doğduğu için hep bir dua, iyilik temennisi ve yücelik isteği şeklindedir. Bu dualardan bazılarında da tema olarak çocuğun büyüüp yürümesi işlenmiştir.⁷⁶

Hu hu hu Allah
İyilik sağlık ver Allah
Uyusun da büyüsün inşallah
Tıpış tıpış yürüsün Maşallah! (Van)⁷⁷

Nenni dedim uyusun
Allah dedim büyüsün
Tıpış tıpış yürüsün
Nenni yavrum nenni! (Gülner)⁷⁸

Ninni diyem uyusun
Allah diyeyim büyüsün
Allah'ım izin ver de
Yavrucağım yürüsün

⁷³ A. Çelebioğlu, TNH, 103.

⁷⁴ Emin Sevinç, *Ankara'dan Ninniler*, TFA, 1966, Sayı 208.

⁷⁵ Ali Rıza Gönüllü, *Türk Folkloru*, 1985, 25.

⁷⁶ Ahmet Efe, *Ninni ve Masalların Dünyasında Çocuk*, Hece Dergisi(Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı), Ankara-2005, 128-131.

⁷⁷ Nedim Orta, *Van ve Yöresinde Söylenen Ninniler*, TFA, 1976, Sayı 325

⁷⁸ Gündüz Artan, *Gülner'dan Derlenen Ninniler*, TFA, 1967, sayı 215.

Ninni de kuzum ninni! (Sarayönü/Konya)⁷⁹

2.2.5. Hak'tan yardım dileğinde bulunulan ninniler

Allah'tan yardım dileğinde bulunulan ninnilerde çoğunlukla kullanılan ifadeler: “sana Hak'tan yardım ola”, “Allah yetsin dâdına”, “yetiş Mevlâ'm imdada”, “bir Mevlâ'mdan umarım imdatlar”, şeklindedir. Anneler en büyük yardımcının Allah olduğu bilinciyle ninnilerinde Allah'tan evlatları için yardım dileğinde bulunmuşlardır.

Ninni diyeyim adına
Şeker uymaz tadına
Yetiş Mevlâ'm imdadına!
Ninni yavrum ninni! (Eskişehir)⁸⁰

Oğlum elin altın ola
Kollarında martin ola
Sana hak'tan yardım ola
Uyu oğul uyu
Büyü oğul büyü! (Ula/Muğla)⁸¹

Laylay dedim adına
Hak yetişsin dâdına
Sen git derin uykuya
Ben diyem layla layla! (Kars)⁸²

2.2.6. Musibetlerden korunma dileği

Anneler bu mahiyetteki ninnilerde engin fedakârlıklarıyla evlatlarına gelecek kazaların onların yerine kendilerine gelmesini dilemektedirler. Gada kelimesi halk arasında “gadanı alayım, gadasını aldığım” vb şekillerinde deyimleşmiştir.

Nenni derim yavrum nenniler olsun
Yat ela gözlerine uykular dolsun
Sana gelen gadalar canıma gelsin
Nenni yavrum nenni! (G. Antep)⁸³

Gidin bakın şu kargaya ninni
Konmasın bizim ovaya ninni

⁷⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 110

⁸⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 192.

⁸¹ A. Çelebioğlu, TNH, 111.

⁸² A. Çelebioğlu, TNH, 108.

⁸³ Sabri Koz, age, İstanbul-2005, 233.

Şikâyet ederim Hüda'ya ninni
Ninni balam kadan alam
Hayran olam ninni! (Harpüt)⁸⁴

Bebeğimin gözleri ela
İki tel saçları kara
Babası askerde yaya
Ya Rabbim bizi koyma dara
Uyusun da büyüsun nenni! (Elazığ)⁸⁵

2.2.7. Analı babalı büyüme dileği ihtiva eden ninniler

Eşi gurbete gidip dönmeyen veya savaşa gidip gelemeyen Türk anneleri çoğu zaman evlatlarını yalnız başlarına ve sıkıntı içerisinde büyötmek zorunda kalmışlardır. Çocuklarına hem annelik hem de babalık yapmışlardır. Henüz böyle bir durumla karşılaşmamış olanlar, bu zorlukla hiç karşılaşmamak için, sıkıntı içerisinde bulunanlar ise sıkıntıdan kurtulmak veya sabır temennisiyle Allah'a dua etmekte bu temennileri de ninnilerinde yavrularıyla paylaşmaktadırlar. Zira ayeti kerimede sabır ve dua ile Allah'tan yardım istenmesi tavsiye edilmektedir.⁸⁶ Kahraman, fedakâr Türk kadınları da evlatlarına söyledikleri ninnilerde Allah'a şöyle dua etmektedirler:

E e e dedim eledim
Uyuya büyüyesin,
Allah'a yalvarırım
Babalı büyüyesin! (Eğir)⁸⁷

Ninni diyem edâ ile
Üstünü örteyim dibâ ile
Mevlâ'm büyütsün ana ile baba ile
Ninni bebeğim ninni! (Yeşilhisar)⁸⁸

Ninni dedim hıbayınan
Yüzün örtün abayınan
Allah seni bize versin
Saltanatlı babayınan! (Uşak)⁸⁹

⁸⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 217.

⁸⁵ S. Koz, 183

⁸⁶ Bakara Suresi, 2/153.

⁸⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 106.

⁸⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 110.

⁸⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 109.

2.2.8. Yokluktan korunma temennisi ihtiva eden ninniler

Varlıklı olmak insanların dünyada refah içerisinde yaşamaları için önemli bir unsurdur. Maddi varlık, helal şekilde kazanılıp, israf etmeden doğru yerlere harcadığında ahiret hayatı içinde önemlidir. İslam dininde hac, zekât, sadaka vb mali boyutu olan ibadetler bulunmaktadır. Bu açıdan varlıklı olmak önemsenmiş ayrıca geçimin helal yollardan temin edilmesinin gerekliliği ayet ve hadislerde mükerreren vurgulanmıştır. Rızık veren Allah'tır.⁹⁰ Anneler O'nun Rezzak(rızık veren) ismine istinaden yavrularının rızıkının bol olması için Allah'a dualar etmişlerdir. Bu dualarını da ninnilerine şu şekilde yansıtmışlardır:

Aktır oğlumun aklı
Öter dağların kekligi
Görmesin oğlum yokluğu
Ninni yavrum ninni! (Burdur)⁹¹

Ala beşiğe beledim
Buğatlarını doladım
Allah'tan nasip diledim
Ninni ninni uyusun bebeğim
Tıpış tıpış büyüsün bebeğim! (Geriş/Akseki)⁹²

Dandini dandini bağa vardım
Asmalar yapraksız ağa vardım
Bu yıl böyle kurak gitti
Geli yıl onara Tanrım ninni! (Isparta)⁹³

2.2.9. Çaresiz görülen çeşitli hastalıklarla ilgili ninniler

İnsanlık tarihi boyunca, farklı zamanlarda, dünyanın farklı yerlerinde olduğu gibi ülkemizde de, savaşlar, açlık, yoksulluk ve birçok salgın hastalık, dünya ile yeni tanışan sevgi çiçeklerinin pek çoğunu daha bebeklik ve erken çocukluk çağlarında bu dünyadan alıp götürmüştür. Özellikle ülkemizde I. Dünya savaşı, açlık, yoksulluk ve birçok amansız salgın hastalıkları da beraberinde getirmişti. Sıtma, verem, frengi,

⁹⁰ Konuyla ilgili ayetler için bkz., Bakara Suresi, 2/168, 172, 177; Nisa Suresi, 4/29; Zuhuruf Suresi, 43/32.

⁹¹ S. Koz, 265

⁹² A. Çelebioğlu, TNH, 103.

⁹³ A. Çelebioğlu, TNH, 105.

trahom, tifo, tifüs, kızamık, çiçek, ishal vb. hastalıklar bunların başlıcalarıydı. Dünyaya gelen çocukların çoğu bu olumsuz şartlardan veya salgın hastalıklardan birine yakalanıp yaşamını kaybediyordu.

Anneler bin bir sıkıntıyla dünyaya getirip büyötmeye çalıştıkları yavrularının hastalıklar ve imkânsızlıklar sonucu ellerinden kayıp gittiğini gördüklerinde kendilerini ninnilerle teselli etmeye çalışa gelmişlerdir. Birçok ninnide annelerin yavrularını bu hastalıklardan koruması için Allah’a dua ettikleri görölmektedir.

Laylay dedim ucadan
Sesim çıkmaz bacadan
Allah seni saklasın
Çiçekten kızılıcadan! (Kars)⁹⁴

Hu hu hu Allah
İyilik sağlık ver Allah
Uyusun da büyüsün inşallah
Tıpış tıpış yürüsün maşallah! (Van)⁹⁵

Laylay dedim astadan
Beşik aldım ustadan
Allah balamı sakla
Aralıktaki hastadan! (Kars)⁹⁶

E e dedim yüceden
Sesin çıkmaz bacadan
Allah sizi saklaya
Ateşten kızılıcadan e e e !(Van)⁹⁷

2.2.10. Allah’tan mutlak anlamda dilekler ihtiva eden ninniler

Bu tür ninnilerde anneler özel konular belirtmemekte bebekleri için mutlak anlamda dileklerinin olduğunu ifade etmektedirler.

Ninni diyecek yüreğim yok
Sallayacak bileğim yok
Sana Hak’tan dileğim çok
Ninni benim çocuğuma ninni! (Sivas)⁹⁸

⁹⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 108.

⁹⁵ N. Orta, TFA, 1976.

⁹⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 108.

⁹⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 106.

⁹⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 295.

Nennedecek ciğerim yok
Senden başka kederim yok
Yavrum senin için benim
Allahım'dan dileğim çok! (Kastamonu)⁹⁹

2.3. Allah'ın Yüceliği, Çocuğun Allah'tan İstendiği, Çocuğun Ve Onun Güzelliğinin Hak Vergisi Olduğuna Dair Ninniler

2.3.1. Allah'ın yüceliğiyle ilgili ninniler

Allah (c.c.) âlemleri yoktan var eden ve varlığı yaşatandır. Ayetlerde Allah'ın en yüce olduğuna dikkat çekilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: “Hak padişah olan Allah pek yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur. O kerim arşın sahibidir.”¹⁰⁰

“De ki: O Allah birdir. Allah Samed'dir. Kendisi doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır.”¹⁰¹

Bebeğine ninni söyleyen anne, Allah'ın yüceliğini anlatan ayetlerden de aldığı ilhamla, kendisine evlat sahibi olmayı nasip eden Allah'ın yüceliğini yüreğinde hissedip, bu hissi sevgi dolu sesiyle yavrusuyla paylaşır. Onunda ilerde aynı hassasiyeti hissetmesi için çaba sarfeder.

Tanrı Tanrı uludur
Sepet fındık doludur
Bu Gedikkaya yoludur
Uyusun da büyüsün ninni! (Karadeniz Yöresi)¹⁰²

Tanrı Tanrı uludur
Toprak rızık doludur
Yaşamanın yoludur
Uyusun da büyüsün ninni! (İstanbul)¹⁰³

⁹⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 108.

¹⁰⁰ Mü'minin Suresi, 23/ 116.

¹⁰¹ İhlas Suresi, 112/1, 2, 3, 4.

¹⁰² A. Çelebioğlu, TNH, 43.

¹⁰³ A. Çelebioğlu, TNH, 43.

2.3.2. Annelerin evlatlarını Allah'tan istediklerine dair ninniler

Ebeveynler çocuk sahibi olmanın salt kendilerinin isteği ile olmadığını, çocuğun aynı zamanda anne babaya Allah'ın bir armağanı olduğunu bilmektedirler. Bu sebepten çocuk sahibi olmak isteyen ebeveynler bu yolda sebepleri tükettiklerinde, sebeplerin sahibine yönelmekte ve dileklerini ona arz etmektedirler. Anneler ninnilerinde bu durumu “bir Mevlâ'dan dilediğim” vb mısralarla terennüm etmektedirler.

Ninnilerle belediğim
Bir Mevlâ'dan dilediğim
Al bağırdak doladığım
Uyuyasın kuzum ninni
Büyüyesin kuzum ninni
Yaşayasın kuzum ninni! (Çay/Afyon)¹⁰⁴

Nenni deyip beledüyüm
Al bardlaklara(*)¹⁰⁵ doladüğüm
Seni Hak'tan diledüğüm
Nenni yavrum nenni! (Bedeş Köyü/Samsun)¹⁰⁶

Ninni değim ninni değim
Söylediğinden bileğim
Yaradana kurban olayım
Ninni yavrum ninni!(Yalvaç)¹⁰⁷

2.3.3. Çocuğun ve onun güzelliğinin Allah vergisi olduğuna dair ninniler

Anneler istedikleri çocuklara kavuşunca evlatlarına söyledikleri ninnilerde belki de bir şükür ifadesi olarak “yaradana kurban olayım, yavrumun güzelliği Hak'tan”vb mısralara yer vermişlerdir.

Evleri var ekten saktan
Tavanları gümüş oktan

¹⁰⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 111.

¹⁰⁵ “Bağırdak” kelimesi “beşik bağı” anlamına gelmekte ve ninnilerde sıkça kullanılmaktadır. Fakat zaman zaman kelimenin kullanımında şivedende kaynaklanan yanlış kullanımlar olmuştur. Konuyla ilgili verilen kaynakta bağırdak kelimesinin çeşitli dillerdeki karşılıkları verilmekte ve Osmanlı şer'iye sicillerindeki kullanımı gösterilmektedir. Kelimenin doğru kullanımı için bkz. Tarama sözlüğü, Tarama Sözlüğü, TDK, Ankara-11960, I, 370

¹⁰⁶ M. K. Özergin, *Ninniler*, TFA, 1975, 7365

¹⁰⁷ A. T. Tütüncü, *Yalvaç'tan Ninniler*, TFA, 1966, 4196

Oğlumun güzelliği Hak'tan
Ninni yavrum ninni! (Buldan)¹⁰⁸

Yağmur bulutsuz gelir
Ilım ılım sütüm gelir
Evlat Allah'tan olur
Uyusun da büyüsün ninni! (Bandırma)¹⁰⁹

Gökte yıldız yüz altmış ninni
Mevlâm neler yaratmış ninni
Anasın çerden çöpten ninni
Bebesin nurdan yaratmış ninni! (Ankara)¹¹⁰

2.4. “Hu” ve “Tevhit” Girişli Veya Nakaratlı Ninniler

Dinimizde Allah'ı anmak, çeşitli dualarla ve O'nun yüceliğine vurgu yapan sözcüklerle O'nu zikretmek faziletli bir ibadettir. Ayet-i kerimede kalplerin ancak Allah'ı zikretmekle rahatlayıp huzura kavuşacağı buyurulmaktadır.¹¹¹

2.4.1. Hu girişli ve nakaratlı ninniler

İslâmi kitabiyatta “hû” sözcüğünün özel bir yeri vardır. Allah'ı zikir ifadesidir. Ali Ulvi Elöve'nin “kumru” isimli şiiriyle birlikte değerlendirildiğinde hû ifadesinin yansıma seslerle ilişkilendirildiği söylenebilir. Elöve şiirinde:

Ku, ku, ku... Ararsın yaradan Hûda'yı!

Bilinmez derdin ne? Ne yanık sâdâ bu,

Ku, ku, ku... Hûda'ya belki de dua bu!¹¹²

Kumrunun ku ku sesleri hu hu'ya benzetilmekte ve onun bu şekilde Allah'ı zikrettiği yorumu yapılmaktadır. Bu düşüncede aşağıdaki ayet-i kerimenin de etkili olduğu düşünülebilir: “Görmedin mi göklerde ve yerde olan kimseler, kanatlarını

¹⁰⁸A. Çelebioğlu, TNH, 41.

¹⁰⁹A. Çelebioğlu, TNH, 44.

¹¹⁰A. Çelebioğlu, TNH, 272.

¹¹¹Ra'd Suresi, 13/28.

¹¹²Ali Ulvi Elöve, *Çocuklarımıza Neşideler*, İstanbul-1328, 191.

çırparak uçan kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Her biri kendi duasını ve tesbihini bilmiştir. Allah da onların ne yaptıklarını bilmektedir. »¹¹³

Hu girişli ninnilerde girişteki ifadeler farklı şekillerde görülmektedir. Bunlardan bazıları: “Hu hu hu kuşu, hu hu hu sana, benim yavrum hu çeker” şeklindeki kullanımlardır.

Hu hu hu kuşu
Çıkamazlar yokuşu
Çalındandır yuvası
Gel yavrumun babası ninni! (Bandırma)¹¹⁴

Ok yayımı hazırlamam
Ben oğlumu azarlamam
Hu hu bir Allah
Sen uykular ver Allah! (Erzurum)¹¹⁵

Hu çeker yavrum hu
Kuyudan su çeker yavrum hu
Yavrum adam olanadak
Anası neler çeker yavrum hu! (Erzurum)¹¹⁶

2.4.2. Tevhit girişli ve nakarathlı ninniler

Bilindiği gibi, kelime-i tevhid Allah'ın birliğini ifade ve Hz. Muhammed (a.s.) 'in hak peygamber olduğunu tasdik etmektir. İslam dininin inanç temelini oluşturması açısından “lailahe illallah” sözü özel önemi haizdir. Kelime-i tevhidin ninnilere yansımaları, onun her derde deva olduğu, önemli bir zikir olduğu vb. ifadeleri kapsamaktadır.

Erenlerin kılıcı
Arşa çıkar bir ucu
Her dertlerin ilacı
La ilahe illallah ninni! (İstanbul)¹¹⁷

Yat dizime yat dizime
Bak gözüme bak gözüme
Sütüm sana helal olsun

¹¹³ Nur Suresi, 24/41.

¹¹⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 231.

¹¹⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 210.

¹¹⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 293.

¹¹⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 41.

Zikreyle zikreyle
İnkâr eyleme
Zikri inkâr eyleme
La ilahe illallah
La ilahe illallah! (Rize)¹¹⁸

La ilahe illallah
Yavrumu büyüt Allah
Ninni yavrum ninni! (Malatya)¹¹⁹

2.5. Beddua İçeren Ninniler

Beddua etmek İslâm dininde hoşgörülmeven bir davranıştır. Ayetlerde de Müslümanların birbirlerine beddua değil hayır dua etmeleri istenmekte ve en makbul duanın insanların gıyabında edilen dua olduğu ifade edilmektedir. Annelerin ninnilerde en az yer verdikleri temanın beddua olmasında bu durumun etkisi olduğu düşünülebilir. Zira beddua içeren ninniler sayı olarak azdır ve aynı zamanda bir iki istisna dışında çocuğa karşı beddua içermemektedir. Bu ninniler annelerin olumsuz kabul ettikleri bakış ve sözlerden çocuklarını koruma isteğini belirtmektedir.

Hem uyusun hem büyüsün
Üstünü güller bürüsün
Oğlum kalksın da yürüsün
Kasteden diller çürüsün
Nenni... nenni... i i i...
Huuu... huuu...
Eee... Eee...! (Balıkesir)¹²⁰

Oğlum oğlum bir kişi
Oğlum şeker irisi
Kim oğluma laf dese
Gözüne tuzun irisi! (Van)¹²¹

Uzun kavak uzamasın
Dibini gül bezemesin
Sana kötü söyleyenler
Hasta olsun gezemesin
Nenni yavrum nenni! (Akşehir/Konya)¹²²

¹¹⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 44.

¹¹⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 108.

¹²⁰ S. Koz, 141.

¹²¹ A. Çelebioğlu, TNH, 115.

¹²² A. Çelebioğlu, TNH, 116.

2.6. Peygamberlerden, Meleklerden, Halifelerden, Evliyalardan Yardım Ve Himmet Dileğinde Bulunulan Ninniler

2.6.1. Peygamberimiz (s) ile ilgili ninniler

Allah (c. c.) Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamberi âlemlere rahmet olarak gönderdiğini ve onda bizim için güzel örnekler bulunduğunu buyurmaktadır.¹²³ O her yönüyle içimizden biri dolayısıyla itirazsız kabul edilecek tam bir örnektir. İnsanlar dünyalarını ve ahiretlerini mamur etmek istiyorlarsa bu güzel örneği model almaları gerekmektedir. Allah'ın emirlerini birinci kaynaktan alan, hayata geçiren, sonrada insanlığa aktaran odur. Zira o Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara anlatmak ve örnek olmakla görevli elçisidir. Anneler evlatları dünyaya geldikten sonra onları âlemlerin efendisiyle tanıştırmak için ninnileri vasıta kılmışlardır. Ninnilerin bazılarında peygamberimizden evlatları için uyku temennisinde bulunmuşlardır.

Tarlalarda olur ahlat
Analar çekiyor zahmet
Medine de ol Muhammed
Söyle sana uyku versin
Ninni yavruma ninni! (Merzifon)¹²⁴

2.6.2. İsmail Peygamberden bahsedilen ninniler

İsmail peygamber Hz. İbrahim Peygamberin Hz. Hacer'den dünyaya gelen oğludur. Onunla ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. İslam inancında kurban bayramının tarihi İsmail ve İbrahim Peygamberlerin Allah'ın emrine sadakatlerinin sınanmasına dayandırılmaktadır. Ayrıca zemzem suyunun da onun susuzluktan ağlarken ayağıyla debelendiği yerden çıktığı inancı vardır. Ninnilerde İsmail peygamberin devesinden bahsedilmektedir. Oysa Kur'an ve peygamberler tarihi kitapları incelendiğinde İsmail Peygamberin değil Salih Peygamberin devesi olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁵ Fakat annelerimiz bu hadiseleri birinci kaynaktan okuma veya dinleme imkânına sahip bulunmadıkları için buradaki örnekte olduğu gibi bazen yanlış

¹²³ Ahzab Suresi, 33/ 21.

¹²⁴A. Çelebioğlu, TNH, 47.

¹²⁵A'raf Suresi, 7/ 73.

bilgilenme olabilmekteydi. Günümüzden elli-altmış yıl öncesinin okuma alışkanlığı, okuryazarlık durumu ile ilgili hatıralar dinlendiğinde veya okunduğunda görülüyor ki; o dönemde okuryazar sayısı azdı, insanlar akşamları bir araya geliyorlar okuma bilen biri tarafından, Muhammediye, Hz. Ali Cenknâmeleri, Siyer-i Nebi, Ahmediye vb menkıbeler ihtiva eden kitaplar okunuyordu. Dolayısıyla halk kadınıyla erkeğiyle bu tür bilgilere aşinaydı. Anneler de bu bilgilerini bildikleri kadarıyla evlatlarına söyledikleri ninnilerde aktarıyorlardı.

Hu der de gider idim ninni
Zikrullah eder idim ninni
İsmail peygamberin ninni
Devesin güder idim ninni! (Çankırı)¹²⁶

Hu hu hu dede
Yorulдум gide gide
İsmail Peygamberin
Devesin güde güde! (Çankırı)¹²⁷

2.6.3. Hızır motifli ninniler

Hızır motifi klasik Türk edebiyatında da halk edebiyatında da kullanılan önemli motiflerdendir. Hızır, ölümsüzlüğün ve darda kalmışlara yardımın sembolüdür. Klasik Türk edebiyatında Hızır ve ab-ı hayat ifadeleri sıkça birlikte kullanılmaktadır.¹²⁸ Halkın inancına göre o darda kalmışlara yardım etmesi için Allah tarafından gönderilir ve sıkıntıda olan kimsenin hacetini yerine getirir. Bu çerçevede ninnilerde şu şekilde kullanılmıştır:

Yola yolladım seni
Yollar yormasın seni
Hızır elinden tutsun
Bana yollasın seni
Ninni bebeğim ninni! (Merzifon)¹²⁹

Ninni derim beşiğe
Hızır gelsin işine
Ulu devlet başına
Uyusun yavrum ninni! (Kastamonu)¹³⁰

¹²⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 44.

¹²⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 44.

¹²⁸ A. T. Onay, *Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Ankara-2000, 55, 245.

¹²⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 113.

Ninni derim beşiğine
 Hızır gelsin eşiğine
 Ulu devletler başına
 Uyu yavrum ninni! (Kastamonu)¹³¹

2.6.4. Meleklerden himmet istenen ninniler

Melekler semavi dinlerdeki ruhani unsurlardır. İslâm dininde, Cebrâîl, Azrâîl, Mikâîl ve İsrâîl olmak üzere dört büyük melek vardır. Meleklerle iman aynı zamanda imanın şartlarından biridir. İslâm inancında melekler koruyuculuk vasfına da sahiptirler.¹³² Valideler bütün bu vasıfları birleştirip ninnilerinde evlatları için meleklerin himmet etmesini istemektedirler.

Nenni derim özüne
 Uyku gelsin gözüne
 Melekler himmet etsin
 Benim körpe kızıma
 Uyusun yavrum ninni
 Büyüsün yavrum ninni! (Kastamonu)¹³³

Ninni desem dağ yol olur
 Dikenler hep gül olur
 Melekler onu korur
 Ninni yavrum ninni! (Konya)¹³⁴

Ninni ninni kapa gözlerini
 Uykuda melekler
 Getirir bebekler
 Kuzular koyunlar
 Ne güzel oyunlar
 Uyusun canım ninni! (Ankara)¹³⁵

¹³⁰ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*(HEG), Ankara–1986, 275.

¹³¹ A. Çelebioğlu, TNH, 171.

¹³² Enam Suresi, 6/ 61.

¹³³ Çelebioğlu, TNH, 48.

¹³⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 43.

¹³⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 338.

2.6.5. Hz. Ömer ile ilgili ninniler

Hz. Ömer İslam tarihinde adaletiyle iz bırakmış bir sahabe aynı zamanda Müslümanların ikinci halifesidir.

Gökyüzünde balkır kamer
Nurları yerlere damlar
Yetiş imdada Hazreti Ömer
O da sana himmet etsin
Uyu yavrum büyü ninni! (Yalvaç)¹³⁶

2.6.6. Hz. Ali ile ilgili ninniler

Hz. Ali kahramanlığı ve cesaretiyle meşhur olmuş bir sahabedir. Peygamberimizin amcasının oğlu ve damadıdır. Hz. Peygamberin soyu Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin çocuklarından devam etmiştir. Peygamberimiz Hz. Ali için “Ali ilmin kapısıdır.” Buyurarak onun ilminin derecesine işaret etmiştir. Anneler ninnilerinde din büyüklerinden himmet isterken aynı zamanda yavrularının onların güzel vasıflarını kazanmalarını da arzu etmektedirler. Bu çerçevede evlatlarına onların isimlerini vermekte veya ninnilerinde çocukları için onlardan himmet istemektedirler.

Beşiği var hurma dalından
Örtüsü yeşil halıdan
Bunların kılıçları
Kaldı Hz. Ali'den
Mini mini yavrum ninni! (Isparta)¹³⁷

Köyümüzün adı veli
Kimi uslu kimi deli
Yetiş Ya Hz. Ali
Uyusun hem büyüsün ninni! (Yalvaç)¹³⁸

Ayağ ucum ayva dalı
Başucum sırma dalı
Yardımcın olsun Hazret-i Ali
Oğlum nenni nenni
Eşref'im nenni! (Sivrihisar)¹³⁹

¹³⁶ A. T. Tütüncü, *Yalvaç'tan Ninniler*, TFA, 4196.

¹³⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 47.

¹³⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 47.

¹³⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 47.

2.6.7. Çeşitli evliyadan himmet dileyen ninniler

Bu kategoride yer alan ninnilerin genel özelliği ninni nereye aitse o yörede veya o yöreye en yakın yerde türbesi olan evliyalardan birinden himmet istenmesidir. Bazı ninnilerde de Mevlâna, Emir Sultan, Hacı Bayram vb çok meşhur olmuş ve bir çok bölgede tanınmış velilerden yardım istenmektedir.

Türbe üstü yeşil halı
Has bahçede gülün dalı
Yabanabad'ta Şeyh Ali
Şeyhim sana himmet etsin ninni! (Yabanabad)¹⁴⁰

Çalkan Karadeniz çalkan
Gemilerde olur yelken
İstanbul'da Eyüp Sultan
Himmet etsin kızım uyusun! (Samsun)¹⁴¹

Harmanlarda olur yaba
Savururlar kaba kaba
Konya'da yüce Mevlânâ
Uyu yavrum ninni ninni! (Göynücek/Amasya)¹⁴²

Sarı pabuç tabandadır
Oğlum baban yabandadır
Kırklar yediler buradadır
Himmet edin oğlum büyüsün! (İçel)¹⁴³

2.7. Dervişler ve Onların Çeşitli Vasıflarıyla İlgili Ninniler

Bilindiği gibi kültür tarihimizde, dünyadan yüz çevirerek kendini ibadete vermeye dervişlik, bunu yapan kimseye de derviş denilmektedir. Dervişler çeşitli vesilelerle ninnilere konu olmuştur. Anneler ninnilerde derviş motifini çocuklarına uyku istemek, çocuğunun da derviş olmasını isteme, uyumayan yaramazlık yapan

¹⁴⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 80.

¹⁴¹ Elçin, HEG, 275.

¹⁴² A. Çelebioğlu, TNH, 48.

¹⁴³ A. Çelebioğlu, TNH, 325.

çocuğu tehdit etme ve dervişlerin hak yolunda olduklarını ifade etme, ayrıca onların yemek yeme alışkanlıklarını anlatma vb. sebeplerle kullanmışlardır.

Dervişler Türk İslam tarihinde önemli bir yere sahiptirler. Onlar Anadolu'nun fethedilmesi ve sonrasında ise Türkleşme ve İslamlaşması noktasında çok büyük rol üstlenmişlerdir. Savaşlarda askeri cesaretlendirmek ve şevklendirmek için ön saflarda yalın ayak baş açık gitmişlerdir. Bunlar kültür tarihimizde, “Abdalan-ı Rum”, “Bacıyan-ı Rum” gibi isimlerle anılmışlardır. Anadolu halkı geçmişten beri, bu gerçek dervişlere evlerinin ve gönüllerinin kapılarını açık tutup, saygı duymuşlardır. Günümüzde bile, çevresine rahatsızlık vermeyen, temiz, kendi halinde insanlara derviş gibi adam benzetmesi yapılmaktadır.

Anneler evlatlarının iyi ve saygı duyulan insanlar olmalarını istediklerinden, onlara beşikteyken bile toplumun saygın insanlarını farklı anlatımlarla model gösterirler ki, dervişler de bu model şahsiyetlerdendir.

2.7.1. Dervişlerden uyku dileğinde bulunulan ninniler

Anneler, hayat yolunun meşakkatli yokuşlarında sıkıntılarını hafifletecek, gönüllerine güç ve ferahlık verecek manevi sebeplere dayanmışlardır. Yani, diğer bir anlatımla, sebeplerin yaratıcısına yönelip, ondan yardım dilemektedirler. Ayrıca maddi âlemde birebir münasebette bulundukları hak dostlarından güç almayı da ihmal etmemektedirler. Günün yorgunluğunun üzerine uyumayan bir yavru için ninnilerinde dervişlerin yavrusuna uyku getirdiği terennümüyle bebeklerini uyutmaya çalışmışlardır.

Hu hu dervişler
Düneyin bize gelmişler
Yavruma uyku getirmişler
Ninni yavruma ninni! (Erzurum)¹⁴⁴

Hu dervişler dervişler
Hak yoluna durmuşlar
Yavruma uyku vermişler
Uyusun da büyüsün yavrum
Mektebe yürüsün yavrum

¹⁴⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 182

Ninni yavruma ninni! (Merzifon)¹⁴⁵

2.7.2. Dervişlerin ibadet, yeme içme özellikleriyle ilgili ninniler

Dervişler, toplum içerisinde, çevresindeki insanların onların elinden ve dilinden salim oldukları insanlar olarak tanınmaktadırlar. Konuyla ilgili olarak derviş Yunus bir ilâhisinde dervişin özelliklerini saymakta ve nakarat kısımlarında da “sen derviş olamazsın” diyerek dervişliğin kolay olmadığını vurgulamaktadır.

Derviş bağı taşı gerek

Gözü dolu yaş gerek

Koyundan yavaş gerek

Sen derviş olamazsın

Ayrıca dervişler Allah’ı çokça zikretmeleriyle ve tesbihleriyle de tanınmaktadırlar. Anadolu kadını evlatlarına dervişlerin bu özelliğini ninniler vasıtasıyla anlatmakta ve yavrusunun da büyüyünce onlar gibi olmasını arzu etmektedir.

Koca karılar derviş olunca
Tesbih kullanır,
Benim oğlum da büyüyüp
Derviş olunca tesbih kullanır
Ninni oğlum ninni
Uyusun büyüsün ninni! (Buldan)¹⁴⁶

Ayrıca dervişlerin yemeleri de ninnilerde işlenmektedir.

Hu hu dervişler
Hak yoluna ölmüşler
Bir fırın ekmek yemişler
Daha var mı demişler
Seni bana vermişler
Ninni yavrum ninni! (Eskişehir)¹⁴⁷

¹⁴⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 126

¹⁴⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 42

¹⁴⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 147

2.7.3. Dervişlerle ilgili çocuğu tehdit mahiyetinde ninniler

Anneler dervişleri zaman zaman çocuklarını korkutmak için de kullanmışlardır.

Gel babası al bunu
Yan cebine koy bunu
Yan cebine koymazsan
Dervişlere ver bunu! (Yozgat)¹⁴⁸

2.8. Dini Tabir Ve Deyimlerle İlgili Ninniler

2.8.1. Şehitlik temalı ninniler

Şehitlik İslâm dininde özel bir statü olarak kabul edilmektedir. Kur'an-ı kerimde şehitlerle ilgili ayeti kerimelerden birinde şöyle buyurulmaktadır: “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin; bilakis onlar diridirler, ancak siz anlayamazsınız”.¹⁴⁹

Bilindiği gibi, İslâm dininde şehitler özel önemi haizdirler. Zira insanların en çok sevdikleri ve ayrılmak istemedikleri varlıkları canlarıdır. Fakat zaman zaman inançlarla veya sosyal değerlerle ilgili (vatan, millet, namus vb) konularda bireylerde öncelik sıralaması değişmektedir. Değerler tablosuna baktıklarında değişen değerler sisteminde insanlar vatanları, namusları, inançları uğrunda, hayatta en çok sevdikleri varlıklarından, canlarından, vazgeçebilmektedirler. İşte şehitler bunu yapabilen insanlardır. Onlar Allah'ın adını ve dinini yüceltmek için canlarını seve seve verirler. Bu sebepten onlar peygamberlerle sıddiklerle beraber anılmaktadırlar.

“Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimet verdiği peygamberler, sıddikler, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır.”¹⁵⁰

Türk milleti asker millettir. Müziklerinin ritmi de yaşam tarzlarına uygundur. Ninnilerindeki motiflerde bu paraleldir. Türk anası yiğidini askere, savaşa yollamış

¹⁴⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 342

¹⁴⁹ Bakara Suresi, 2/ 154.

¹⁵⁰ Nisa Suresi, 4/ 69

ve şehadet haberini almıştır. Eşinden yadigâr yavrusuyla baş başa kalıp, ciğer paresi evladına ninni söylerken babalarını da her daim yanlarında hissetmektedir. Zira şehitler ölmez.

Cümle kuşlar destur almış ötüyor
Şehit baban gelmiş bize bakıyor
Yarasından kızıl kanlar akıyor
Uyu balam sana kurban olayım
Sen uyu da sana nenni diyeyim! (Van Yöresi)¹⁵¹

Kolumdan kol bağım düştü
Sevim sevdam sana düştü
Ağa baban şehit düştü
Ninni nazlı gülüm ninni! (Eskişehir)¹⁵²

Yavrum senin baban yoktur hu hu hu
Asker oldu gelmedi hu hu hu
Gözlerinden akan yaşı hu hu hu
El uzatıp silmedi hu hu hu
Ben babanı rüyamda gördüm hu hu hu
Şehit olup gelememiş hu hu hu! (Bünyan/Kayseri)¹⁵³

2.8.2. Sabır temalı ninniler

Bilindiği gibi sabır, acılar sıkıntılar karşısında dayanma gücüdür. Kur'an'da pek çok ayette ve aynı paralelde Peygamberimiz'den nakledilen pek çok hadiste, Müslümanların çeşitli sıkıntılar karşısında sabırlı davranmaları emredilmektedir. Konuyla ilgili ayet ve hadislerden, sabrın müslümanın hayat felsefesinde önemli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Kuran ve Sünnetteki sabırla ilgili esasların toplum tarafından benimsenip içselleştirilebilmesi için, halk arasında da sabırla ilgili atasözleri ve deyimler oluşturulmuştur. “Sabırla koruk helva, dut yaprağı atlas olur” ve “sabreden derviş muradına ermiş”¹⁵⁴ şeklindeki atasözleri, bu konudaki atasözlerinden toplumumuzdaki en meşhur olanlarının başında gelmektedir. “Eyyûb sabrı”, “sabır taşı olmak”, “sabr-ı cemil dilemek” ve “sabır taşmak” da, yine bu

¹⁵¹ Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul-1981, 325

¹⁵² A. Çelebioğlu, TNH, 92

¹⁵³ S. Koz, 65

¹⁵⁴ Ö. A. Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, I, İstanbul-1988, 418.

konuyla ilgili en maruf olan deyimlerdendir. Sabır erdemi ile ilgili olarak ayetler incelendiğinde deyimlerin birçoğunun kaynağının ayetler olduğu görülmektedir.¹⁵⁵

Ayrıca, sabırla ilgili İslâmî değerlerin toplum tarafından benimsenip özümsemesine katkı sağlamak için kültürümüzde çeşitli edebi ürünlerde de sabır temasının işlendiği görülmektedir. Bu kapsamda, özellikle pek çok edebi üründe, farklı zamanlarda ve çeşitli toplumlarda yaşamış sabırla temayüz etmiş kimselerin model şahsiyet olarak gösterilip, sabır erdeminin özendirildiğine şahit olmaktayız.

İslam dininde sabır tavsiye edilmekte, konuyla ilgili ayet ve hadislerde, karşılaşılan musibetlere şikâyet ve isyan etmeden sabredenlerin bu davranışlarının karşılığının güzellik ve iyilik olarak kendilerine döneceği belirtilmektedir. Konuyla ilgili ayetlerden birisinde, kuranda model şahsiyet olarak gösterilen muttakilerin temel özellikleri zikredilirken, sabır boyutuna dair de, "... sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder..." denilmektedir.¹⁵⁶

Sabır erdeminin ninnilere yansımalarına gelince; genellikle bu tür edebi ürünlerde, anneler çocukları uyumadığında, bir rahatsızlıktan dolayı ağladığı ve de kendileri de uykusuz kaldıklarında, çocukları için sabır ve şifa, kendileri için de Allah'tan sabır dilemektedirler.

Ninni derim ben sana
Uyu yavrum sen bana
Allah sabırlar versin
Hem sana hem de bana ninni! (Elazığ)¹⁵⁷

Penceresi gacıır gacıır
Yavrum senin neren acır
Mevlâm sana versin ecir
Nenni yavrum nenni! (Beypazarı/Ankara)¹⁵⁸

Hu hu hu Allah
Sen uykular ver Allah
Sen uykular vermezsən
Sabırlar ver Allah, ninni! (Bandırma)¹⁵⁹

¹⁵⁵ Bkz. Ali Akpınar, *Kültür Dünyamızdaki Kur'an Motifleri*, Konya-2004, 111, 120.

¹⁵⁶ Bakara, 2/ 177.

¹⁵⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 109.

¹⁵⁸ S. Koz, 243.

¹⁵⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 107.

Tren geliyor,
 Süpsavur ediyor
 Dayanacak dert değil
 Allah sabır veriyor
 Ninni yavrum ninni! (Çatlı Köyü/Konya)¹⁶⁰

2.8.3. Çocuğu ve anneyi çeşitli vasıflarından dolayı hûrî ve meleğe benzetmelerin bulunduğu ninniler

Bilindiği gibi melekler semavi dinlerde iyiliğin, yardımın, koruyuculuğun, saflığın, temizliğin sembolü olan ruhani varlıklardır. Melekler günahsızdır. Ninnilerde anneler ve çocuklar melek ve huriye benzetilmektedir. Annelerin fedakârlığının sevgisinin yardım etme duygularının boyutları diğer insanlara göre daha farklıdır. Evlatları için canlarını bile ortaya koymaktan çekinmez bu yönleriyle de meleklerle benzetilirler. Çocuklar ise İslam dininde asli günah öğretisi bulunmadığından ergenlik çağına girene kadar kesinlikle günahsız kabul edilmektedirler. Ergenlik çağından itibaren ise, yaptıkları davranışlardan sorumlu tutulmaktadırlar. Dolayısıyla çocuklar da, günahsızlıkları boyutuyla meleklerle benzetilmekte ve bundan dolayı da ninnilerde melek yavrum diye anılmaktadırlar.

Yat uyu güzel yavrum
 Hep melekler korur seni
 Ninni ninni
 Yat uyu melek yavrum
 Çok rahat uyu ninni
 Hoş rüyalar bekler seni
 Ninni ninni
 Çok rahat uyu ninni. (Malatya)¹⁶¹

Dandini danalı bebek
 Cepleri dolu paralı bebek
 Annesi huri yavrusu melek
 Ninni yavrum ninni. (Bandırma)¹⁶²

Dandini dandini danalı bebek
 Gir bostana kınalı bebek
 Anasının yüreği yaralı bebek
 Kendisi huri anası melek! (Erzurum)¹⁶³

¹⁶⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 316.

¹⁶¹ A. Çelebioğlu, TNH, 140.

¹⁶² A. Çelebioğlu, TNH, 251.

2.8.4. Çocukların beden yapıları üzerinde çeşitli benzetmelerin yapıldığı Ninniler

Anadolu kadını, dini motiflere özel önem vermiş ve hayatının her safhasında onlarla iç içe yaşamaktan huzur duya gelmiştir. Öyle ki, bebeğinin fiziki özelliklerini bile dini unsurlarla bağlantılı olarak düşünüp, bu anlamda çeşitli benzetmelerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda kullanılan benzetmelerden bazıları şunlardır: “Medine hurması”, “kudret kalemi”, “medrese kandili”, “hakkın helvası”, “zemzem pınarı”, “cennet portakalı” gibi. Ayrıca bu kapsamdaki ninnilerin Klasik Türk edebiyatında kullanılan mazmunlardan olan “gözleri nergis çiçeği”, “çehresi ayın parçası”, “dişleri inci tanesi”, “kaşları kudret kalemi”¹⁶⁴ gibi mazmunların bir kısmını ihtiva ettiği görülmektedir. Bu kullanımların ninnilere yansması ise şu şekildedir.

Ağzı da şeker halkası
Burnu Medine hurması
Yanakları misket elması
Gözleri nergis çiçeği
Kaşları kudret kalemi
Alını da orta sinisi
Benim de bebeğim salıncak beyi. (Tekirdağ)¹⁶⁵

Dandini kızım dandini
Medreseler kandili
Ağzı da hakkın helvası
Burnu Kâbe hurması
Gözleri üzüm tanesi
Alını Bulgar yaylası. (Erzurum)¹⁶⁶

Ağzı Hakkın helvası
Gözleri Kâbe hurması
Alını cirit meydanı
Yanakları elma yarısı
Burnu zemzem pınarı
Çehresi ayın parçası

¹⁶³ A. Çelebioğlu, TNH, 251.

¹⁶⁴ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Ankara-2000, 99, 349; Colette Estin, Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çev. Musa Eran, Ankara-2005, 200-201.

¹⁶⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 241

¹⁶⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 253.

Elleri elma tatlısı
Dişleri inci tanesi! (Topalçavuş/Erzurum)¹⁶⁷

2.9. Çeşitli Gelenek Görenek Ve İnançlarla İlgili Ninniler

2.9.1. Alevilik inancından ve alevi ayinlerinden bazı motifler içeren ninniler

Edebi ürünler içinde oluştukları toplumun kültürünün maddi ve manevi unsurlarını yansıtır. Zira edebiyat pürüzsüz ve parlak bir aynadır. Toplumlar bu özel aynaya baktıklarında onda ibadetlerinden düğünlerine doğum adetlerinden ölüm yaslarına bağ bozumlarından harman kaldırmalarına varıncaya kadar hayatlarının her safhasının seyredebilmektedirler. Bu çerçevede alevi inancına sahip toplulukların ninnilerinde inançlarıyla ilgili motiflerin bulunması gayet tabiidir. Alevi ninnilerinde en önemli şahıs Hz. Ali'dir. Ninnilerde ayrıca cem ayinleriyle alakalı bazı motifler de işlenmektedir.

Dandini dandini danaylım
Maşrabası kalaylım
Nolaydın ikiz olaydın
Evde de sekiz olaydın
Hu hu hu ...

Dördü kudüm çalaydı
Dördü de zambah (semah) döneydi
Anam da peh peh diyeydi
Babam da kâh kâh güleydi
Hu hu hu ...! (Çankırı)¹⁶⁸

Köyümüzün adı veli
Kimi uslu kimi deli
Yetiş ya Hz. Ali
Uyusun hem büyüsün ninni! (Yalvaç)¹⁶⁹

Evlerinin önü duvar
Duvarın kıyısında su var
Hazret-i Ali baban duyar
Ninni kuzum ninni! (Antalya)¹⁷⁰

¹⁶⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 241.

¹⁶⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 99.

¹⁶⁹ A. T. Tütüncü, TFA, 4196.

¹⁷⁰ S. Koz, 398.

2.9.2. Müslümanların bazı özelliklerini konu alan ninniler

Dervişlerle ilgili bölümde de değinildiği gibi Hz. Peygamber müslümanı tarif ederken: “Müslüman, insanların, elinden ve dilinden selamette olduğu kimsedir”.¹⁷¹ Buyurmaktadır. Bir başka hadisinde ise: “kişi kendisi için istediğini Müslüman kardeşi içinde istemedikçe hakiki mü’min olamaz”¹⁷² diyerek müslümanı tarif etmektedir. Dolayısıyla müslümanın en önemli vasıflarından biri empati yapmasıdır, kendisini karşısındakinin yerine koyup kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa ona öyle davranmasıdır. Bu şekilde davranışlar sergileyebilmek için mü’minlerin gönlünün de gözünün de bol olması gerekmektedir. Müslüman Türk kadını bunu fark etmiş ve beşikteki çocuğundan başlayarak bu hassasiyeti kazandırmak istemektedir.

Ninni demek ar olmaz
Mü’min kalbi dar olmaz
Ana şefkâtsiz olmaz
Uyusun yavrum ninni! (Kastamonu)¹⁷³

Ninni demek ar olmaz
Mü’min kalbi dar olmaz
Açılan güller solmaz
Uyusun yavrum ninni! (Çankırı)¹⁷⁴

2.9.3. İlim tahsiline verilen kıymetle ilgili ninniler

Osmanlı Devleti döneminde İslâm’ın ilme ve tahsile verdiği kıymetin müesseseseleşmiş bir tezahürü olarak “mektep cemiyeti, âmin alayı” ismi verilen tören yapılmaktaydı. Âmin alaylarının da konumuzla ilgili boyutları bulunmaktadır. Âmin alayları çocuğun eğitim ve terbiyesinin büyük oranda aileden okula devredilmesini ifade etmektedir. Ayrıca âmin alayları sosyal dayanışma açısından da önemlidir. Zira zengin ailelerin çocuklarının töreninde fakir ailelerin çocukları da unutulmaz. Tören sadece aileyi değil tüm mahalleyi ilgilendirirdi. Mektepte ve mahallede bayram havası eserd. Okula başlayacak çocuk için özel kıyafetler, sırmalı cüz kesesi, kitabını

¹⁷¹Buhari, İman, 51-52; Müslim, İman, 40- 42; Bağavi, I, 27-30; Ahmed Bin Hanbel, VI, 21-22;

¹⁷² Bağavi, XIII, 59; Buhari, İman, 53-54; Müslim, İman, 45

¹⁷³ A. Çelebioğlu, TNH, 51.

¹⁷⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 51.

okurken satırları takip etmek için hilal, kitabında dersin kaldığı yeri belirlemek için balmumu hazırlanır, erkeklerin feslerine elmaslı iğneler, kızların başına taç takılır. Komşular, akrabalar, okula başlayacak çocuğun evinde toplanır. Yemekler yenilip şerbetler içilir. Çocuk büyüklerin ellerini öper. Sonra mektep arkadaşları ve mahalleli ile birlikte ilâhiler ve âmin sesleri eşliğinde çocuğun temsili ilk dersi için mektebe gidilir. Mektepte kadife minderi ve rahlesi hocanın önüne konur. Hoca ve çocuklar yerlerini alırlar. Mektebe başlayan çocuk hocanın önüne gider, elini öptükten sonra minder üzerine diz çöker hoca elifba cüzünü açar ilk önce baş tarafındaki rabbiyessir vela tuassir rabbi temmim bilhayr duasını heceleterek çocuğa okutur. Başlayış dersi sona ermiştir. Çocuk tekrar hocanın elini öper tören sona ermiştir. Çocuğun mektepten avdetini bekleyen kadınlar kapıdan çocuk girerken, çocuk oğlan ise;

Oğlum gelir hocadan / Nur koyulur bacadan/ Oğlandır oktur/ Her evde yoktur/ Gökte melektir/ Yerde direktir, derler.

Şayet çocuk kız ise, ; Kızıdır nazdır/ Bin altın azdır/ Bin daha getir/ Al kızımı götür, gibi müvazişlerde bulunur, çocuğu kucaklayıp öperlerdi.¹⁷⁵ Bu noktada anneler beşikte başladıkları duaların bir ileri aşamasına âmin alaylarında devam etmekteydiler. Çocuklar okumaya şevklensin diye, büyükler tarafından nazlanır ve iltifata mahzar olurlardı. Görülüyor ki, Türk toplumunda aile büyükleri ve çocuk, doğumdan başlayarak bütün törenlerde dini uygulamalar (zikirler, dua vb.) ve motiflerle iç içedirler. Yani, bireyler, ibadet, Kur'an-ı Kerim tilâveti, zikir ve dualarla baş başa olan bir ortamda yaşamaktadırlar.

2.9.3.1. Çocukların tahsiline verilen önemle ilgili ninniler

Anneler, ninnilerinde evlatlarının dini ve tabii ilimler konusunda ehliyet sahibi olmaları arzularına yer vermektedirler. Bu vesileyle çocuklarına çeşitli sıfatlar yakıştırmaktadırlar. Bunlardan biri “Ayasofya'nın bülbülü”dür. Annenin bundan kasdı çocuğunun hafız olmasıdır. Türk halkı geçmişten günümüze okuyanlara, âlimlere her dönemde kıymet vermiş ve onları el üstünde tutmuşlardır. Bu konudaki ninnilerde âmin alaylarından motiflerde bulunmaktadır.

¹⁷⁵ Bekir Onur, age, Ankara-2005, 296-308; P. N. Boratav, 199.

Dandini dandini dandili
 Medreseler kandili
 Ayasofya'nın bülbulü
 Yavrum evin bir gülü! (İstanbul)¹⁷⁶

Ninni ninniden gelir ninni
 Oğlan mektepten gelir ninni
 Cüz kesesi koynunda ninni
 Okuya okuya gelir ninni! (Bursa)¹⁷⁷

Hu hu hu gele
 Çeşmelerden su gele
 Ohur yazar inşallah
 Âlim olur inşallah! (İspir/Erzurum)¹⁷⁸

Ninni ninni danları
 Çifte yanar mumları
 Hazırlandı yavrumun
 Mektepli esvapları! (*)¹⁷⁹

2.9.3.2. Dayıların ve dedenin okumuş olduğunu ifade eden ninniler

Bu tür ninnilerde anne çocuğa okumuş olan aile büyüklerini örnek ve model göstererek onların izinden gitmesini ima etmektedir. Müslüman Türk kadını peygamberinin ilim sahibi olma konusundaki hassasiyetini orta koyan “İlim tahsili her Müslüman erkek ve kadın üzerine bir farizadır. ”¹⁸⁰ şeklindeki hadis başta olmak üzere, konuyla ilgili çok sayıdaki ayet ve hadisleri rehber alarak çocuğunun cahil kalmasına asla razı olmamakta; onların okuyup dinine, vatanına faydalı bireyler olmaları için elinden gelen gayreti sarf etmektedir. Bu anlayış ninni türü edebi eserlere de yansımıştır.

İstanbul'un kuyuları
 Çayır çimen kuzuları
 Kitap okur dayıları
 Ninni yavrum ninni! (Yalvaç)¹⁸¹

¹⁷⁶ Çelebioğlu, TNH, 252.

¹⁷⁷ S. Koz, 199.

¹⁷⁸ S. Koz, 337.

¹⁷⁹ Âmin alaylarına işaret bulunan bu ninni için bkz. M. Ruhi Şirin, Ninni Bebeğim Ninni – Ninni Şiirleri Antolojisi, Ankara – 1990. .

¹⁸⁰ İbn Mace, 224.

¹⁸¹ A. Turabi Tütüncü, *Yalvaçtan Ninniler*, TFA., 206.

Beşiğinin dibi çukur
 Libasına kaytan dokur
 Yavrumun dedesi Kur'an okur
 Ninni yavrum ninni! (Eskişehir)¹⁸²

Bi elinde tava sapı
 Bi elinde helva topu
 Okumuşdu soyu sopyu
 Nenni yavrum nenni! (Bedeş Köyü/Samsun)¹⁸³

2.9.4. Alın yazısı, talih, kader, nazar ile ilgili ninniler

Türk kültüründe de, diğer milletlerle dini ve kültürel etkileşimin sonucunda doğru veya yanlış çeşitli inançlar oluşmuştur.

2.9.4.1. Nazarla ilgili ninniler

Nazar “göz değmesi” olarak da adlandırılmaktadır. Dini kaynaklara bakıldığında “Kalem” suresinin son iki ayeti nazar ayetleri olarak bilinmekte ve okunmaktadır. Türk İslam kültürü bünyesinde nazarla ilgili çeşitli adetler bulunmaktadır. Öyle ki çocuk daha dünyaya gelmeden beşik takımının önemli bir parçası olan nazarlık takımı hazırlanmaktadır. Nazar takımı: yedi delikli mavi boncuk, bir ufak mazı, bir ufak şap ve yirmilik altından ibarettir. Malzemeler kırmızı bir tülle bağlanmaktaydı.¹⁸⁴ Nazarlık takımının dini açıdan bir değeri olmamakla birlikte çocuğa bakanların dikkat yoğunluğunu, göz ışınlarının odak noktasını çocuğun yüzünden farklı bir yöne çekmesi açısından bir faydası olduğu düşünülebilir. Nazar, gelenek içerisinde atasözlerine de yansımıştır. “Nazar insanı mezara, deveyi kazana koyar” atasözü bu inancın bir göstergesidir.

Nazarla ilgili olarak kültürümüzde, çok sayıda deyim ve kavram da bulunmaktadır.¹⁸⁵ Ayrıca halk arasında bu konuda birçok olay hikâye edilmektedir. Annelerin çocukları konusunda en çok korktuğu şeylerden biri de nazardır. Anneler

¹⁸² A. Çelebioğlu, TNH, 41.

¹⁸³ M. K. Özergin, Ninniler, TFA,

¹⁸⁴ B. Onur, 190; V. C. Aşkun, 121; P. N. Boratav, 199; M. Ş. Ülkütaşır, 2885; İ. Ayverdi, II, 2310.

¹⁸⁵ İ. Ayverdi, II, 2310-2311; Ömer Asım Aksoy, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul – 1988, II, 809, 972.

çocuklarını insanların bakışlarının olumsuz etkilerinden korumak için kimi zaman dua okumakta kimi zaman nazarlıklar yapmaktadırlar. Çalışmamızı ilgilendiren boyutuyla, anneler bu konudaki dileklerini, dualarını ninnilerinde seslendirmektedirler.

Balan gelir ellerden
Başına sancıp güllerden
Allah sen balamı sakla
Yahşi yaman dillerden! (Kars)¹⁸⁶

Dandini dandini danadan
Bağışlasın yaradan
Hak saklasın nazardan
Uyusun da büyüsün
Eksilmesin aradan! (İstanbul)¹⁸⁷

Bu kavak uzamasın, nenni yavrum nenni
Dibinde gezemesin, nenni yavrum nenni
Benim yavruma nazar nenni yavrum nenni
Hasta da değemesin, nenni yavrum nenni! (Sungurlu/Çorum)¹⁸⁸

2.9.4.2. Alınyazısı baht ile ilgili Allah’a naz ü niyaz ihtiva eden ninniler

Ebeveynler yaşam sürecinde karşılaştıkları hastalık, ölüm vb. çaresiz sıkıntılar karşısında bazen teslimiyet gösterirken zaman zaman da içinde bulundukları duruma sabredemeyip Allah’a naz ü niyaz etmektedirler. Ninniler hayatın birer yansıması olmaları hasebiyle bu her iki durum da onların mısralarında, anne biricik dert ortağına derdini yanarken dile gelmektedir.

Yüce dağlarda buldular
Vuruşun kolum kırdılar
Nettim idi yaradanım
Beni yaralı koydular ninni! (Adana)¹⁸⁹

Çıktım yaylanın düzüne
Diken battı gözüme
Ben razı oldum yazıma
Dayanamam bir kuzuma
Nenni nenni! (Konya)¹⁹⁰

¹⁸⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 103.

¹⁸⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 105.

¹⁸⁸ S. Koz, 288.

¹⁸⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 317.

¹⁹⁰ S. Koz, 275.

İstanbul'un kazaları
 Körpedir kuzuları
 Kuzu laylay laylay
 Tamam, Allah yazıptı
 Bu kara yazıları
 Kuzu laylay laylay! (Kars)¹⁹¹

2.9.4.3. Alın yazısının iyi olması dileğini ihtiva eden ninniler:

Bireyler başlarına gelen olaylarla ilgili olarak; bireysel farklılıkları ve olayın güçlük derecesi vb unsurlarla bağlantılı olarak farklı davranışlar ortaya koymaktadırlar. Reddetme, kabullenme, mücadele etme, pes etme bu davranışlardan bazılarıdır. Anneler bu çerçevede karamsarlıktan uzak, ümit dolu ifade ve davranış modelleri sergilemektedirler. Ninnilerindeki dualarında, çocuklarının kara yazılarının bozulması ve onlar için hayırlı yazılar yazılması dileğini terennüm etmektedirler.

Uyu gözlerin süzülsün
 Kirpiğine inci dizilsin
 Alına hayır yazılsın
 Ninni gonca gülüm ninni! (Eskişehir)¹⁹²

Uyu gözlerin süzülsün
 Alına devlet yazılsın
 Kara yazılar bozulsun
 Ninni kuzum ninni ninni¹⁹³

2.9.5. Mübarek gün ve geceler motifli ninniler

Semavî dinlerde haftanın bir günü özel ibadet günüdür. Bu günler; hristiyanlarda Pazar, Yahudilerde cumartesi, Müslümanlarda ise Cuma günüdür. Her din mensubu bu günlerde kendi ibadet mekânlarına gider ve orada yapılan ayin ve ibadete katılır. Müslümanlar da Cuma günü camide Cuma namazı kılarlar. Ayrıca Kur'an'da "Cuma" isminde bir surede bulunmaktadır. Cuma namazı ve Cuma gününün faziletiyle ilgili pek çok hadis mevcuttur. Cuma gününün faziletiyle ilgili bir hadiste Peygamberimiz, "Cumada öyle bir vakit vardır ki, şayet bir Müslüman kul,

¹⁹¹ A. Çelebioğlu, TNH, 312.

¹⁹² A. Çelebioğlu, TNH, 112.

¹⁹³ M. R. Şirin, age.

o vakte rastlarda Allah'tan bir hayır isterse, Allah onu kendisine mutlaka verir” buyurmaktadır.¹⁹⁴

Kırmızı gülün ağacı
Okunan Cuma ezanı
Benim yavrum dünya güzeli
Uyu yavrum uyu ninni! (Konya)¹⁹⁵

Yarın Cuma günleri
Göge çıkar ünleri
Ömürden mi sayarım
Yaşlı geçen günleri övve! (Giresun)¹⁹⁶

Okunur Cuma ezanı
Yavrum dünya güzeli
Dünya güzeli oğlum
Evimizin düzeni! (Kastamonu)¹⁹⁷

2.9.6. Muska ile ilgili ninniler

Muska, olumsuz durumlardan korunma isteğinin halk arasındaki tezahürüdür. Aileler bebeklerine, korkuya ve nazara karşı muska takarlar. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Konuyla ilgili ninnilerde geçen “hamaylı” kelimesi muskaya işaret etmektedir. Kelimenin aslı “hamail” dir. Sözcük zaman içerisinde halk ağzında “hamaylı” halini almıştır.¹⁹⁸ Ninnilerde de muskayla ilgili geleneğin yansımaları müşahade edilmektedir.

Oğlum sen hoylu musun?
Minare boylu musun?
Her gören seni sever
Altın hamaylı mısın? (G. Antep)¹⁹⁹

Dandini dandini danaylı
Boynunda gümüş hamaylı
Hamaylısı boynunda
Yavrum annesinin koynunda
Ninni yavrum ninni
Uyusun da büyüsün ninni! (Tekirdağ)²⁰⁰

¹⁹⁴ Müslim, Cuma, 4.

¹⁹⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 260.

¹⁹⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 316.

¹⁹⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 266.

¹⁹⁸ İ. Ayverdi, II, 1162–1163.

¹⁹⁹ S. Koz, 235.

2.9.7. Ölüm ve ayrılık temalı ninniler

Bilindiği gibi ölüm olayı, bireylerin fizik dünyadan metafizik âleme geçmesini ifade etmekte ayrılık kavramı ise maddi dünya içerisindeki bir ayrılığı belirtmektedir. Ölüm engellenme imkânı olmayan bir ayrıktır. Belki de bu sebepten zorunlu bir kabullenmeyi gerektirir. İslam inancında, can almakla görevli meleğin ismi “Azrail” dir.

Ölüm ve ayrılığın ninnilere yansıyan vechesinde; ölümün Allah’ın emri olduğu, zor olan kısmın ayrılık olduğu, Azrail’in can alırken genç-yaşlı ayrımı yapmadığı vb ifadeler görülmektedir. Birey hayatında sabredilmesi en güç olaylardan biri ölümdür. Yıllardır alışılmış yakınlar bir anda sevenlerinin elinden kayıp gider. Alışkanlıkları unutmak her zaman kolay olmaz zaman zaman ninni söylerken hatırlanıp ninnilere konu olurlar.

Şu dağlar olmasaydı
Lalesi solmasaydı
Ölüm Allah’ın emri
Ayrılık olmasaydı
Evveler yavrum eveler! (Çatlı köyü/Konya) ²⁰¹

Alanyazı’da bir kuyu var
İçinde acı suyu var
Azrailin bir huyu var
Ne genç der ne koca der
Ninni yavrum ninni! (Buldan)²⁰²

İstanbul’un yolu diken
Kör olsun dikenini döken
Ölüm Allah’ın emri
Ayrıktır belleri büken! (Akşehir)²⁰³

Kur’an-ı Kerimde ölümle ilgili ayetlerde vurgulanan konu; dünyaya gelen her canlının ölümü tadacağı ve tekrar diriltilip hesap vereceğidir. Ölüm temalı ayetlerden biri şöyledir: “Senden önce hiçbir insana ebedi yaşama vermedik. Şimdi sen ölürsen

²⁰⁰ S. Koz, 294.

²⁰¹ A. Çelebioğlu, TNH, 333.

²⁰² A. Çelebioğlu, TNH, 40.

²⁰³ A. Çelebioğlu, TNH, 331.

onlar ebedi mi kalacaklar? Her nefis ölümü tadacaktır. Biz sizi sınamak için şerre de hayra da müptela kılıyoruz. Ve sonunda bize döndürüleceksiniz. ”²⁰⁴

2.9.8. Muhtelif adaklar ihtiva eden ninniler

Bilindiği gibi, insanların çeşitli konulardaki istek ve dileklerine kavuştukları takdirde yerine getirmeyi vaat ettikleri davranışlar adak olarak algılanmaktadır. Her ne kadar dini bir terim olarak adak kavramının tanımı böyle değilse de, halk kültüründe adak anlayışı bu şekildedir.²⁰⁵

Adak tüm inanç sistemlerinde olduğu gibi, eski Türklerin dini hayatlarında da özel bir öneme sahiptir. İslam dininde adak anlayışı ise, yapılması ve yapılmaması konusunda herhangi bir hüküm bulunmamakla birlikte, eğer adak, şartlarına uygun olarak adanmışsa yerine getirilmesi vaciptir, gereklidir.

Anneler, ninnilerde çocuklarının babaları gurbetten döndüğünde, bebekleri uyuduğunda, büyüyüp yürüdüğünde, “kurban kesmek”, “camiye mum dikmek”, “dedelere mumum var” gibi vaadlerde bulunmaktadırlar. Kültür ve din etkileşimi sonucunda Müslüman halk arasında da dinin özüne aykırı bazı adak çeşitleri oluşmuştur. Ninnilerdeki camilere mum dikme adağının hristiyanlık inancıyla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Fakat tarihi süreç içerisinde ele alındığında bu adağın farklı bir boyutunun olduğu görülmektedir. Elektriğin olmadığı zamanlarda mekânları aydınlatmak için kandillerin yanında mumdan da faydalanılmaktaydı. Dolayısıyla camileri de aydınlatmak için devasa mumlar kullanılmaktaydı. İbadethânelerin diğer hizmetleri gibi aydınlatılmasına hizmet etmek de sevap sayılmaktaydı. Dolayısıyla mum yakmanın İslam kültüründeki mahiyeti hristiyanlıktakinden farklıdır. Adak konusunun ninnilerimize yansımaları ise şu şekildedir.

Bahçeye gül dikelim,
Çıkıp yollara bakalım,
Baban bir gün gelirse,
Camiye mum dikelim!

²⁰⁴ Enbiya Suresi, 21/ 34-35.

²⁰⁵ Adak kavramının diğer kültürlerde yeri ve İslam kültüründeki teknik tanımı, mahiyeti ve fıkhi hükümleri hakkında, bkz., Özel, Ahmet, “*Adak*”, DİA, I, 337-340.

Ninni yavrum ninni! (Topalçavuş/Erzurum)²⁰⁶

Dağlar ürüşan yerde,
Ninni yavrum ninni,
Gönül perişan yerde,
Ninni yavrum ninni,
Bizde kurban keserler,
Ninni yavrum ninni,
Yavrusuna kavuşan yerde,
Ninni yavrum ninni! (Topalçavuş/Erzurum)²⁰⁷

Irgalan dedim ırgalan
Dibine serdim yorgan
Hele yavrum yürüsün
Keserim çifte kurban!
Bacak bağını kestim
Kale dağına estim, hu hu
Bebeğim yürüyecek
Kırıldı bu gün destim ninni! (Tirebolu/Giresun)²⁰⁸

Urganı astım urganı
Üstüne sardım yorganı
Benim oğlum büyürse
Kesecek babası kurbanı! (Kastamonu)²⁰⁹

2.9.9. Çeşitli ibadetler ve ibadethânelerle ilgili ninniler

Müslüman Türk hanımları, “annelerin ninnisi yavrusuna uz gelir” terennümüyle, ninnilerin çocuğu uyutmanın yanında onun üzerindeki terbiyevi işlevini de düşündükleri için ninnilerinde dini ve ahlâki motiflerden neredeyse hiçbirini ihmal etmemiş tamamını kullanmışlardır. Zira defalarca vurgulandığı gibi İslam inancında terbiyeye, doğmadan önce başlanmakta, doğduktan sonra da büyük bir özenle devam edilmektedir. Bu vesileyle ninnilerde abdest almak, salevat getirmek, hacca gitmek, besmele çekmek gibi ibadetlerden, cami, tekke ve bunlar kadar kutsal saydıkları ilim yuvası medreselerden bahsetmişlerdir.

İslam dininde “besmele” hayatın her safhasında önemlidir. Her işe başlarken besmeleyle başlanması Hz. Peygamberin tavsiyesidir.²¹⁰ Peygamberimize salâvat

²⁰⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 336

²⁰⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 309

²⁰⁸ S. Koz, 221

²⁰⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 339.

getirmek de büyük sevaplardan sayılmaktadır.²¹¹ Abdest almak, özellikle namaz ibadeti öncesinde maddi manevi bir temizliği ifade etmektedir. Hac ise islam'ın beş şartından biridir. Maddi gücü yeterli olan kimseler üzerine hac farz bir ibadettir.

Ninnilerde mekân olarak cami, tekke, medrese, Kâbe, Ayasofya, Ulucami vb ifadeler kullanılmaktadır. İbadet mekânları halkla iç içedir. Buralar tarihi süreçte hem ibadet mekânı hem de ilim öğretilip öğrenilen mekânlardır. İbadet mekânları kutsaldır ve her millette önemlidir. Bu açıdan anneler beşikten başlayarak çocuklarının kulağına bu kavramları yerleştirmek istemişlerdir. Bu konudaki ninniler şöyledir.

Besmeleyle uyanır
O nurlara boyanır
Buna can mı dayanır
Ninni yavrum ninni! (Konya)²¹²

Dandili dandili
Ulucami kandili,
Ayasofya bülbülü
Hasbahçenin gonca gülü! (Mudanya)²¹³

İstanbul'un gül bocutu,
Safalı giyer pabucu
İnşallah yavrum olur hacı,
Ninni yavrum ninni! (Senirkent)²¹⁴

Bahçelerden su gelir
Tekkelerden hû gelir
Yavrum yattı beşiğe
Şimdi uykusu gelir! (Tekirdağ)²¹⁵

²¹⁰ Aclûni, Keşf'ül Hafâ, II, 174 ;Besmelenin dinimizdeki önemi ve hükmü konularında ayrıca bkz., Suat Yıldırım, “Besmele” DİA, V, 529-532.

²¹¹ Ahzab Suresi, 56.

²¹² A. Çelebioğlu, TNH, 41

²¹³ A. Çelebioğlu, TNH, 248

²¹⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 169

²¹⁵ Erman Artun, *Tekirdağ'dan Ağıt, Ninni ve Türküler*, Folklor Doğru (Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü Süreli Yayını), İstanbul-1976, 41

2.9.10. Taş bebek ve boş beşik ninnileri

Konuyla ilgili olarak, ninni efsane başlığı altında genişçe bilgi verildiği için burada sınırlı ele alınacaktır. Bu ninnilerde dikkat çeken nokta sayılarının fazlalığı ve okunduklarında hikâyeleri anlaşılacak kadar açık olmalarıdır.

Boş beşik ninnileri ise bilhassa Türkmenler arasında, yaşam tarzlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkmenlerin bir kısmı göçebe yaşamaktadırlar. Mevsimlere göre yaylalara, otlaklara göçerler. İşte bu göç esnasında beşikler hayvanların üzerinde taşınmaktadır. Bu esnada beşiğin veya kundağın bir ağaç dalına takılıp kalması ve olayın geç fark edilmesi, çocuğun alıcı kuşlar tarafından ziyan edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Boş beşik ninnileri tam bu noktada anne yüreğinden kopup gelen dayanılmaz acının çığlıklarıdır. Bu çığlıklar annelerin ninnilerinde şu şekilde yankılanmaktadır.²¹⁶

Taş bebek beşikten bakar
Sütüm gümbür gümbür akar
Allah taşa uruh vermiş
Sağına soluna bakar
Ağla taş bebeğim ağla
Baban duysun geri dönsün! (Sivrihisar)²¹⁷

Bir yalçın kaya idin
Al bohçaya doladım seni
Kundak edip beledim seni
Niyet edip Allah'ımdan diledim seni
Allahım'da bir taşa can versin ninni! (Sivrihisar)²¹⁸

Sarı çizmem elimde kaldı
İltarım sorman belimde kaldı
Allah'ım bebek Ali'mi aldı
Ben Ali'mi dalda koydum ninni
Gözlerimi yolda koydum ninni! (Malatya)²¹⁹

²¹⁶ Bkz. A. Çelebioğlu, TNH, 62–69; Gündüz Artan, *Gülner'dan Derlenen Ninniler*, TFA, 1967, Sayı:215; Burhan Kaçar, *Tokat Ninnileri*, Türk Folkloru, 1985, 18; Ertuğrul Taylan, *Uşak Yöresinden Ninniler*, TFA, 1974, c. 15; M. K. Özergin, *Ninniler*, TFA, 1975, 7367; A. Türcü, *Tütüncü, Yalvaç'tan Ninniler*, TFA, 1966, 4196; Doğan Kaya, *Sivas'ta Taş Bebek Efsanesi*, Türk Folkloru, 26.

²¹⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 80.

²¹⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 79.

²¹⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 94.

2.9.11. Meslekler, bazı gelenekler ve etnik yapı ile ilgili ninniler

Ninnilere konu olan meslekler söylendikleri yörenin özellikleriyle ve söylenme zamanıyla doğrudan ilgili görünmektedir. Gelenekle ilgili kısımda ise sosyal yardımlaşma ve kız isteme, düğün ve doğumla ilgili gelenekler yer almaktadır. Etnik kökenin işlendiği ninnilerde ise, etnik grupların fiziki özellikleriyle birlikte yaşam tarzları ele alınmaktadır.

2.9.11.1. Mesleklerle ilgili ninniler

İnsanlık tarihinde mesleklerin ortaya çıkışından itibaren bazı meslekler diğerlerine göre daha gözde olmuştur. Halen dönemin ihtiyaçlarına ve şartlarına göre revaçta olan meslekler değişerek bu durum devam etmektedir. Yörelere coğrafi şartları ve ürün çeşitlerinin de o yöredeki meslekler üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Nitekim Denizli yöresine ait bir ninnide “culfaların öncübaşı” ifadesi bulunmaktadır. Culfa sözcüğü, çulfa, çulha olarak da geçmektedir. Dokumacılık mesleğine verilen isimdir. Denizli günümüzde de dokumacılıkta önemli merkezlerden biridir. Anneler dönemlerinin özelliklerine göre, ninnilerinde; culfaların öncül başı, doktor, bezirgân, topçu başı, nakkaş, kuş tüccarı, öğretmen, paşa vb meslek isimlerine yer vermektedirler.

Alanyazı'nın çardağı
Elinde billur bardağı
Benim yavrumun babası
Culfaların öncül başı
Ninni yavrum ninni! (Denizli)²²⁰

Ninnilerde ilgi çeken meslek isimlerinden olan kuş tüccarlığı, geçmişten günümüze devam eden mesleklerden biridir. Sivas folkloruyla ilgili bir çalışmada, kuşçuluğun Sivas halkının özel zevkleri arasında olduğu ve bu işle uğraşanlara kuşbaz dendiği anlatılmaktadır.²²¹

Nenni nenni huu huu

²²⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 268.

²²¹ D. Kaya, *Sivas'ta Kuşçuluk ve Kuş Çeşitleri*, Halk Bilim Araştırmaları, İstanbul-2002, 189.

Nerede bunun anası
 Kuş tüccarı babası
 Nenni yavrum nenni. (Turhal/ Tokat)²²²

Bunların dışında farklı mesleklerle ilgili ninni örnekler de bulunmaktadır.

Ninni dedim beşiğen
 Kuşlar gelsin eşiğen
 Baban bezirgân olsun
 Altın düzum beşiğen

Ninni dedim yatasan
 Kızıl güle batasan
 Kızıl gül senin olsun
 Gölgesinde yatasan
 Ninni yavrum ninni! (Van Yöresi)²²³

Ninniler yaman olur
 Savrulur saman olur
 Benim küçücük yavrum
 Okur da doktor olur
 Ninni ninni!(Elazığ)²²⁴

2.9.11.2. Geleneklerle ilgili ninniler

Türk kültüründe sosyal yaşamda birçok adım gelenekler ve adetlere bağlıdır. Doğumla ilgili gelenek farklı, kız isteme ve evlenme ile ilgili gelenekler ayrıdır. Sosyal hayatta zor, ağır işlerin yardımlaşma ile yapılması da geleneğin bir parçasıdır. Geçmişte işler günümüzdeki kadar makine gücüyle yapılamıyordu. Zira teknolojik gelişmeler bu günkü kadar ileri değildi. Bu sebeple çamaşır yıkama, ekmek yapmadan tarımla ilgili işlere varıncaya kadar imece usulüyle yapılmaktaydı. Bunun sırayla yapılmasına keşik ismi verilmekteydi. Ninnilere yansımaları da bu boyutuyladır.

Ninni derim beşiğine
 Devlet konsun eşiğine
 İnşallah yavrum gelir
 Bey kızları keşiğine! (Kastamonu)²²⁵

Gızım gızım gızıma
 Ağ inciler üzüne

²²² S. Koz, 347.

²²³ Nedim Orta, TFA, 1976, sayı, 325.

²²⁴ S. Koz, 186.

²²⁵ S. Koz, 79.

İstanbul'un valisi
 Dünür gelsin gızıma
 Yüz tene yalduz altun
 Başluh gelsün gızıma
 Gırhılmamış gırh şişek
 Etlüh gelsün gızıma! (İspir/Erzurum)²²⁶

İrevan'ın pirinci
 Aşluh gelsin gızıma
 Gün görmemiş hanımlar
 Yenge gelsin gızıma! (İspir/Erzurum)²²⁷

Beşiğini yaptım arpa sapından
 Kundağını açtım gül yaprağından
 Höllüğünü aldım çay toprağından
 Uşağım uşağım aslan uşağım
 Aslanlar içinde paşa uşağım
 Terliğini ördüm kuzu yününden
 Nazarlığını taktım hurma dalından
 Memesini verdim öz pınarımdan
 Uşağım uşağım aslan uşağım
 Aslanlar içinde paşa uşağım! (Erzurum)²²⁸

2.9.11.3. Etnik kökenle ilgili ninniler

Ninnilerde söylendikleri yörelerde yaşayan halkın etnik kökeni ve genel karakteristik özellikleri ile ilgili bilgilere de yer verilmektedir. Bu bilgiler sadece edebiyat açısından değil, tarih, sosyoloji, antropoloji vb bilim dalları için de özel öneme haizdir.

Kaşları kara gözleri sürme
 Babası Yörük anası köylü
 Ninni ninni nesi var
 Bu çocuğun teyzesi var! (İçel)²²⁹

Erini gızım, serini gızım
 Seraskerin gelini gızım
 Kürde vermem ayran içer
 Köylüye vermem tarla biçer! (İspir/Erzurum)²³⁰

²²⁶ S. Koz, 366.

²²⁷ S. Koz, 366.

²²⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 246.

²²⁹ S. Koz, 318.

²³⁰ S. Koz, 366.

Hanesine vardım hanesi kalaba
 Kimi Şam'a gider, kimi Haleb'e
 Hem Avşar benim yavrum, hem talebe
 Nenni yavrum nenni! (Yeşilhisar/Kayseri)²³¹

2.9.12. Sünnet törenleri ile ilgili ninniler

Sünnet, Müslüman toplumlarda erkekler için dini açıdan bir gereklilik, sosyal açıdan da erkek olma yolunda önemli bir adım sayılmaktadır. Sünnet erkek çocuğun hayatındaki çok önemli bir geçiştir. İstanbul'da sünnet öncesi törenlerde kutsal yerler ziyaret edilirdi. Bu yerlerden en önemlisi Eyüp Sultan'dı. Anne baba Eyüp Sultan'ın çocukları çok sevdiğine inanırlar ve çocuklarını yılda birkaç kez oraya götürürlerdi.

Osmanlı döneminde sünnetin dini boyutunun yanı sıra siyasi ve ekonomik boyutu da bulunmaktaydı. Siyasi boyutu padişahların yaptırdığı toplu sünnet törenlerinde ortaya çıkmaktaydı. Bu törenlerde her çocuğa hediyeler verilmekteydi. Ekonomik boyutu ise daha ziyade aileler tek başlarına sünnet merasimi yapacakları zaman ortaya çıkmaktaydı. Zira bu merasimler ailelerin varlık derecesini yansıtmakta ve varlıklı ailelerde daha teferruatlı törenler yapılmaktaydı. Çocuk yalnız sünnet ettirilmez mahallenin yoksul ailelerinden birkaçının çocuğu içinde yatak ve hediyeler hazırlanırdı. Bu davranış toplumda sosyal dayanışma ve bağlılığın güçlenmesine de vesile olmaktadır.

Sünnet merasimlerinin düğün biçiminde yapılmasının bir diğer sebebi de; hem cerrahi işlemin acısını hafifletmek hem de çocuğun İslâm cemaatine girişini kutlamaktır. Böyle düşünülmesinde, dini boyutunun yanında yasalarda çocuğun temel haklarını kazanma noktasında Müslüman bir Türk vatandaşı sayılması için sünnetin bir gereklilik olarak yer almasının etkili olduğu kanaatindeyiz.

Sünnet düğünlerinde çeşitli eğlenceler yapılmaktaydı. Karagöz, hokkabaz, incesaz, ortaoyunu bu eğlencelerden bazılarıydı. Düğünlerde hokkabazların vazifesi önemliydi. Çocukların sünneti esnasında ameliyat odasının kapısında elindeki zilli teflerle sürekli cif-caf-caf diye gürültü eder “oldu da bitti maşallah, iyi olur inşallah”

²³¹ M. K. Özergin, *Ninniler*, TFA,

diye bağırıp çağırarak çocuğun feryâdını gürültüye getirir ve öteki çocuklara işittirmezdi.²³² Sünnet düğünleri ailenin yakınları ve mahalleli için hoş bir eğlence olurdu.

Erkek çocukların hayatındaki en önemli geçiş dönemlerinden biri olan sünnet törenleri ninnilere de yansımıştır. Ninnilerde sünnet düğünü motifleri erkek evlat temennisiyle birlikte görülmektedir.

Bir oğlum olsa da kestirseydim,
Al bayrağı kapısında estirseydim
Emmisini dayısını küstürseydim!
Ninni yavrum ninni! (Merzifon)²³³

Bir oğlum olsa da sünnet ettirsem
Zencek çeşmesine bayrak diktirsem
Halasını teyzesini küstürsem
Ninni yavrum ninni! (Ayaş)²³⁴

Bir oğlum olsa da kestirsem bari
Emmisine dayısına göstersem bari
Ya ver muradımı ya al canımı
Ninni ninni ninni ninni! (Malatya)²³⁵

2.9.13. Deyim ve atasözleri içeren ninniler

Deyimler ve atasözleri milletlerin kültür zenginliği gösteren önemli göstergelerdendir. Atasözleri, önceki nesillerden sonraki nesillere tecrübî nasihatler ve aynı yanlışlıklara düşmemeleri için uyarı levhalarıdır. Sonraki nesillere devredilmek üzere ataların torunlarına verdikleri emanet armağanlardır. Valideler bu emaneti sahibi daha beşikteyken devretmeyi bir görev addetmişlerdir. Zira onlar çocuğun terbiyesine, ahlâki eğitimine başlamak için beşiğin bile çok geç bir dönem olduğunu teorik olarak tam bilmeselerde çevrelerinde gördükleri sonuçlar ve annelik içgüdüleri onları bu nazariyeye sevk ediyordu. Anneler çocukları için bu teoriyi ninnilerinde pratiğe geçiriyorlardı.

²³² Bekir Onur, age, Ankara–2005, 203–223; A. Yılmaz, *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara–1948, 37–38; P. N. Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul–1973, 193–199; Behçet Dede, *Türk Ninnilerinde Dile Gelen İstekler*, Milli Kültür, 1984, 69.

²³³ A. Çelebioğlu, TNH, 98.

²³⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 98.

²³⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 97.

Nenni dedim Ali'ye
 Dil öğretir ayıya
 Düşman kazdığı kuyuya
 Bir gün olur kendi düşer
 Nenni yavrum nenni
 Haa ehh! (Akşehir/Konya)²³⁶

Hu hu hu derim,
 Ben develeri güderim,
 Güdemezsem nederim,
 Başımı alır giderim
 Mini mini yavruma ninni
 Küçücük yavruma hu ninni! (Ankara)²³⁷

Oğlanın haylazı hoca geze
 Kızın onmazı koca geze
 Böyle oğlan da atayı üze
 Son vakitte perişan kalır! (Isparta)²³⁸

2.9.14. Renklerle ilgili ninniler

Ninniler arasında renklerle, renklerin anlamlarıyla ilgili olanlar bulunmaktadır. Bu anlamlandırmalarda dinin gelenekle, geleneğin dinle etkileşimini ve birbirleri üzerindeki etkileri müşahade edilmektedir. Din ve geleneğin etkileşimi bağlamında ele alındığında Türk ninnilerinde en çok dikkat çeken renklerin, siyah, beyaz, yeşil ve kırmızı olduğu görülmektedir. Renklere yüklenen anlamlar değerlendirildiğinde; yeşil renge kutsallık, beyaz renge saflık-temizlik ve hayırlılık vasıfları, siyah ve kırmızı renge ise olumsuz anlamlar yüklendiğini müşahade etmekteyiz. Kırmızı rengin diğer işlevi de doğum yapan annelerin ve yeni doğan çocukların aksesuarlarında nazara karşı kullanılmasıdır. Renklerin ninnilerdeki dili şunları söylemektedir.

Pencereden uçtu bir tavuk
 Bu gün hava pek soğuk
 Dedemin başında bir yeşil kavuk
 Mevlâm şuna bir uyku, hu hu! (Isparta)²³⁹

Söyleyin boyacıya

²³⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 51.

²³⁷ S. Koz, 309.

²³⁸ A. Çelebioğlu, TNH, 51.

²³⁹ A. Çelebioğlu, TNH, 112.

Yeşil boya boyamasın
Yeşil giyen ermiş olur
Ben ermişe dayanamam! (İstanbul)²⁴⁰

Varın söylen boyacıya
Kara boya boyamasın
Kara giyen yası olur
Karaya ben dayanamam
Nenni yavrum nenni! (Merzifon)²⁴¹

Al bağırdağ doladığım
Ninni kuzum ninni
Yeşil kundak sardığım
Ninni yavrum ninni! (Konya)²⁴²

2.10. Dünyaya Bakış Açısının İşlendiği Ninniler

İslam dininde dünyanın imtihan yeri olduğu ifade edilmektedir. Dünya insanların bezm-i elestten gelip ahiret yurduna giderken bir süre mola verdikleri mekan olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple ayet ve hadislerde, insanlar dünyanın geçici zevk ve eğlencelerine kapılmamaları, Allah'ı unutup dine yüz çevirmemeleri konusunda uyarılmaktadırlar. Ayet-i kerimede “Size verilen her şey dünya hayatının geçimi ve süsüdür. Allah'ın yanında olan ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Aklınızı kullanmıyor musunuz?”.²⁴³

Anneler yavrularını uyuturken dünyanın sıkıntılarına, aldatıcı unsurlarına karşı hem kendilerine hem de evlatlarına buranın geçici olduğunu ve aldanmamak gerektiğini hatırlatmaktadırlar.

Ninni derim belik belik
Yüreciğim delik delik
Dünya denen bu gölgelik
Ninni yavrusuna ninni! (Konya)²⁴⁴

Aşağı bağın omcası
Yukarı bağın yoncası
Yalan dünyanın eğlencesi

²⁴⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 224.

²⁴¹ A. Çelebioğlu, TNH, 225.

²⁴² A. Çelebioğlu, TNH, 177.

²⁴³ Kasas Suresi, 28/ 60.

²⁴⁴ A. Çelebioğlu, TNH, 314.

Ninni yavrum ninni! (Konya)²⁴⁵

Karşiki dağlar karlı karsız
Ben gülerim kızım arlı arsız
Yalan dünya olmuyor sensiz
Kızım ninni
Haa ehh! (Atsız/Akşehir)²⁴⁶

2.11. Ninninin Fonksiyonu İle İlgili Ninniler

Anneler ninnilerinde niçin ninni söylediklerini de açıklamaktadırlar. Ninninin en belirgin fonksiyonu olarak da çocukların uslu, akıllı, terbiyeli olmalarına yardımcı olması vurgulanmaktadır. Anneler çocuk eğitiminde kritik dönem olarak isimlendirilen, belirli davranışların belirli dönemlerde kazandırılmasını öngören maddenin gereğini yapmaktaydılar. Beşikteyken ninnilerle, bazen kızsalar da genelde sevgi dolu yanık sesleriyle yavrularına örnek şahsiyetleri anlatmakta ve ahlâki açıdan olması gereken davranış modellerini onlara sunmaktadırlar. Bebekleri, anlama ve uygulama konusunda yeterli büyüme ve olgunluk düzeyine eriştiklerinde ise pratik denemelerine başlamaktadırlar. Müslüman Türk kadını bebesi beşikteyken söylediği ninninin işlevini ise şöyle ifade etmektedir.

Damda mendilim ıslanır
Kafeste keklik beslenir
Benim oğlum şimdi deli
Ninni dedikçe uslanır! (Konya)²⁴⁷

Bahar geçer yaz gelir
Yaz gidince güz gelir
Annelerin ninnisi
Yavrusuna uz gelir
Ninni yavruma ninni! (Konya)²⁴⁸

²⁴⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 195.

²⁴⁶ A. Çelebioğlu, TNH, 204.

²⁴⁷ S. Koz, 72.

²⁴⁸ S. Koz, 69.

2.12. Çocukların Ebeveynlerin Hayatındaki Yeri ve Ebeveynlerin Çocuklarıyla İlgili Beklentileri

Ebeveynler çocukları için olmadık fedakârlıklara katlanır, kelimenin tam anlamıyla ömürlerini onlara feda ederler. Çocuğun bakıma muhtaç olduğu, kendi başına hayatını devam ettirmesinin mümkün olmadığı zamanlarda onun eli ayağı olurlar. Zaman geçer çocuk büyür güçlü kuvvetli bir yetişkin olur. Bu arada anne baba geri dönüş yoluna girer güç kuvvet azalmaya bakıma muhtaç hale gelmeye başlarlar. Evlatlarının sevgisine şefkatine yardımına ihtiyaçları vardır. Ebeveynlerin hayırlı evlat diye tabir ettikleri evlatlar anne babalarını bu durumda yalnız bırakmazlar. Hayırsız evlat diye isimlendirilen evlatlar ise, anne babanın zamanında kendisi için yaptığı fedakârlıkları unutup onlara gereken ilgi ve sevgiyi göstermez yardımlarını esirgerler. İslam dini bireylerin birbirleri üzerindeki haklarına özel önem verdiği gibi, anne babaların evlatları ve evlatların da anne babaları üzerindeki haklarına önem vermiştir.

Nitekim ayeti kerimelerde bu konuda şöyle buyurulmaktadır: “‘‘Rabbın sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan birisi veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa kendilerine ‘‘of’’ bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçak gönüllülikle üzerlerine kanat ger ve ‘‘Rabbim küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara öyle rahmet et’’ diyerek dua et’’”.²⁴⁹

Anneler yavrularını hangi ümitlerle büyüttüklerini onlarla konuşurken veya ninni söylerken ifade emektedirler.²⁵⁰ Dilekler ve ümitler diğer konularda da olduğu gibi yörelere, yaşam şartlarına göre değişmekte ve çeşitlenmektedir. Ayrıca analar bazı ninnilerde çocuklarını büyütürken çektikleri zorlukları da terennüm etmektedirler.

Oğlum oğlum yürüdi
Tumanını sürüdi
Tez büyü âkid oğlum
Tarlayı diken bürüdi
Uyusun büyüsin nenni
Tıpış tıpış yürüsin nenni! (Diyarbakır)²⁵¹

²⁴⁹ İsra Suresi, 17/ 23–24

²⁵⁰ A. Çelebioğlu, TNH, 24

²⁵¹ S. Koz, 98

Hu hu hu çeker
 Kuyulardan su çeker
 Küçük yavrumun annesi
 Büyüenecek ne çeker! (Deligazi Köyü/Sivas)²⁵²

Oğlum oğlum al oğlum
 Ocağında kal oğlum
 Baban kalan kocaldı
 İşe göçe sal oğlum
 Uyu yavrum uyu
 Büyü yavrum büyü
 Oğlum oğlum yatıyor
 Kolunu bir hoş atıyor
 Ana bir iş var mı diye
 İki de bir bakıyor
 Uyu yavrum uyu
 Büyü yavrum büyü! (Ula/Muğla)²⁵³

Aşağı bağın omcası
 Yukarı bağın yoncası
 Sensin gönlümün eğlencesi
 Büyüsün içimin goncası, ninni! (Ankara)²⁵⁴

Dere aldı yollari
 Çakal çaldi tağuklari
 Beyindi mi uşagum
 Vuracak çakallari
 Uyusun da beyinsun nenni
 Yavaş yavaş yurusun nenni! (Rize)²⁵⁵

2.13. Gurbetteki Yakınların, Özellikle De Babaların Dönüşünü Temenni Eden Ninniler

Diğer ninniler gibi bu ninniler de toplumun bir gerçeğini gözler önüne sermektedir. Çalışmak, kendilerine ve ailelerine daha iyi hayat şartları temin edebilmek için gurbete giden babalar iletişim imkânlarından yoksun bir hayat ve arkada gurbete yolladıkları yakınlarından iyi bir haber ümidiyle yılları tüketen geride bırakılanlar... Bütün bunlar hayatın gerçek cephesinden görülmekte olan

²⁵² S. Koz, 333

²⁵³ S. Koz, 283.

²⁵⁴ S. Koz, 18.

²⁵⁵ S. Koz, 363.

manzaralardır. Fedakâr, cefakâr anneler eşini gurbete yollar, onun yokluğunda bin bir umutla çocuğuna daha bir sıkı yapışır. Bu durum ninnilere de yansımıştır ki, birçok ninnide anneler, çocuğunun babasının işlerinin iyi gitmesi ve bir an önce yanlarına dönmesi için dualar etmektedirler.²⁵⁶

Ninni diyem uykun gelsin
Uzak yoldan baban gelsin
Allah uzun ömür versin
Ninni nazlı yavrum ninni! (Samsun)²⁵⁷

Alçacık bağlar duvarı
İçinde zezem pınarı
Senin baban gurbettedir
İşini Allah onarır
Ninni yavrum ninni! (Yalvaç)²⁵⁸

E diyem eyin gele
Allah'tan tayın gele
Uzun uzun yollardan
Efendi dayın gele ninni! (Elazığ)²⁵⁹

Nenni dedim nenni gelsin
Gurbetlerden emmin gelsin
Yavrum senin uykun gelsin
Nenni yavrum nenni! (Bedeş Köyü/Samsun)²⁶⁰

2.14. Annenin Çocuğunu Kendisine Dert Ortağı Görüp, Onunla Dertleştiği Ninniler

Çocuklar annelerin canından can, kanından kan alarak meydana gelirler. Annenin maddi ve manevi sevinçleri, mutlulukları, sıkıntıları onlara yansır, onları etkiler. Anne ve çocuk yekvücut, tek varlık gibidirler. Ayrılıkları hiçbir ayrılığa benzemez. Anne çocuğunu sırdaşı ve dert ortağı olarak görmektedir. Onun büyüklüğüne, gelişmişliğine bakmadan dertlerini sıkıntılarını evladiyla paylaşmaktadır. Bu vesileyle rahatlamakta, evladiyla muhatap oldukça niçin hayata tutunması gerektiğini anlamaktadır. Allah tarafından ona emanet edilmiş bir can vardır.

²⁵⁶ A. Çelebioğlu, TNH, Ankara-1995, 26-27.

²⁵⁷ A. Çelebioğlu, TNH, 110.

²⁵⁸ A. T. Tütüncü, TFA, 4195.

²⁵⁹ A. Çelebioğlu, TFA, 327.

²⁶⁰ M. K. Özergin, *Ninniler*, TFA,

Onun sağlığından, terbiyesinden kendisi sorumludur. Anne evladı için hayata tutunmakta, sıkıntılara göğüs germekte ve bu zorlukları evladıyla dertleşerek hafifletmeğe çalışmaktadır.

Karşiki dağın eteği
Eteği koyun yatağı
Benim yavrum dert ortağı
Derdimin ortağı yavrum
Gönlümün durağı yavrum
E e yavrum ninni
Hu hu yavrum ninni! (Balıkesir)²⁶¹

Küp sırçası saray olmaz
Beklerim koç dayın gelmez
Benim derdim kimse almaz
Nenni küçük balam nenni! (Konya)²⁶²

Şu dağlarda merdin mi var
Ceran avlar kurdun mu var
Senin de ah benim gibi
Güzel yavrum derdin mi var
Ninni yavrum ninni! (Yarma bucağı/Konya)²⁶³

Ninni ninni nondaşı
Anasının arkadaşı
Ocak başının yemişi
Uyusun yavrum ninni! (Çankırı)²⁶⁴

2.15. Va'd ve Tehdit İhtiva Eden Ninniler

Anneler evlatlarını uyutmak için onlara hoşlarına gideceğini düşündükleri bazı şeyleri va'd etmişler, korkacakları veya hoşlanmayacakları unsurlarla da onları tehdit etmişlerdir. Ninnilerdeki va'd ve tehditler şöyledir.

Hu, hu, hu seni,
Duymasın mohmoh seni,
Eğer mohmoh duyarsa
Hem seni yer hem beni,
Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni! (Ankara)²⁶⁵

²⁶¹ S. Koz, 107

²⁶² S. Koz, 329

²⁶³ S. Koz, 330.

²⁶⁴ S. Koz, 96.

Gündüz olur gece olur ninni
 Sevgilerden hece olur ninni
 Uyumazsa cüce olur ninni
 Hu huu huu huu!(Tekirdağ)²⁶⁶

Benim oğlum uyur galır,
 Sağ yanına yatır galır
 Babası ona neler alır
 Nenni oğluma civan oğluma! (Konya)²⁶⁷

Nenni nenni nen edeyim
 Al atlara bindireyim
 Kâbelere göndereyim
 Nenni yavrum nenni! (Alanya)²⁶⁸

Dandini dandini daslarım
 Ben kızımı balla beslerim
 Benim kızım uyursa
 Kalkınca onu süslerim, ninni! (Aydın)²⁶⁹

2.16. Hayat Şartlarını İhtiva Eden Ninniler

Türk anneleri zor yaşam şartları içerisinde hem evde hem tarlalarında çalışmaktalardı. Bilindiği gibi günümüzden az bir zaman öncesine kadar evde hanımların işlerini kolaylaştıran teknolojik aletler bulunmamaktaydı. Hanımlar yiyecekleri ekmekten çamaşırlarını yıkayacak suya kadar kendileri hazırlamaktalardı. Köyün çeşmesinden su taşınır yakılan ateşte ısıtılır bunlarla çamaşır ve bulaşıklar yıkanır. Ayrıca ateş için de çalı ve odun gerekmekteydi. Bütün bunları anneler büyük zorluklarla hazırlayıp yapıyor aynı zamanda varsa kendi arazilerinde yoksa başkalarınınkinde çalışıp evlerinin geçimine katkıda bulunuyorlardı. Bu sıkıntılar arasında annelerin veya diğer yakınların bebeklere söyledikleri ninnilerde bu hayatın yansımaları bulunmaktaydı.

Öööölek!
 Lô, lô, lô, lô, lô!
 Nenni kızım, nenni,

²⁶⁵ S. Koz, 309

²⁶⁶ S. Koz, 298.

²⁶⁷ S. Koz, 338.

²⁶⁸ A. R. Gönüllü, *Alanya Ninnileri*, Türk Folkloru, 1985, 25.

²⁶⁹ S. Koz, 33.

Uyusun da büyüsün,
 Çimennerde yörüsün
 Âlama gızım, âlama!
 Anan çaluye geddi.
 Lô lô lô lô lô!
 Nenni dedim uyudum;
 Allah verdi büyüddüm
 Çimennerde yörüddüm
 Nenni gızım nenni
 Anan çaluye geddi
 Baban yaluye geddi
 Âlama gızım âlama
 Lô lô lô lô lô
 Ööööö lek! (Ağasar Köyleri/ Trabzon)²⁷⁰

Takda gurdum, ekmek açtım
 Çocuk uyanınca şaştım
 Yanan odundan vazgeçtim
 Nenni oğlum nenni! (Kadirli)²⁷¹
 Oğlum güvey olacak
 Bi niğmete konacak
 Ekmağum tandurdadur
 Yetişmesem yanacak
 Nenni yavrim nenni
 Nenni uşağum nenni! (Rize)²⁷²

2.17. Animist Yaklaşımlı Ninniler

Çocukların gelişim sürecinde zihinsel ve bedensel gelişim aşamaları bulunmaktadır. Çocuklar yeterli fiziksel olgunluğa erişmeden bazı davranışları isteseler de çalışsalar da yapmaları güçtür. Bu hususta zihinsel durumda aynı şekildedir. Çocukların soyut kavramları algılayabilmeleri on iki yaşından başlamakta ve gelişmektedir. Onlar bu dönemde cansız nesneleri de canlıymış gibi algılayıp ona göre davranış sergilerler. Soyut düşünme yetileri tam olarak gelişmediği için kavramları somutlaştırarak algılayıp zihinlerinde ki şemalara yerleştirirler.²⁷³ Bu devredeki bir çocuk duvara kafasını çarptığında karşısında canlı bir varlık varmış gibi

²⁷⁰ S. Koz, 47.

²⁷¹ Esma Şimşek, *Çukurova (Kadirli-Kozan) Ninnileri Üzerine Düşünceler*, Milli Folklor, 1989, 19.

²⁷² S. Koz, 364.

²⁷³ Bkz. Mustafa Şekip Tunç, *Çocuk Mantığı*, Çocuk Edebiyatı Yıllığı(ÇEY), İstanbul-1987, 213-220; A. Turan Oflazoğlu, *İçimizdeki Çocuk*, (ÇEY), 24-25; Necmeddin Türinay, *Çocuk Masal ve Şiir*, (ÇEY), 235-237; İnci Enginün, *Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı*, (ÇEY), 56-60.

ona vurarak rahatlar, oyuncaklarıyla konuşur. Anneler bazı ninnilerinde çocuklarına onların diliyle ve anlayışıyla seslenmektedirler.

Ay gökte bak gülümser
Minicik yavrum ninni
Her yıldız sana uyu der
Minicik yavrum ninni! ²⁷⁴

Dağa gittim dağ uyur,
Dağda tavşanlar uyur,
Suya gittim su uyur,
Suda balıklar uyur,
Eve geldim ev uyur,
Beşikte yavrum uyur.
Ninni benim yavruma ninni! (Buldan) ²⁷⁵

Rüzgarlar fısıldar ninni
Gözünde uyku var ninni
Yum artık gözlerini ninni
Biricik yavrum ninni! ²⁷⁶

Görülüyor ki anneler ninnilerinde, nesneleri sahip olmadıkları özelliklerle niteleyip, güneşi konuşturmuş, yıldızları gülümsetmişler ve dağı uyutmuşlardır.

²⁷⁴ M. R. Şirin, age.

²⁷⁵ A. Çelebioğlu, TNH, 179.

²⁷⁶ M. R. Şirin, age.

SONUÇ

Halk edebiyatımıza annelerin hediyesi olan ninniler Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Ninniler anneyle çocuğun birlikteliğinin mutlu, huzurlu zaman zaman da sıkıntılı dönemlerinde, sevgi şefkât, üzüntü vb duyguların sözle ifade edilmesi ve annelerin şefkatli sesleriyle terennümüdür. Bu şefkâtli ses çocuğun duygu dünyasını geliştirir, onun ilk müzik zevkini ve kelime hazinesinin ilk adımlarını oluşturur.

Ninnilerin dile getirdiği dini, milli ve ahlâki duygu ve öğütler ise o dünyaya gelmeden önce başlayıp doğduktan sonra da yoğun bir şekilde devam eden ve çocuğun değerler konusunda hassasiyet kazanmasına hizmet ettiğine inanılan törenlerin(beşik takımı, ismin ezan okunarak verilmesi, çocuğun ilk sütü, ilk ninnisi vb) bir parçasıdır. Annelerin çocukları için iyi dilek ve temennilerini ihtiva eden ninniler çocukları uyutma ve avutma işlevlerinin yanında çocukların dini milli ahlâki kimliklerini kazanma ve şekillendirme yolundaki ilk fakat sağlam adımlardır. Dolayısıyla anneler ninnilerle hem çocuklarını uyutur, avutur, sever hem de iyi bir insan olma yolunda hazırlarlar.

Anneler ninnilerinde, güzel Türkçemizi, çocuktur anlamaz diye düşünmeden, kelime kullanımını sınırlamadan ve çocuk konuşma diline indirgmeden kullanmışlardır. Annelerimiz ninnilerde, dini, tarihi, sosyal terimleri, örf adet ve gelenekleri içeren kavramları, günlük konuşma dilinin samimiyetiyle bebeklerine aktarmaktadırlar. Ninnilerin bu yönüyle, çocukların dil gelişimine önemli katkı sağladığı söylenebilir.

Zira annelerin ninnileri, çocukların dil gelişimi açısından kritik dönem olarak nitelendirilen dönemin öncesinde başlamakta ve uzun yıllar devam etmektedir. Çocuklar, annelerinin ninnilerinde kullandıkları ifadelerin anlamlarını algılayamasalar da, bu kavramları sürekli duyduklarında onlara aşinalık kazanacakları ve sahip oldukları çocuk anlayışlarıyla zihinlerinde bu kavramlarla ilgili şemalar oluşturacakları kanaatindeyiz. Bu durum göz önüne alındığında, ninnilerin, çocuğun kelime hazinesi ve ifade gücü üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Müslüman Türk hanımları çocuklarına dini, milli ve ahlâki hassasiyeti kazandırmak için ninnilerin duygu dolu dünyasını vasıta kılmıştır. Bu vesileyle onların

dinine, vatanına, milletine hayrı dokunan bireyler olmasını arzu etmiş ve bu yolda çaba sarfedegelmişlerdir.

Çalışmamızın konusunu ninniler olarak belirlememizin sebeplerinden biri, kültürümüzde önemli bir ninni potansiyeli olması, bir diğeri ise, bazı gelenek ve adetlerimizin mekanikleşen hayat tarzının çarkları arasında eriyip yokolması tehlikesidir. Oysa ninnilerimiz sahip çıkılması gereken kültür miraslarımızdandır.

Çalışmamız yeni neslin bu eşsiz kültür mirasımızı tanınmasına bir katkı sağlarsa hazırlanış amacına ulaşmış olacaktır.

Çalışmamızda önemli noktalardan biri de tespit edebildiğimiz kadarıyla, daha önce yeni harflerle yayınlanmamış örneklere yer veriliyor olması ve ninni şiirlerle ilgili olarak, “ninni-kahramanlık şiirleri”, “ninni-meslek temalı şiirler”, “ninni-hezl”, olmak üzere üç yeni ninni şiir türü oluşmasıdır. Konuyla ilgili oluşan bu yeni türleri ve orijinal örnekleri çalışmamız vesilesiyle tanıtmaktan onur duyuyoruz.

Muazzam miktar ve çeşitteki ninnilerimiz incelendiğinde onlarda dini milli ve ahlâki hassasiyetten tarihi gerçeklere, dönemin siyasi iktisadi ve sosyal yapısından geleneklere kadar bir çok konuya anne duyarlılığı ve şefkâtiyle işaret edildiği görülmektedir.

Çalışmamızın sonucunda gördük ki, günümüzde toplum olarak bazı hassasiyetleri yaşayıp yeni nesillere aktarma konusunda, ninnilerden geçmişte olduğu gibi bu gün de yararlanabiliriz. Öz değerlerine sahip çıkan, bilinçli ve huzurlu bir toplum olma yolunda değerlendirilmesi açısından ninnilerimiz eşsiz bir hazinedir.

KAYNAKLAR

ACLÛNÎ, *Keşf'ül Hafâ*, Beyrut – (t.y.).

AHMED Bin Hanbel, *Müsned*, Beyrut – (t.y.).

AKALIN, Bedri, *Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi Kılavuzu*, Köy Enstitüsü Yayınları, İstanbul–1945.

AKBAŞ, Ali, *Kuş Sofrası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara – 1996.

AKPINAR, Ali, *Kültür Dünyamızdaki Kur'an Motifleri*, Kitapkent Yayınları, Konya–2004.

AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul – 1988.

ALPTEKİN, Ali Berat, “Ninni” TDEA.VII, İstanbul-1990.

Anne ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti, İstanbul-1927.

ARTAN, Gündüz, *Gülzar'dan Derlenen Ninniler*, TFA, 1967.

ARTUN, Erman, *Tekirdağ'dan Ağıt, Ninni ve Türküler*, Folklor Doğru (Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü Süreli Yayını), İstanbul–1976.

AŞKUN, Vehbi Cem, *Sivas Folkloru*, Sivas Halkevi Yayınları, Sivas-1940.

AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul-2006.

BAĞAVİ, *Şerhu's-Sünne*, Beyrut – 1983.

BANARLI, Nihat Sami, *Hüsn ü Aşk, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1971.

BARDAKOĞLU, Ali – FAYDA, Mustafa, “Cihad” , *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul-1997.

BAYMUR, Fuat – DEMİRAY, Kemal, *Çocuk Edebiyatı Antolojisi*, 2. Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1961.

BİLGEGİL, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara-1980.

BİLGİN, Beyza, *İslam ve Çocuk*, Diyanet İşleri başkanlığı Yayınları, Ankara-1987.

BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul -1973.

BUHARİ, *el-Camiu's-Sahih*, Beyrut – (t.y.).

CANAN, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ Yayınları, İstanbul-(t.y.).

CANAN, İbrahim, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara- (t. y.).

CUMBUR, Müjgan, *Karacoğlan*, Çağrı Yayınları, İstanbul-2001.

CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul-2000.

ÇELEBİOĞLU, Amil, *Ninnilerimize Dair*, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, Gökyüzü Yayınları İstanbul – 1987.

ÇELEBİOĞLU, Amil, *Türk Ninniler Hazinesi (TNH)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul -1982.

Çocuk Dünyası, İstanbul–1330, yıl, 2, sayı, 72.

DEDE, Behçet, *Türk Ninnilerinde Dile Gelen İstekler*, Milli Kültür, 1984.

Düziçi 28 Mart Yıllık Dergi, Düyad Yayınları, Mart – 2003, Ankara.

EFE, Ahmet, *Ninni ve Masalların Dünyasında Çocuk*, *Hece Dergisi*(Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı), Ankara–2005.

ELÇİN, Şükrü *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara–1986.

ELÖVE, Ali Ulvi, *Çocuklarımıza Neşideler*, Tanin Matbaası, İstanbul–1328.

ENGİNÜN, İnci, *Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı*, (ÇEY), Gçkyüzü Yayınları, İstanbul-1987.

ESTIN, Colette, LAPORTE, Helene, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çev. Musa Eran, 19. Basım, Tübitak Yayınları, Ankara -2005.

EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahatname*, (Türkçeleştiren, Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul -1969.

FREİLİTZ – RAULİG, *Türkmen Aşiretleri*, (Orijinali Almanca olan bu kitabın Türkçe çevirisi, Habil Adem Bey tarafından yapılmıştır.), Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi Neşriyatından, İstanbul – 1334.

GAZİMİHAL, Mahmut R., *Ninni ve Bir Netice*, TFA, 1960.

GÖNÜLLÜ, A. Rıza, *Alanya Ninnileri*, Türk Folkloru, 1985.

GÜNGÖR, Erol, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, Ötüken Neşriyat, İstanbul-1998.

HAMACHEK, Don E, *Ergen Benliğinin Psikolojisi ve Gelişimi* (Çev., Ö. Hakan Erseven), Ergenliği Anlamak isimli derleme kitap içinde yayınlanmış makale, İmge Yayınları, Ankara-(t.y.).

HOLM, Nils G., *Din Psikolojisine Giriş* (çev. Abdulkerim Bahadır), İnsan Yayınları, İstanbul-2004.

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara-1996.

HÖKELEKLİ, Hayati, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara-2002.

İBN MACE, *Sünen*, Beyrut- (t.y.).

KAÇAR, Burhan, *Tokat Ninnileri*, Türk Folkloru, 1985.

KANT, Imanuel, *Pedagoji Üzerine* (çev. M.Rahmi), 2. Baskı, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul-2005.

KAŞGARLI MAHMUD, *Divanü Lugati't-Türk* (Çeviri ve yayın, S. Erdi – S. T. Yurteser), Kabalcı Yayınları, İstanbul – 2005.

KAYA, Doğan, *Sivas'ta Kuşçuluk ve Kuş Çeşitleri*, *Halk Bilim Araştırmaları*, İstanbul-2002 .

KAYA, Doğan, *Anonim Halk Şiiri (AHŞ)*, Akçağ Yayınları, Ankara – 1999.

KAYA, Doğan, *Sivas'ta Taş Bebek Efsanesi*, *Türk Folkloru Dergisi*, İstanbul-1980.

KAYA, Mevlüt, *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Etüt Yayınları, Samsun-1998.

KOZ, Sabri, *Her Güne Bir Ninni*, *Türk Halk Ninnileri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul-2005.

KÖSEMİHAL, Mahmut Ragip, *Anadolu Türkleri ve Musiki İstikbalimiz*, İstanbul-1928.

KUNOŞ, Ignacz, *Halk Edebiyatı Numuneleri Türkçe Ninniler*, Kütüphane-i Hilmi, İstanbul-1341.

KUNOŞ, Ignacz, *Türkçe Ninniler*, *Türk Folkloru*, Aralık – 1986

Kur'an-ı Kerim.

MARDİN, Yusuf Şair Şeref Hanım (1808-1861), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara – 1994.

MÜSLİM, Sahihu Müslim, Beyrut- (t.y.).

OFLAZOĞLU, A. Turan, *İçimizdeki Çocuk*, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, Gökyüzü Yayınları, İstanbul-1987.

OKAY, Cüneyt, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul-1999.

OKÇU, Naci, *Hüsn ü Aşk*, DİA, XIX, Diyanet Vakfı Yayınları.

ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara– 2000.

ONAY, Ahmet Talat, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul-1928.

- ONUR, Bekir, *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara – 2005.
- ORTA, Nedim, *Van ve Yöresinde Söylenen Ninniler*, TFA, 1976.
- ÖZBEK, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınları, İstanbul–1981.
- ÖZDEMİR, Nebi, *Türk Çocuk Oyunları*, Akçağ Yayınları, Ankara-2006.
- ÖZEL, Ahmet, *Adak md. DİA, I*, Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖZEL, Ahmet– TOPALOĞLU, Bekir, *Cihad md.*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII.
- ÖZERGİN, M. K., *Ninniler*, TFA, 1975.
- PEKOLCAY, Necla, *İslami Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul-2002.
- RODOSLU, Ahmet Kemal, *Vatan Yavrularına Ninni*, İstanbul–1331.
- SEVİNÇ, Emin, *Ankara’dan Ninniler*, TFA, 1966.
- ŞEYH GALİB, *Hüsn ü Aşk*, (Haz., Orhan Okay – Hüseyin Ayan), Dergâh Yayınları, İstanbul-1975.
- ŞİMŞEK, Esmâ, *Azerbaycan Ninnileri (Laylaları)*, Erciyes Aylık fikir ve Sanat Dergisi, 1991.
- ŞİMŞEK, Esmâ, *Çukurova (Kadirli- Kozan) Ninnileri Üzerine Bazı Düşünceler*, Milli Folklor, 1989 .
- ŞİMŞEK, Tacettin, *Çocuk Edebiyatı*, Suna Yayınları, 2004-Konya.
- ŞİRİN, M. Ruhi, *Ninni Bebeğim Ninni – Ninni Şiirleri Antolojisi*, Ankara – 1990.
- TÂHİR-ÜL MEVLEVÎ, *Edebiyat Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul-1994.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, *Çocuklar İçin Dini Şiirler*, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara-1961.
- Tarama sözlüğü*, TDK, Ankara–1960.

- TAYLAN, Ertuğrul, *Uşak Yöresinden Ninniler*, TFA, 1974.
- TUNCER, Hüseyin– YARDIMCI, Mehmet, *Anadolu Öğretmen Liseleri İçin Çocuk Edebiyatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara–2000.
- TUNÇ, Mustafa Şekip, *Çocuk Mantığı*, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*(ÇEY), İstanbul–1987.
- TURGUT FİKRİ, *Çocuk Duygusu*, İstanbul, 1329.
- TÜRİNAY, Necmeddin, *Çocuk Masal ve Şiir*, (ÇEY), Gökyüzü Yayınları, İstanbul-1987.
- TÜTÜNCÜ, A. Türibi, *Yalvaç'tan Ninniler*, TFA.
- ÜLGEN, Süha *Doğum Adetleri*, Folklor, yıl 3, sayı 25.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Eğitim Felsefesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul – 1967.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, *Anadolu'da Doğum Adetleri*, TFA, Kasım-1962.
- VARNACI, Ali Ekrem, *Türk Ninnileri*, TFA, 1966.
- YAVUZ, Kerim, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara-1987.
- Yeni Türk Ansiklopedisi, *Ninni md.*, Ötüken Neşriyat, İstanbul-1985.
- YILDIRIM, Suat, *“Besmele” md.* DİA.
- YILMAZ, A., *Tahtacılarda Gelenekler*, C. H. P. Halkevleri Yayınları, Ankara-1948.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Ankara – 1979.

ÖZGEÇMİŞ

Osmaniye ilinin Düziçi ilçesinde dünyaya geldi. 2000-2001 öğretim yılında D.E.Ü. İlahiyat Fakültesini kazandı. 2003 yılında fakülteden mezun oldu, aynı yıl yüksek lisansı kazandı, halen Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları ana bilim dalında yüksek lisansına devam etmektedir.